

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών
Διεθνής Πολιτική Οικονομία

Θέμα: «Η αναδυόμενη γεωπολιτική αξία του Αρκτικού Ωκεανού»

Επιβλέπων Καθηγητής: Λέκτορας Κωνσταντίνος Κολιόπουλος

Επιμέλεια: Βασιλική Κουτσούκου (ΑΜ: 1208Μ068)

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2010

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	2
Πρόλογος.....	4
Α' Μέρος Θεωρίες Γεωπολιτικής.....	6
Η έννοια της γεωπολιτικής.....	7
Οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της γεωπολιτικής.....	8
Η παραδοσιακή θεωρία της γεωπολιτικής.....	9
Οι νεώτεροι θεωρητικοί των ΗΠΑ.....	17
Β' Μέρος Εφαρμοσμένη Γεωπολιτική Ανάλυση: Η περιοχή του	
Αρκτικού.....	24
Γεωγραφική παρουσίαση του Αρκτικού ωκεανού.....	24
Το κλίμα του Αρκτικού.....	26
Διεθνές θεσμικό πλαίσιο.....	26
Το Αρκτικό Συμβούλιο.....	30
Ρωσία.....	31
Καναδάς.....	39
ΗΠΑ.....	44
Νορβηγία.....	48
Δανία.....	51
Κίνα.....	56
Ιαπωνία.....	62
NATO.....	63
Ευρωπαϊκή Ένωση.....	65
Γ' Μέρος Οι εξελίξεις στον Αρκτικό οδηγούν την παραδοσιακή	
θεωρία της Γεωπολιτικής σε ανατροπή;.....	68
Δ' Μέρος Το άνοιγμα του Αρκτικού υπό το πρίσμα των Διεθνών	
Σχέσεων.....	76
Η παραδοσιακή θεωρία των Διεθνών Σχέσεων.....	76
Η πράσινη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων ("green theory")..	83
Η περίπτωση του Αρκτικού ωκεανού.....	86
Επίλογος.....	90
Βιβλιογραφία.....	92

"It is no longer a matter of if, but when, the Arctic Ocean will open to regular marine transportation and exploration of its lucrative natural-resource deposits."

Scott G. Borgerson

Εισαγωγή

Η μεταπτυχιακή αυτή εργασία ασχολείται με την αναδυόμενη γεωπολιτική αξία του Αρκτικού ωκεανού και τον ρόλο του στη διαμόρφωση των σύγχρονων διεθνών σχέσεων μεταξύ των χωρών. Επέλεξα να ασχοληθώ με αυτό το θέμα, καθώς πρόκειται για ένα φλέγον ζήτημα της παγκόσμιας γεωπολιτικής, το οποίο αποκτά ολοένα και περισσότερες διαστάσεις, ενώ είναι ιδιαίτερως ενδιαφέρουσα η προσέγγισή του τόσο υπό το πρίσμα της Γεωπολιτικής Θεωρίας όσο και υπό το πρίσμα της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων, που αποτελούν άλλωστε και τους πυλώνες της διδασκαλίας του συγκεκριμένου Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Η εργασία είναι χωρισμένη σε τέσσερα μέρη:

Το Α' Μέρος αναφέρεται γενικά στις θεωρίες γεωπολιτικής τόσο των παραδοσιακών όσο και των νεότερων εκπροσώπων της εν λόγω επιστήμης.

Το Β' Μέρος ασχολείται με μία εφαρμοσμένη γεωπολιτική ανάλυση της περιοχής του Αρκτικού, τις διεκδικήσεις των χωρών και τις προκύπτουσες από αυτές αντιθέσεις και διαμάχες.

Το Γ' Μέρος εξετάζει το ενδεχόμενο της ανατροπής της παραδοσιακής αντίληψης περί γεωπολιτικής, πυρήνα της οποίας αποτέλεσε η ύπαρξη μίας φυσικής αντιπαλότητας μεταξύ της περικλειστης ευρασιατικής "Heartland" και των δυτικών ναυτικών δυνάμεων. Η δυτική γεωπολιτική σκέψη του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα αδυνατούσε να συλλάβει την σημασία του Αρκτικού ωκεανού στη διαμόρφωση την παγκόσμιας γεωπολιτικής σκακιέρας. Η σημασία αυτή κατέστη ακόμα πιο φανερή με την εμφάνιση του φαινομένου της πιθανής πλευσιμότητας του μέχρι πρότινος παγωμένου ωκεανού, το οποίο οδήγησε στην ανατροπή των παραδοσιακών γεωπολιτικών θεωριών και στην αναδιαμόρφωση του παγκόσμιου γεωπολιτικού χάρτη.

Το Δ' Μέρος μελετάει την περίπτωση του Αρκτικού ωκεανού υπό το πρίσμα της παραδοσιακής και της πράσινης θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων,

Πρόλογος

Ο Αρκτικός Ωκεανός αποτέλεσε για αιώνες μία περιοχή περιπέτειας και μυστηρίου για τους ερευνητές και τους επιστήμονες που προσπάθησαν να τον ανακαλύψουν. Από γεωπολιτική άποψη, όμως, μόνο κατά τους δύο τελευταίους αιώνες άρχισε να αναδεικνύεται σε στρατηγικής σημασίας σημείο πάνω στην παγκόσμια γεωπολιτική σκακιέρα, αρχικά ως πεδίο ένοπλης σύγκρουσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων του Ψυχρού Πολέμου και σήμερα ως περιοχή άσκησης πολλαπλών και αλληλεπικαλυπτόμενων αξιώσεων μεταξύ των χωρών που αναζητούν μερίδιο στα ενεργειακά και στα υπόλοιπα οφέλη που προσφέρει.

Το φαινόμενο της γενικότερης υπερθέρμανσης του πλανήτη σε συνδυασμό με την περιβαλλοντική υποβάθμιση στην οποία οδήγησε η χρήση της περιοχής του Αρκτικού για πολλές δεκαετίες, και ιδιαίτερα κατά την ψυχροπολεμική περίοδο, ως χώρος ρίψης πυρηνικών αποβλήτων συνετέλεσαν στην εμφάνιση και με ραγδαία ταχύτητα εξέλιξη του φαινομένου της τήξης των πάγων της Αρκτικής. Η κλιματική αυτή αλλαγή έχει σαν αποτέλεσμα την επίδρασή της στη γεωγραφική διαμόρφωση της περιοχής, με αποτέλεσμα αφενός το άνοιγμα νέων θαλάσσιων οδών, αφετέρου τη δυνατότητα εκμετάλλευσης του πλούσιου σε ενεργειακά κοιτάσματα θαλάσσιου υπεδάφους της.

Πολλοί μιλούν για αναβίωση ψυχροπολεμικού κλίματος, καθώς η Ρωσία φαίνεται πως δεν είναι διατεθειμένη να χάσει τη μοναδική αυτή ευκαιρία να καταστεί αυτό που δεν υπήρξε ποτέ, ένα ναυτικό κράτος, η πρόσβαση του οποίου στις διεθνείς οδούς ναυσιπλοΐας δε θα εξαρτάται πια από τη θέληση καμίας άλλης δύναμης. Αφετέρου, οι υπόλοιπες χώρες βλέπουν με ανησυχία την δυναμική αυτή ρωσική επανεμφάνιση στα διεθνή δρώμενα και σπεύδουν να επανδρωθούν και αυτές καταλλήλως για την υπεράσπιση των δικών τους συμφερόντων. Από την άλλη πλευρά, δεν είναι λίγοι και αυτοί που υποστηρίζουν ότι η μόνη λύση στο ζήτημα της Αρκτικής είναι η συμμόρφωση των χωρών προς τις επιταγές του διεθνούς δικαίου και η εντός αυτού

ανάπτυξη πλαισίων συνεργασίας. Ποια άποψη τελικά θα δικαιωθεί, μέλλει να φανεί από τις εξελίξεις.

Σύνορα χωρών στον Αρκτικό

(<http://geology.com/world/arctic-ocean-map.shtml>)

Α' ΜΕΡΟΣ

Θεωρίες Γεωπολιτικής

«Πολιτική Γεωγραφία»¹ ορίζεται η επιστήμη που περιγράφει τα χαρακτηριστικά του παγκόσμιου χώρου αναφορικά με την οργάνωσή του και αναλύει τους παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωσή του χωρίς όμως να προβαίνει σε περαιτέρω ανάλυση της διαπλοκής και των διασυνδέσεών τους. Οι παράγοντες αυτοί χωρίζονται σε σταθερούς και μεταβλητούς:

- Οι **σταθεροί** περιλαμβάνουν τον χώρο και τα στοιχεία που τον συνθέτουν, όπως η οικονομία, η τεχνολογία, ο πολιτισμός, τα ιστορικά, φυλετικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά, η εδαφική επικράτεια (έκταση, οργάνωση και φυσική δομή), η θέση της στο χώρο και η σχέση της με τα υπόλοιπα γεωγραφικά χαρακτηριστικά (πρόσβαση στη θάλασσα, σύνορα, εγγύτητα σε πλουτοπαραγωγικούς πόρους).
- Οι **μεταβλητοί** περιλαμβάνουν τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού (μόρφωση, κουλτούρα, εργατικό δυναμικό), την ποσότητα και ποιότητα των πλουτοπαραγωγικών πόρων, την πολιτική ισχύ, τις καταναλωτικές συνήθειες, τον βαθμό εκβιομηχάνισης, την ενεργειακή κατάσταση και εν γένει τις πολιτικές και κοινωνικές δομές.

Η **γεωπολιτική ανάλυση** παρατηρεί, συνδέει, συσχετίζει και συγκρίνει τους πιο πάνω σταθερούς και μεταβλητούς παράγοντες για τη διάγνωση της δομής της ισχύος και των συμφερόντων στον διεθνή χώρο, ενώ η **γεωστρατηγική** ανάλυση δεν περιορίζεται στην εξέταση των γεωπολιτικών παραμέτρων αλλά ασχολείται με τον δυναμικό συσχετισμό τους με την στρατιωτική ισχύ και τους

¹ Παναγιώτης Ήφαιστος, Κων/νος Αρβανιτόπουλος, Ευρωπαϊκές Σχέσεις, Αθήνα: Ποιότητα, 1999.

πολιτικούς σκοπούς προς εκπλήρωση των εθνικών στόχων και στρατηγικών.²

Η έννοια της γεωπολιτικής

Η γεωπολιτική ανάλυση εισήγαγε με σαφή και καθορισμένο τρόπο την παράμετρο της γεωγραφίας στην προσπάθεια κατανόησης του τρόπου διαμόρφωσης των διεθνών σχέσεων. Η γεωπολιτική είναι μία θεωρία χωρικών αλληλεξαρτήσεων και ιστορικής αιτιότητας, που αναλύει και συσχετίζει σταθερούς και μεταβλητούς γεωγραφικούς παράγοντες, καταλήγοντας σε συμπεράσματα κατανομής της ισχύος στο διεθνή χώρο.³

Βασικός σκοπός της γεωπολιτικής είναι να αποδείξει ότι η πολιτική υπεροχή δεν αναφέρεται μόνο σε όρους ανθρώπινων ή υλικών δυνατοτήτων αλλά ταυτόχρονα και στο γεωγραφικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτή ασκείται. Παράγοντες, όπως η τοποθεσία, ο χώρος και η απόσταση αποτελούν σημαντικές μεταβλητές, οι οποίες δεν καθορίζουν βέβαια τους στόχους της εξωτερικής ή εσωτερικής πολιτικής μίας χώρας, προσφέρουν όμως πολύτιμες δυνατότητες στους αρμόδιους για τη χάραξη της εθνικής πολιτικής της χώρας. Σε ποιο βαθμό οι υπεύθυνοι θα εκμεταλλευθούν τις δοθείσες αυτές ευκαιρίες εξαρτάται από την στρατηγική, η οποία με την σειρά της επηρεάζεται από τις αλλαγές στην τεχνολογία των μεταφορών και των όπλων.⁴ Η γεωπολιτική ανάλυση αποτελεί, δηλαδή, μία δυναμική διαδικασία ιδιαίτερα ευαίσθητη στην τεχνολογική εξέλιξη. Η τεχνολογία δημιουργεί και αναδεικνύει νέες πηγές πλούτου ενώ ταυτόχρονα απαξιώνει άλλες, εφευρίσκει νέους τρόπους μεταφοράς και επικοινωνίας αλλάζοντας συνεχώς τα δεδομένα και τους συσχετισμούς.⁵

² Παναγιώτης Ήφαιστος, Κων/νος Αρβανιτόπουλος, Ευρωπαϊκές Σχέσεις, ό.π

³ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, στρατιωτική επιθεώρηση Νοε-Δεκ 2009, σελ.27

⁴ Geoffrey Sloan, Colin S. Gray, «Why Geopolitics?» Journal of Strategic Studies, Vol.22, Issue 2 (1999): 1-11, pg 2-3

⁵ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, ό.π, σελ.27

Η σημασία της γεωγραφίας είναι τέτοια που επηρεάζει τα πάντα. Όλες οι πολιτικές και στρατηγικές άλλωστε λαμβάνουν χώρα σε κάποιο δεδομένο χωρικό σημείο, είτε χερσαίο, είτε θαλάσσιο, είτε εναέριο, είτε στο διάστημα, είτε στον κυβερνοχώρο. Σύμφωνα με τον Colin Gray, η γεωγραφία προσδιορίζει τους δρώντες, συχνά καθορίζει και τα κέρδη για τα οποία ανταγωνίζονται και πάντα θέτει τους όρους με τους οποίους προσμετράται η σχετική ασφάλεια των δρώντων.⁶ Η γεωγραφία, επομένως, είναι αντικειμενική (ως φυσικό περιβάλλον), αλλά και υποκειμενική (ως τρόπος που αντιλαμβανόμαστε τις χωρικές αλληλεξαρτήσεις).⁷

Συμπερασματικά, η γεωπολιτική μπορούμε να πούμε ότι έχει δυναμική σχέση με την τεχνολογία των εξοπλισμών και των μεταφορών, καθορίζει τους ρόλους στο διεθνές περιβάλλον εξηγώντας τις δομές της εθνικής ασφάλειας, καθορίζει την πολιτική ενός κράτους σε ξηρά, αέρα και θάλασσα και γενικά διαμορφώνει το διεθνές σύστημα και τις σχέσεις μεταξύ των κρατών.⁸

Οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της γεωπολιτικής

Οι γεωπολιτικές θεωρήσεις από τη γένεση της πολιτικής μέχρι σήμερα έχουν υπάρξει αναρίθμητες. Όλοι οι θεωρητικοί της γεωπολιτικής προβάλλουν την αξία του χώρου και της γεωγραφίας τόσο στην προσπάθεια κατανόησης του κόσμου, όσο και στη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων. Καθένας, όμως, ανάλογα με την ιστορική περίοδο που έδρασε, φωτίζει διαφορετικά σημεία και παραμέτρους. Από την σύνθεση τους, ωστόσο, προκύπτει ένας κοινός κορμός στις γεωπολιτικές τους αντιλήψεις, γεγονός εν τέλει αναγκαίο

⁶ Α. Λιαρόπουλος, Δημήτρης Τσιριγώτης. «Εισαγωγή στη Γεωπολιτική.» 5 Δεκέμβριος 2008. 23 Ιουλίου 2010 <<http://www.ifestos.edu.gr/88Geopolitics.htm>>.

⁷ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, ό.π., σελ.27

⁸ Geoffrey Sloan, Colin S. Gray. «Why Geopolitics?», ό.π.

προκειμένου να καταστεί εφικτή η ανάδειξη του διαχρονικού κορμού της γεωπολιτικής.⁹

A) Η παραδοσιακή θεωρία της γεωπολιτικής

- **Η γερμανική σχολή σκέψης (Geopolitik)**

Η γερμανική σχολή σκέψης συνοψίζεται στον όρο Geopolitik. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι της γερμανικής σχολής είναι οι Friedrich Ratzel, Rudolf Kjellen, Oswald Spengler, Alexander Humboldt, Karl Ritter και ο Karl Haushoffer. Τη γερμανική σχολή σκέψης χαρακτηρίζει μία οραματιστική διάθεση, καθώς ο θεωρητικός της φαντάζεται πώς θα ήθελε να είναι ο κόσμος και χρησιμοποιεί τη γεωπολιτική προς επίτευξη αυτού του οράματος.¹⁰

➤ Friedrich Ratzel (1844-1904)

Ο Ratzel θεωρείται ο πατέρας της γεωπολιτικής. Είναι ο πρώτος που διατύπωσε μία ολοκληρωμένη γεωπολιτική ανάλυση, εισάγοντας την παράμετρο του χώρου και της γεωγραφίας στην πολιτική και στα θέματα του κράτους. Χρησιμοποίησε τη θεωρία της εξέλιξης του Δαρβίνου και όρους της βιολογίας για την ανάλυση της διεθνούς πολιτικής. Η μεθοδολογία του βασίστηκε στην αναζήτηση παγκόσμιων γεωγραφικών νόμων και στην αντικειμενική εφαρμογή τους στην κατανόηση των γεωπολιτικών φαινομένων. Έδωσε ιδιαίτερη έμφασή στις μεταφορές (συγκοινωνίες και επικοινωνίες) και στην προκύπτουσα έννοια της κυκλοφορίας (Verkehr) που δίνει δυναμική στην ανάλυση. Στην έννοια της κυκλοφορίας περιλαμβάνονται ως αναλυτικές έννοιες: α) ο γεωγραφικός χώρος προεκκίνησης, β) ο γεωγραφικός χώρος προορισμού και γ) η μεταξύ τους απόσταση.¹¹

⁹ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, ό.π., σελ.27

¹⁰ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, ό.π., σελ.27

¹¹ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, ό.π., σελ.27

Τα βασικότερα σημεία που διακρίνουμε στο έργο του είναι:

- Η παρομοίωση των κρατών με τους ζωντανούς οργανισμούς: τα κράτη ιδρύονται (γεννώνται), εξελίσσονται και ακμάζουν (ζουν), παρακμάζουν (γερνούν) και διαλύονται (πεθαίνουν).
- Το έδαφος και η γεωγραφική θέση ενός κράτους συνιστούν τις κύριες προσδιοριστικές μεταβλητές της κρατικής ισχύος.
- Η ανάπτυξη των κρατών ως οργανισμών είναι προκαθορισμένη και τη διέπουν νόμοι στους οποίους επεμβαίνει η ανθρώπινη επιλογή και πράξη.
- Η κεντρική έννοια του «ζωτικού χώρου» (lebensraum), που αποτελεί το προσδιοριστικό κριτήριο της θέσης-ρόλου ενός κράτους στο διεθνές σύστημα και το βασικό συστατικό στοιχείο της κρατικής ισχύος.
- Οι απόψεις του για τις γεωγραφικές διαστάσεις του κράτους και της κρατικής συμπεριφοράς. Η «πολιτική γεωγραφία» υποκρύπτει την υποκειμενική διάσταση της «αίσθησης του χώρου» και της «ζωτικής ενέργειας».

➤ **Karl Haushofer (1869-1946)**

Ο Haushofer συνεχίζει τη γεωπολιτική παράδοση του Ratzel. Η γεωπολιτική του θεωρία ήταν μία σύνθεση ιστορίας, οικονομικών, πολιτικής ανάλυσης και φυσικών επιστημών με έμφαση στην εδαφική διάσταση. Αξιοποιώντας την έννοια του «ζωτικού χώρου» υποστηρίζει ότι τα σύνορα μεταξύ των κρατών αποτελούν στρατηγικούς στόχους ύπαρξης στον εδαφικά πεπερασμένο γεωγραφικό χώρο του πλανήτη. Η έκτασή τους εξαρτάται από τη δυναμική του κάθε κράτους.

Τα βασικότερα σημεία της θεωρίας του είναι:

- Η έννοια της αυτάρκειας, δηλαδή, της εθνικής οικονομικής αυτοδυναμίας.

- Το κράτος ως οργανισμός ο οποίος ακολουθεί τους βιολογικούς νόμους.
- Η Θεωρία των Δυναμικών Συνόρων, σύμφωνα με την οποία είναι απαραίτητη η δημιουργία μίας εξωτερικής συνοριακής ζώνης προστασίας, η οποία θα βρίσκεται εκτός του ζωτικού χώρου.
- Η Θεωρία των Παν-περιοχών, σύμφωνα με την οποία η γεωπολιτική πρέπει να συμβάλλει στην ανάδειξη στο διεθνές προσκήνιο ενός περιορισμένου αριθμού ισχυρών κρατών, καθένα από τα οποία θα δημιουργήσει τη δική του ζώνη ευθύνης, ώστε να μπορεί να έχει ζωτικό χώρο και να ζει με αυτάρκεια. Οι σφαίρες επιρροής τις οποίες πρότεινε ο Haushofer ήταν 4 και ήταν ζώνες βορρά-νότου. Οι ΗΠΑ θα κυριαρχούσαν στην αμερικανική ήπειρο (παν-Αμερική), η Γερμανία θα αναλάμβανε τη ζώνη Ευρώπης-Αφρικής, η Ρωσία την Κεντρική Ασία και την Ινδική υπο-ήπειρο, ενώ η Ιαπωνία θα επιβαλλόταν στην Ανατολική Ασία και στον Ειρηνικό Ωκεανό. Οι ευμεγέθεις αυτές γεωπολιτικές οντότητες θα έφερναν σε ισορροπία την παγκόσμια κατανομή ισχύος, διαθέτοντας συγχρόνως εσωτερική αυτάρκεια.

- **Η αγγλοσαξονική σχολή σκέψης (κλασσική γεωπολιτική)**

Η αγγλοσαξονική γεωπολιτική σχολή, σε αντίθεση με τη γερμανική η οποία είναι οραματιστική, δίνει περισσότερο βαρύτητα στον αυστηρό και υπολογιστικό επιστημονικό χαρακτήρα της γεωπολιτικής ανάλυσης. Προσπαθεί μέσα από την σύνθεση των διαφόρων παραγόντων που έχουν προκύψει από την ακριβή επιστημονική μελέτη του φυσικού γεωγραφικού και ανθρωπογενούς χώρου να επεξηγήσει την τελική διαμόρφωση των γεωπολιτικών συσχετισμών ανάμεσα στα κράτη.

- **Sir Hal ford Mackinder (1861-1947)**

Το σημείο εκκίνησης για την κατανόηση του Mackinder είναι η αλληλεξάρτηση μεταξύ γεωγραφίας και στρατιωτικής ισχύος και οι στρατηγικές και πολιτικές επιπτώσεις αυτής της αλληλεξάρτησης. Η στρατιωτική ισχύς στην εποχή του Mackinder αποτελείτο από τη χε σαία και τη ναυτική ισχύ. Η αλληλεπίδραση

ανάμεσα σε αυτές τις δύο ήταν για τον Mackinder μία από τις βασικές παραμέτρους τη διεθνούς πολιτικής. Τόνισε τη σημασία του γεωγραφικού πλαισίου μέσα στο οποίο ασκείται η πολιτική εξουσία, ενώ υπογράμμισε ότι ο πολιτικός συσχετισμός της γεωγραφικής θέσης ενός κράτους αλλάζει. Οι βασικοί παράγοντες που ευθύνονται για την αλλαγή αυτή είναι οι αλλαγές που σημειώνονται στις τεχνολογίες των μεταφορών και των όπλων.

Ο Mackinder διατύπωσε τη «θεωρία του ευρωατλαντικού βάρους ισχύος» στην οποία τονίζει την στρατηγική σημασία των ηπειρωτικών εδαφών σε αντίθεση με το θαλάσσιο χώρο στον οποίο έδινε προτεραιότητα ο Mahan. Η βασική έννοια στο έργο του Mackinder είναι η έννοια της περιοχής της «Καρδιάς της Γης» (Heartland-Pivot Area). Η περιοχή αυτή (Μοχλο-Έστωρας) συνιστά μία απόλυτα ηπειρωτική περιοχή, ταυτίζεται με την περιοχή της πρώην ΕΣΣΔ και η γεωπολιτική της αξία έγκειται στο ότι αποτελεί ένα φυσικό οχυρό, όντας «απρόσβλητη». Ταυτόχρονα, συγκεντρώνει υψηλό φυσικό πλούτο σε σχέση με τις άλλες περιοχές της υψηλίου, γεγονός που την καθιστά ακόμα πιο ελκυστική στο διεθνές γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό περιβάλλον, αφού ο κάτοχός της απολαμβάνει, συνακόλουθα, τεράστια συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τους υπόλοιπους γεωπολιτικούς του συμπαίκτες.

Γύρω από την «Καρδιά της Γης» απλώνεται ο εσωτερικός δακτύλιος, ο οποίος ταυτίζεται με το γεωγραφικό υποσύστημα της Δυτικής Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και της Νοτίου και Ανατολικής Ασίας. Το «Εσωτερικό Παράκτιο Τόξο», όπως το ονόμασε ο Mackinder, είναι μικτής μορφής: ο κύριος όγκος του είναι ηπειρωτικός, οριοθετείται, ωστόσο, από δύο νησιωτικά υποσυστήματα: τις Βρετανικές Νήσους και την Ιαπωνία. Τα τελευταία αυτά νησιωτικά υποσυστήματα αποτελούν και τα άκρα του «Εξωτερικού ή Νησιωτικού Τόξου», το οποίο είναι απόλυτα θαλάσσιο και περιλαμβάνει την Αμερική, την Αφρική και την Ωκεανία.

Στο έργο του "Democratic Ideals and Reality in 1919" ο Mackinder παρουσιάζει την πιο σημαντική συνεισφορά του στην ανάπτυξη της θεωρίας της «Καρδιάς της Γης». Αναπτύσσει για πρώτη φορά στην παγκόσμια ιστορία ένα κλειστό διεθνές πολιτικό σύστημα, όπου η παγκόσμια κυριαρχία μπορεί

να αποτελέσει εφικτό πολιτικό στόχο, καθώς «Αυτός που κυβερνά την Ανατολική Ευρώπη κυριαρχεί στην καρδιά της Γης. Αυτός που κυριαρχεί στην καρδιά της Γης ελέγχει την Παγκόσμιο Νήσο».

Η μεγάλη δύναμη της θεωρίας του Mackinder για την «Καρδιά της Γης» είναι ο συγκερασμός των πολιτικών συνεπειών της νέας τεχνολογίας με συγκεκριμένα γεωγραφικά μοντέλα. Ο συνδυασμός αυτός τον βοήθησε να εξηγήσει ποιες πολιτικές συνέπειες θα είχε μία αλλαγή που οφείλεται στην τεχνολογία προς όφελος της χερσαίας δύναμης σε αυτά τα κράτη που βρίσκονται στην χερσαία μάζα της Ευρασίας.¹²

Γενικότερα, σε αντίθεση με τον Mahan, ο Mackinder δίνει έμφαση στην χερσαία ισχύ, ειδικά στην περιοχή της «καρδιάς της Γης», και στην στρατηγική σημασία των μεταφορών και ιδιαίτερα των σιδηροδρόμων, τυχόν αλλαγές στην τεχνολογία των οποίων μεταβάλλουν συνήθως και την γεωστρατηγική σημασία των περιοχών τις οποίες διασχίζουν. Αντίθετα, η περιοχή των δύο δακτυλίων ταυτίζεται με την ναυτική ισχύ.

Ο Mackinder διέκρινε δύο σοβαρές απειλές της κυριαρχίας των ναυτικών δυνάμεων, τη Γερμανία και την Σοβιετική Ένωση.

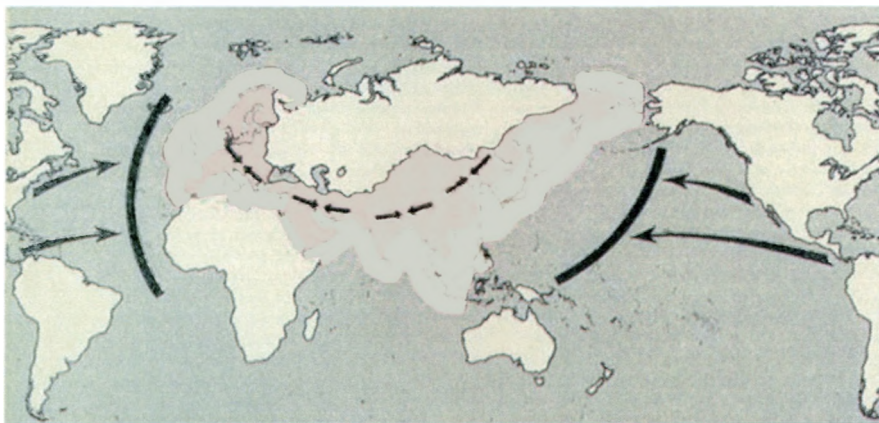
Παρά το γεγονός ότι η Θεωρία της Heartland αποτέλεσε το κυρίαρχο γεωπολιτικό μοντέλο της ψυχροπολεμικής εποχής και η σημασία της ήταν ζωτική για την πολιτική αποτροπής της Σοβιετικής Ένωσης από τις ΗΠΑ, η χρησιμότητά της πλέον έχει παρέλθει. Κι αυτό διότι εμφανίζονται συνεχώς νέα γεωπολιτικά μοντέλα διαφορετικά από αυτά που κυριαρχούσαν στον 20^ο αιώνα. Άλλωστε, η διαδικασία της εξήγησης και της κατανόησης απαιτεί συνεχή προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες μέσα σε ένα κόσμο αμφιβολίας και αβεβαιότητας.

Ωστόσο, η θεωρία του Mackinder παραμένει σε ορισμένα σημεία διαχρονική. Πρώτον, η δημιουργία ενός κλειστού διεθνούς συστήματος όπου οι αλλαγές

¹² Geoffrey Sloan, «Sir Halford Mackinder: The Heartland Theory Then and Now» *Journal of Strategic Studies*, Vol.22, Issue 2 (1999), pg 22.

Ο Spykman προβαίνει σε αναθεώρηση του έργου του Mackinder, διατηρώντας, όμως, αμετάβλητο τον βασικό αναλυτικό κορμό της θεωρίας του τελευταίου. Απορρίπτει την νομοτελειακή αντίθεση μεταξύ χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων, ενώ μεταφέρει το βάρος της αγγλοσαξονικής αντίληψης από την περιοχή της «Καρδιάς» (Pivot Area) στην περιοχή του εσωτερικού δακτυλίου (Rimland). Διατυπώνει τη «θεωρία της περιμέτρου της Ευρασίας» με την οποία αποσκοπούσε να αναδείξει τον ρόλο των ΗΠΑ στον ευρύτερο χώρο που καλύπτει τις περιοχές που αρχίζουν από τη Δυτική Ευρώπη και διατρέχουν τα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή, τον Περσικό Κόλπο, την Ινδική Χερσόνησο και φτάνει μέχρι την Κίνα και την Ιαπωνία.

Η κεντρική θέση του Spykman είναι η ανάσχεση της καρδιάς.¹⁴ Δίνει, δηλαδή, έμφαση στην κατανομή ισχύος όχι τόσο στην ηπειρωτική Ευρώπη, αλλά στην Ευρασιατική Περίμετρο, η οποία συμπίπτει με το εσωτερικό τόξο του Mackinder και αποτελείται από την περιοχή της Ευρώπης, των ερήμων της Αραβίας και της Μέσης Ανατολής και των παράκτιων χωρών της Ασίας, προδιαγράφοντας έτσι τον διεθνή ρόλο των ΗΠΑ μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.¹⁵ «Όποιος ελέγχει την Περίμετρο κυβερνά την Ευρασία και όποιος κυβερνά την Ευρασία ελέγχει τις τύχες του κόσμου».

Η Rimland του Spykman

(<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=6423>)

¹⁴ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, ό.π, σελ.30-31

¹⁵ Α. Λιαρόπουλος, Δ. Τσιριγώτης. «Εισαγωγή στη Γεωπολιτική, ό.π.

➤ George F. Kennan (1904-2005)

Ο Kennan αναπτύσσει τη γεωπολιτική του αντίληψη μέσα στο τεταμένο κλίμα του Ψυχρού Πολέμου και προτείνει ουσιαστικά μία πολιτική για τη διαχείριση της διεθνούς κατάστασης όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά το τέλος του II Παγκοσμίου Πολέμου. Συγκεκριμένα, ο ιδεολογικός και πολιτικός διαχωρισμός των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ κατέληξε σε έναν αγώνα για την παγκόσμια κυριαρχία μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων.

Το «Δόγμα Kennan» συμφωνεί με τον Spykman στην πολιτική της ανάσχεψης, ωστόσο η καινοτομία του έγκειται στο γεγονός ότι η σκέψη του δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές αλλά ότι βλέπει τον κόσμο χωρισμένο σε κέντρα βάρους ισχύος. Προτείνει, λοιπόν, τον περιορισμό του κέντρου βάρους της αντίπαλης δύναμης. Ο περιορισμός αυτός θα γίνεται στη λεγόμενη «αμυντική περίμετρο», λίγο έξω από τα όρια του κέντρου βάρους. Αφού εξασφαλιστεί ο περιορισμός του αντιπάλου σε συγκεκριμένη περιοχή, το ζητούμενο είναι να απαγορευτεί η διαρροή της ισχύος του αντιπάλου εκτός του φυσικού του χώρου.¹⁶ Με βάση αυτό, οι ΗΠΑ θα έπρεπε να επικεντρωθούν σε μία αδιάλειπτη προσπάθεια ανάσχεσης των σοβιετικών σχεδίων και αξιώσεων, χωρίς όμως η προσπάθειά τους αυτή να είναι προκλητική, καθώς ο κόσμος μόλις είχε βγει από μία μεγάλη δοκιμασία και κανείς δεν ήταν διατεθειμένος για μία νέα παγκόσμια σύρραξη. Μία τέτοια πολιτική σε συνδυασμό με τα μειονεκτήματα που παρουσίαζε τότε το σοβιετικό καθεστώς, όπως πολιτική αστάθεια, οικονομική καθυστέρηση και κοινωνική ανομοιογένεια, θα μπορούσαν να επιτύχουν το ποθητό για τις ΗΠΑ αποτέλεσμα, την απομόνωση της Σοβιετικής Ένωσης και τον περιορισμό των αξιώσεών της.¹⁷ Έμφαση έπρεπε να δοθεί σε θέματα ανοικοδόμησης, δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων και υπερεθνικών προσεγγίσεων προκειμένου να επιτευχθεί πολιτική και οικονομική σταθερότητα.¹⁸

¹⁶ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, ό.π,σελ.32-33

¹⁷ George Kennan (X). «The Sources of Soviet Conduct.» Foreign Affairs (1947).

¹⁸ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, ό.π, σελ. 33

B) Οι Νεότεροι Θεωρητικοί των ΗΠΑ

➤ Henry Kissinger

Ο Kissinger εισάγει την Κίνα ως τρίτο πόλο στο μέχρι τότε διπολικό (ΗΠΑ-ΕΣΣΔ) διεθνές σύστημα μετατρέποντάς το σε τριπολικό. Η θεώρηση αυτή ισχυροποίησε τις μέχρι τότε θεωρήσεις του Mackinder και του Spykman περί αξονικού κράτους και δακτυλίου, αφού πλέογ με την εισαγωγή της Κίνας στην παγκόσμια γεωπολιτική σκακιέρα έσφιγγε όλο και περισσότερο ο κλοιός γύρω από την «Καρδιά».

Άλλη μία καινοτομία στην σκέψη του Kissinger ήταν η στροφή του ενδιαφέροντος προς την περιφερειακή σταθερότητα, η οποία θα καθίστατο εφικτή με την παροχή βοήθειας αλλά και επίβλεψης από τις ΗΠΑ σε μικρότερα, περιφερειακά κράτη εκτός του δακτυλίου, όπως το Ζαΐρ, το Ιράν και η Ινδονησία, τα οποία θα αναλάμβαναν την ευθύνη για τη διατήρηση της ισχύος ενός μεγαλύτερου κράτους με αντάλλαγμα την ασφάλειά τους. Ο Kissinger, δηλαδή, απαγκιστρώνει τη γεωπολιτική σκέψη από συγκεκριμένες γεωπολιτικές περιφέρειες και διευρύνει τον αριθμό των παικτών στο διεθνές σύστημα.

➤ Zbigniew Brzezinski¹⁹ (1928-)

Για τον Brzezinski η Ευρασία είναι η σκακιέρα πάνω στην οποία διεξάγεται ο αγώνας για την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία, ένας αγώνας που συνεπάγεται την στρατηγική διαχείριση των γεωπολιτικών συμφερόντων όλων των χωρών που βρίσκονται σε αυτήν. Γι αυτό και σκοπός του είναι η διατύπωση μίας συνεκτικής και ολοκληρωμένης ευρασιατικής γεωστρατηγικής.

Η γεωπολιτική σημασία της Ευρασίας είναι τεράστια καθώς φιλοξενεί το μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου φυσικού πλούτου και των παγκόσμιων γνωστών ενεργειακών πόρων. Περικλείει τα περισσότερα πολιτικά ισχυρά και

¹⁹ Zbigniew Brzezinski, Η μεγάλη σκακιέρα. Αθήνα: Εκδ. Οίκ. Α.Α.Λιβάνη, 1998.

δυναμικά κράτη, της έξι μεγαλύτερες οικονομίες και καταναλωτές στρατιωτικών όπλων του κόσμου. Μία δύναμη που θα κυριαρχούσε στην Ευρασία θα έλεγχε τις δύο από τις τρεις πιο προωθημένες και οικονομικά πιο παραγωγικές περιοχές του κόσμου με συνακόλουθο άμεσο έλεγχο και της Αφρικής.

Οι κύριοι παίκτες της ευρασιατικής σκακιέρας είναι τοποθετημένοι στο δυτικό, στο ανατολικό, στο νότιο μέρος και στο κέντρο της σκακιέρας. Στη δυτική περιφέρεια βρίσκονται αναπτυσσόμενες αμερικανικές δυνάμεις, ενώ το ανατολικό κομμάτι αποτελεί έδρα ενός συνεχώς ισχυροποιούμενου και ανεξάρτητου παίκτη με τεράστιο πληθυσμό(Κίνα), τα εδάφη του αντιπάλου του οποίου (Ιαπωνία) παρέχουν βάση στην αμερικανική δύναμη. Ανάμεσα στο δυτικό και το ανατολικό κομμάτι απλώνεται ένας αραιοκατοικημένος, ρευστός πολιτικά και κατακερματισμένος οργανωτικά χώρος που έλεγχε πριν ο ισχυρός αμερικανικός αντίπαλος, η Ρωσία, που ήθελε να την εκδιώξει από την Ευρασία.

Δραστήριοι γεωπολιτικοί παίκτες ονομάζονται τα κράτη που έχουν την ικανότητα και την εθνική θέληση να ασκήσουν δύναμη και επιρροή πέρα από τα σύνορά τους ώστε να μεταβάλλουν την υπάρχουσα γεωπολιτική κατάσταση πραγμάτων. Έχουν τη δυνατότητα να θίξουν τα συμφέροντα των ΗΠΑ, γι αυτό και πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης προσοχής από αυτές. Οι πέντε βασικοί γεωπολιτικοί παίκτες είναι η Γαλλία, η Γερμανία, η Ρωσία, η Κίνα και η Ινδία.

Γεωπολιτικοί άξονες ονομάζονται τα κράτη των οποίων η σημασία δεν προέρχεται από τη δύναμη ή τα κίνητρά τους, αλλά από την ευαίσθητη θέση τους και από τις συνέπειες που έχει η δυνητικά ευάλωτη κατάστασή τους στην συμπεριφορά των γεωστρατηγικών παικτών. Σημαντικό ρόλο εδώ παίζει η γεωγραφία, που καθορίζει την ειδική θέση και πρόσβαση κάποιων κρατών σε ενεργειακούς πόρους. Οι πέντε βασικοί γεωπολιτικοί άξονες είναι η Ουκρανία, το Αζερμπαϊτζάν, η Νότια Κορέα, η Τουρκία και το Ιράν.

Σημαντικό γεωπολιτικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα ευρασιατικά Βαλκάνια, τα οποία αγκαλιάζουν τμήματα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, της Κεντρικής Ασίας καθώς και τμήματα της Νότιας Ασίας, την περιοχή του Περσικού Κόλπου και τη Μέση Ανατολή. Σε αυτές τις περιοχές επικρατεί ένα κενό εξουσίας με ύστατο διαιτητή την αμερικανική δύναμη. Πρόκειται για εξαιρετικά ασταθή κράτη με σοβαρές εσωτερικές δυσκολίες, αμφιλεγόμενα σύνορα και εθνικές ή θρησκευτικές συγκρούσεις.

Αποτελούν σημαντικό γεωπολιτικό έπαθλο καθώς μέσα από αυτά περνά το αναδυόμενο δίκτυο μεταφορών που συνδέει μεταξύ τους το δυτικό και το ανατολικό άκρο της Ευρασίας, αλλά ταυτόχρονα και σημαντικό οικονομικό έπαθλο λόγω των τεραστίων αποθεμάτων φυσικού αερίου, πετρελαίου και σημαντικών ορυκτών.

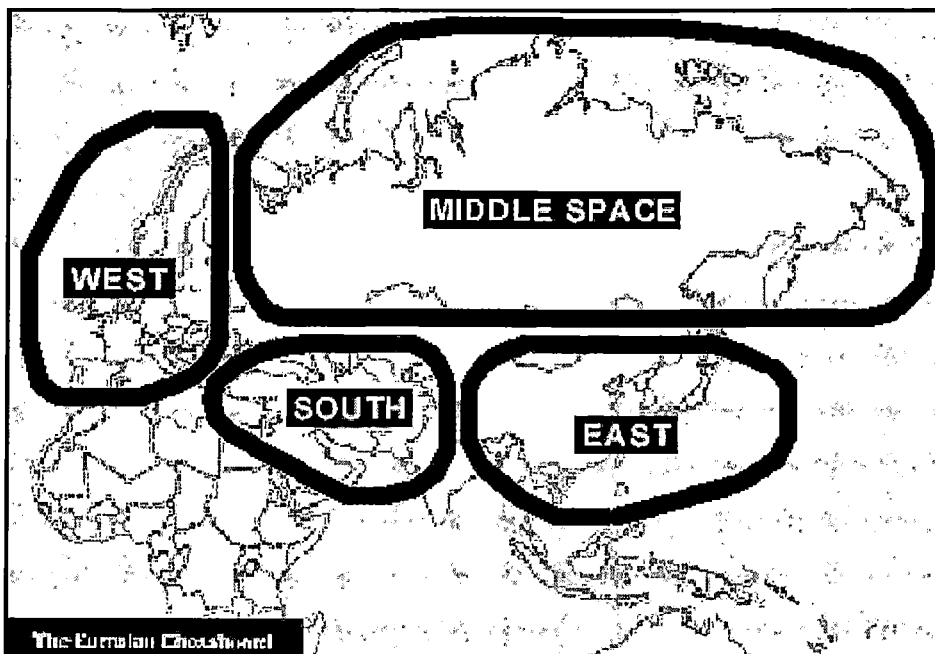
Τα ευρασιατικά Βαλκάνια αποτελούνται από εννέα χώρες και δύο υποψήφιες: Αζερμπαϊτζάν, Καζαχστάν, Ουζμπεκιστάν, Τουρκμενιστάν, Τατζικιστάν, Κιργισία, Αρμενία, Γεωργία, Αφγανιστάν και Τουρκία, Ιράν.

Αν και το πεδίο της αμερικανικής ηγεμονίας είναι μεγάλο, το βάθος του είναι περιορισμένο καθώς στερείται τη δυνατότητα άμεσου ελέγχου λόγω της ποικιλίας της Ευρασίας και της ανασχετικής δύναμης ορισμένων κρατών. Αυτό καθιστά δύσκολη τη χρήση βίας ή εκφοβισμού, γι αυτό και τα βασικά συστατικά της επιτυχούς άσκησης γεωστρατηγικής ισχύος θα πρέπει να είναι οι ελιγμοί, η διπλωματία, η οικοδόμηση συμμαχιών, η εισδοχή ανταγωνιστικών δυνάμεων στο αμερικανικό παγκόσμιο πολιτικό σύστημα και η πολύ καλά σχεδιασμένη χρησιμοποίηση πολιτικών μέσων. Ο Brzezinski προκρίνει, δηλαδή, την επέμβαση των ΗΠΑ στην περιοχή όχι με άμεσο (ένοπλες συγκρούσεις) αλλά με έμμεσο τρόπο.

Για τις ΗΠΑ, η ευρασιατική γεωστρατηγική περιλαμβάνει την σχεδιασμένη διαχείριση και αντιμετώπιση των δυναμικών γεωστρατηγικά ευρασιατικών κρατών που έχουν τη δυνατότητα σημαντικής μετατόπισης στη διεθνή κατανομή ισχύος, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στο διπλό συμφέρον της Αμερικής: να παραμείνει βραχυπρόθεσμα η μοναδική παγκόσμια δύναμη και

να μετασχηματιστεί μακροπρόθεσμα σε όλο και πιο θεσμοποιημένη παγκόσμια συνεργασία.

Αυτό θα επιτευχθεί με τη δημιουργία ενός διευρασιατικού συστήματος ασφαλείας στο οποίο θα πρωταγωνιστεί ένα διευρυμένο NATO σε στενή σχέση με τη Ρωσία, Κίνα και Ιαπωνία. Η δημιουργία ενός τέτοιου γεωπολιτικού πλαισίου θα μπορέσει αφενός να διατηρήσει την κυρίαρχη θέση των ΗΠΑ στο παγκόσμιο σύστημα, αφετέρου να απορροφήσει τους αναπόφευκτους κλονισμούς και τις εντάσεις της κοινωνικο-πολιτικής αλλαγής και να προβεί σε μοίρασμα της ευθύνης στους ευρωπαίους και σε άλλους εταίρους για ειρηνική παγκόσμια διαχείριση. Πρόκειται για ένα σύστημα «Αποκεντρωμένης Ηγεμονίας»²⁰, στο οποίο οι ΗΠΑ κρατούν το στρατιωτικό σκέλος και επιδιώκουν την ανάληψη του οικονομικού βάρους από την ΕΕ.

Η ευρασιατική σκακιέρα του Brzezinski

(http://www.bibliotecapleyades.net/ciencia/ciencia_uranium23.htm Brzezinski)

²⁰ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, ό.π, σελ 35

➤ John Mearscheimer²¹ (1947-)

Ο Mearscheimer είναι ο ιδρυτής της θεωρίας του επιθετικού ρεαλισμού. Κεντρική υπόθεση της θεωρίας του αποτελεί το γεγονός ότι η συμπεριφορά των Μεγάλων Δυνάμεων, των χωρών δηλαδή που διαθέτουν σημαντική επιρροή στη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής σκηνής, έχει σαν κύριο στόχο τη μεγιστοποίηση του μεριδίου τους επί της παγκόσμιας ισχύος και ειδικότερα την απόκτηση της ηγεμονίας εντός του συστήματος μέσα στο οποίο δρουν, προκειμένου να αισθάνονται ασφάλεια.

Τρία είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος:

1. Η απουσία κεντρικής ρυθμιστικής αρχής
2. Η επιθετική ικανότητα κάθε κράτους
3. Η αβεβαιότητα αναφορικά με τις προθέσεις των υπόλοιπων κρατών.

Ωστόσο, η απόκτηση παγκόσμιας ηγεμονίας παραμένει, κατά τον συγγραφέα, ένας μάλλον ανέφικτος στόχος λόγω της «ανασχετικής δύναμης του νερού» που εμποδίζει την προβολή ισχύος διαμέσου των ωκεανών της γης. Έτσι, οι μεγάλες δυνάμεις περιορίζονται στην περιφερειακή ηγεμονία και στην προσπάθεια ανασχεσης της πορείας των υπόλοιπων χωρών προς την απόκτηση μεγαλύτερου μεριδίου σε αυτήν. Κατά τον Mearscheimer, μόνο οι ΗΠΑ κατόρθωσαν την επίτευξη μίας μακράς πορείας περιφερειακής ηγεμονίας, αναλαμβάνοντας τον ρόλο του «υπερπόντιου εξισορροπητή» και επιδιώκοντας την αναχαίτιση οποιασδήποτε άλλης χώρας με ηγεμονικές αξιώσεις.

Δύο είναι τα είδη ισχύος που διακρίνονται από τον Mearscheimer:

1. Η λανθάνουσα ή δυνητική ισχύς, που αναφέρεται στον κοινωνικό-πολιτικό τομέα, κύριοι προσδιοριστικοί παράγοντες της οποίας συνιστούν ο πληθυσμός και κυρίως ο πλούτος κάθε κράτους.

²¹ John Mearscheimer, Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων. Αθήνα: Ποιότητα, 2007.

2. Η στρατιωτική ισχύς, η οποία είναι αποτέλεσμα του βαθμού της λανθάνουσας ισχύος αλλά και βάση για την περαιτέρω αύξησή της.

Μεταξύ λανθάνουσας και στρατιωτικής ισχύος υφίσταται συνήθως σημαντικό χάσμα που οφείλεται στη:

- Διαφορετική κατανομή και επένδυση του παράγοντα πλούτου στη στρατιωτική ισχύ
- Διαφορά στην αποδοτικότητα αυτής της επένδυσης
- Διαφορά στις επιλογές των κρατών ως προς τα είδη των στρατιωτικών δυνάμεων

Ζωτικής σημασίας στοιχείο για την στρατιωτική ισχύ αποτελούν οι χερσαίες δυνάμεις, η αποτελεσματικότητα των οποίων όμως περιορίζεται από τους μεγάλους υδάτινους φραγμούς των ωκεανών και από την πρόσφατη ανάδειξη της πυρηνικής απειλής.

Τα αίτια πολέμου μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων είναι από τη μία το διεθνές καθεστώς της αναρχίας που επικρατεί και από την άλλη η κατανομή της ισχύος μεταξύ των κορυφαίων κρατών του συστήματος. Ο επιθετικός ρεαλισμός δίνει στην κατανομή της ισχύος τρεις διαφορετικές μορφές:

1. Τον διπολισμό, όπου υπάρχουν δύο κυρίαρχες δυνάμεις
2. Τον ισορροπημένο πολυπολισμό, όπου υπάρχουν περισσότερες των δύο κυρίαρχες δυνάμεις χωρίς καμία να είναι πιο πάνω σε ισχύ από τις υπόλοιπες.
3. Τον μη ισορροπημένο πολυπολισμό, όπου υπάρχουν περισσότερες των δύο κυρίαρχες δυνάμεις μία εκ των οποίων διαθέτει περισσότερη ισχύ από τις υπόλοιπες.

Τα πλέον σταθερά και ειρηνικά συστήματα είναι τα διπολικά, ενώ τα πιο ασταθή είναι τα μη ισορροπημένα πολυπολικά με τα ισορροπημένα πολυπολικά να βρίσκονται κάπου στο ενδιάμεσο.

Οι μεγάλες δυνάμεις χρησιμοποιούν τρεις κατά κύριο λόγο στρατηγικές προκειμένου να εξασφαλίσουν και να διατηρήσουν την κυριαρχική τους ισχύ:

1. Τον πόλεμο
2. Την εξισορρόπηση
3. Τη μεταφορά βαρών

Ο πόλεμος είναι η κύρια στρατηγική για την αύξηση του μεριδίου παγκόσμιας ισχύος, ενώ οι δύο άλλες για την ανάσχεση της πορείας του αντιπάλου και τη διατήρηση της ισορροπίας ισχύος αντίστοιχα. Πέραν αυτών, άλλες δευτερεύουσες στρατηγικές συνιστούν ο εκβιασμός, η κατατριβή τρίτων και η πρόκληση, που δεν έχουν σημαντικά αποτελέσματα, και ο κατευνασμός και η πρόσδεση στο άρμα του αντιπάλου που υιοθετούνται συνήθως από χώρες με χαμηλή ισχύ.

Οι μεγάλες δυνάμεις άλλοτε αποφασίζουν να προβαίνουν σε εξισορρόπηση της δύναμης του αντιπάλου και άλλοτε να μεταφέρουν τα βάρη της εξισορρόπησης σε άλλες δυνάμεις. Η εκάστοτε απόφαση εξαρτάται από τρεις παράγοντες: τη δομή του διεθνούς συστήματος (διπολικό ή πολυπολικό), το μέγεθος της απειλής και τη γεωγραφία. Όταν το σύστημα είναι διπολικό, η πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση είναι η εξισορρόπηση, ενώ όταν είναι πολυπολικό η μεταφορά βαρών είναι η πιο αναμενόμενη στρατηγική. Αν δεν διαφαίνεται κάποιος δυνητικός ηγεμόνας, πιθανότερη είναι η μεταφορά βαρών, ενώ όταν μία ομάδα κρατών θεωρεί ότι η ισχύς μίας χώρας έχει αυξηθεί επικίνδυνα τότε εμφανίζονται εξισορροπητικές συμμαχίες και συνασπισμοί. Πιο ελκυστική ως στρατηγική είναι η μεταφορά βαρών, διότι εφόσον επιτευχθεί, συνιστά αποφυγή της πολεμικής σύγκρουσης.

Κατά τον συγγραφέα, η διεθνής πολιτική δεν έχει μεταβληθεί μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Οι διεθνείς θεσμοί και η παγκοσμιοποίηση δεν έχουν περιορίσει την έννοια του κράτους, της εθνικής κυριαρχίας και κατά συνέπεια του ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών. Παρά την σχετική σταθερότητα και ειρήνη μεταξύ των κρατών μεταψυχροπολεμικά, ο ανταγωνισμός των δυνάμεων εξακολούθησε και εξακολουθεί να υφίσταται.

Β' ΜΕΡΟΣ

Εφαρμοσμένη Γεωπολιτική Ανάλυση: Η περιοχή του Αρκτικού

Γεωγραφική παρουσίαση του Αρκτικού Ωκεανού

Παρά το γεγονός ότι ο Αρκτικός Ωκεανός έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονης μελέτης εδώ και αιώνες, δεν έχει διατυπωθεί κάποιος ξεκάθαρος γεωγραφικός ορισμός γι αυτόν. Γενικά, έχει καθιερωθεί να θεωρείται η βόρεια πολική περιοχή, η οποία βρίσκεται γύρω από τον Βόρειο Πόλο και νότια οριοθετείται από τη νοητή γραμμή του Αρκτικού Κύκλου.

Ο Αρκτικός Ωκεανός μπορεί να χαρακτηριστεί και ως περιφερειακή θάλασσα ή ως κλάδος του Ατλαντικού ωκεανού που περιβάλλεται από τα ογκώδη χερσαία τμήματα της Βόρειας Αμερικής και της Σιβηρίας. Με τον Ειρηνικό ωκεανό ενώνεται μέσα από τον Βερίγγειο πορθμό, ενώ η επικοινωνία του με τον Ατλαντικό γίνεται είτε μέσω του μεγάλου ανοίγματος μεταξύ της Γροιλανδίας και της Ευρώπης είτε μέσω του πορθμού Davis, που βρίσκεται ανάμεσα στη Γροιλανδία και τις Νήσους Baffin και Ellesmere.

Ο Αρκτικός Ωκεανός καλύπτει το 6% της επιφάνειας της Γης, μία έκταση 21.000.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων²². Ξεκινώντας από τον Βερίγγειο πορθμό και κινούμενοι προς την Σιβηρία, διακρίνονται η Θάλασσα των Τσούκτσων, η Ανατολική Σιβηρική, η Θάλασσα Λάπτεφ, η Θάλασσα Κάρα, η Λευκή Θάλασσα και η Θάλασσα του Μπάρεντς, ενώ συνεχίζοντας δυτικά, οι Θάλασσες Γροιλανδική, Μπάφφιν, Λίνκολν και Μποφώρ. Οι τελευταίες παγετώδεις περίοδοι ευθύνονται για τα σημάδια της έντονης διάβρωσης που παρουσιάζουν ο πολύπλοκος διαμελισμός των ακτών του Αρκτικού ωκεανού και τα πολυάριθμα νησιωτικά συμπλέγματα που περικλείει.

²² Ioana Georgescu, «Arctic Geopolitics - Time for a new regime.» 2010. Centre International de Formation Européenne. 18 August 2010, pg. 15

Ωστόσο, το μέσο βάθος του δεν είναι μεγάλο, καθώς περικλείεται από μεγάλες ηπείρους, τα υποθαλάσσια τμήματα των οποίων εκτείνονται βαθιά μέσα στη μάζα του. Η ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα της Βορείου Αμερικής και της Γροιλανδίας φτάνει τα 100-300 χιλιόμετρα., ενώ αυτή της Σιβηρίας ξεπερνά τα 500-1.500 χιλιόμετρα. Στους βυθομετρικούς χάρτες διακρίνονται τρία κύρια επάρματα στο βυθό του ωκεανού: Η Μεσσωκεάνια Ράχη, η οποία εκτείνεται βόρεια του νησιωτικού συμπλέγματος της Σπιτσβέργης και της Γης του Φραγκίφκου Ιωσήφ, η κορυφογραμμή του Lomonosov ή Harris, η οποία ξεκινάει από την Νήσο Ellesmere και εκτείνεται σχεδόν μέχρι τα κράσπεδα της Σιβηρίας και η Ράχη Άλφα ή Mendeleev, που απλώνεται προς το μέρος της Θάλασσας του Μποφώρ. Η μελέτη της τοπογραφίας του βυθού του βασίζεται κυρίως σε σεισμολογικά δεδομένα, επειδή η λήψη άμεσων πληροφοριών καθίσταται δυσχερής.²³

Οκτώ χώρες διαθέτουν εδάφη βόρεια του Αρκτικού κύκλου: Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Αλάσκα), Καναδάς, Ρωσία, Νορβηγία, Δανία, Φινλανδία, Σουηδία και Ισλανδία. Οι χώρες αυτές αναφέρονται συχνά και ως αρκτικές χώρες και είναι οι χώρες-μέλη του Αρκτικού Συμβουλίου, ενός διακυβερνητικού forum που συστάθηκε το 1994 με σκοπό την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των αρκτικών χωρών, με την συμμετοχή και εκπροσώπων των ιθαγενών κατοίκων της Αρκτικής. Υποσύνολο των οκτώ αυτών χωρών είναι οι πέντε κύριες χώρες που θεωρούνται ως αρκτικές παράλιες χώρες: ο Καναδάς, η Ρωσία (Σιβηρία), οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Αλάσκα), η Δανία (Νήσος της Γροιλανδίας και Νησιά Faroe) και η Νορβηγία.²⁴

Μεγάλο μέρος της επιφάνειας του Αρκτικού ωκεανού καλύπτεται από πάγους κατά τη διάρκεια ολόκληρου του έτους. Μεγάλα τμήματα αποσπώνται και από

²³ Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Γεωγραφία Α, Τόμος 17, Εκδοτική Αθηνών 1993, σελ. 112-114

²⁴ R. O' Rourke, «Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress.» 30 March 2010. Congressional Research Service. 21 July 2010 pg 2 <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/R41153.pdf>.

τους παγετώνες της ξηράς, τα οποία φτάνουν στη θάλασσα και πλέουν πια σαν παγόβουνα στην επιφάνειά της υπό την επίδραση ρευμάτων. Ωστόσο, η ραγδαία κλιματική αλλαγή που σημειώνεται παγκοσμίως δεν είναι δυνατόν να έχει αφήσει ανεπηρέαστο και το αρκτικό κλίμα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα το φαινόμενο της έντονης τήξης των πάγων του Αρκτικού ωκεανού, ο οποίος μετατρέπεται σιγά σιγά σε μία απέραντη θάλασσα. Ακριβώς από το σημείο αυτό αρχίζει και το γεωπολιτικό ενδιαφέρον της περιοχής.

Το Κλίμα του Αρκτικού

Η Αρκτική συνιστά τη βόρεια, πολική συνισταμένη του παγκόσμιου κλιματικού συστήματος. Το κλίμα της περιοχής είναι πολύ ψυχρό, ωστόσο η ένταση του ψύχους είναι μικρότερη από αυτήν που δικαιολογεί το γεωγραφικό πλάτος.²⁵ Η παγκόσμια κλιματική αλλαγή συνιστά μία τεράστια πρόκληση για τον Αρκτικό ωκεανό αλλά και για ολόκληρο τον κόσμο. Οι συνακόλουθες περιβαλλοντικές αλλαγές που σημειώνονται κρύβουν τόσο μεγάλους κινδύνους όσο και σημαντικές ευκαιρίες. Σύμφωνα με την ACIA («Αρκτική Αξιολόγηση του Αντίκτυπου Κλίματος» - "Arctic Climate Impact Assessment"), η υπερθέρμανση του πλανήτη αλλάζει την περιοχή του Αρκτικού Ωκεανού με δραματική ταχύτητα.

Διεθνές θεσμικό πλαίσιο

Για πολλούς αιώνες, η διεθνής κοινότητα θεωρούσε τους ωκεανούς ως έναν ανοιχτό, ελεύθερο σε όλους χώρο, τον οποίο χαρακτήριζαν περισσότερο η περιπέτεια και το μυστήριο. Ωστόσο, τον 17^ο αιώνα (ένας από τους πρώτους διαμορφωτές της Θεωρίας των διεθνών σχέσεων) ο Ολλανδός Hugo Grotius, στο βιβλίο του Mare Liberum (1609), διατύπωσε την νέα αρχή ότι η θάλασσα συνιστά έναν διεθνή χώρο, στον οποίο όλα τα έθνη έχουν δικαίωμα να πραγματοποιούν οικονομικές και εμπορικές δραστηριότητες. Το δόγμα αυτό περιόριζε την εθνική κυριαρχία των κρατών στους ωκεανούς σε μία στενή λωρίδα μόλις 4,8 χιλιόμετρα (3 ναυτικών μιλίων) από την ακτογραμμή,

²⁵ Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Γεωγραφία Α, ό.π., σελ. 114

δηλώνοντας πως το υπόλοιπο τμήμα συνιστούσε κοινή περιουσία και μπορούσε να καταστεί περιφέρεια χρήσης και εκμετάλλευσης από οποιονδήποτε.²⁶ Το «Δόγμα των Ελεύθερων Θαλασσών» ("Freedom of the Seas Doctrine"), όπως ονομάστηκε, αποτέλεσε ένα ισχυρό ιδεολογικό έρεισμα για τη μετέπειτα εξάπλωση της Ολλανδικής ναυτικής ισχύος και την εδραίωση του μονοπωλίου της στο θαλάσσιο εμπόριο.

Ωστόσο, τόσο η δραματική αύξηση της οικονομικής εκμετάλλευσης των θαλασσών σε επίπεδο αλιείας, ναυσιπλοΐας, εξόρυξης πετρελαίου και στρατιωτικών επιχειρήσεων όσο και η επιθυμία των κρατών να διασφαλίσουν μεγαλύτερο έλεγχο επί των χωρικών υδάτων τους, καθώς και να επεκτείνουν τις διεκδικήσεις τους σε μεγαλύτερη απόσταση από την ακτή, ώστε να έχουν δυνατότητα πρόσβασης σε μεγαλύτερη ποσότητα φυσικών πόρων, κατέστησαν αναπόφευκτη την αύξηση της ανησυχίας για τις επιπτώσεις αυτής της υπερεκμετάλλευσης των θαλασσών και την συνακόλουθη εμφάνιση σοβαρών διαμαχών ανάμεσα στα κράτη.

Στον 20^ο αιώνα το δόγμα των ελεύθερων θαλασσών ανατρέπεται. Το 1945, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Harry Truman, υπό την πίεση της αμερικανικής πετρελαϊκής βιομηχανίας, ανακοινώνει μονομερώς ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής θα αναλάβουν τη δικαιοδοσία του συνόλου των φυσικών πόρων της υφαλοκρηπίδας της παράκτιας περιοχής τους. Οι ΗΠΑ ήταν η πρώτη χώρα που απέκλινε από το δόγμα των ελεύθερων θαλασσών, την ακολούθησε όμως πλήθος άλλων χωρών που άρχισαν μονομερώς να επεκτείνουν τα εθνικά κυριαρχικά τους δικαιώματα στον θαλάσσιο πυθμένα προς εξασφάλιση περισσότερων πόρων.

Το 1967 ξεκίνησε μία προσπάθεια των Ηνωμένων Εθνών να διαμορφώσουν έναν υπερεθνικό μηχανισμό δικαιοσύνης στη διευθέτηση της ποικιλομορφίας των αξιώσεων από τα διάφορα κράτη του κόσμου. Συστήθηκε η αρμόδια για τη δαμόρφωση του σχεδίου επιτροπή του ΟΗΕ και το 1973 άρχισε να

²⁶ F. Anderson, «Law of the Sea.» 2010. Water Encyclopaedia, Science and Issues. 14 June 2010 < <http://www.waterencyclopedia.com/La-Mi/Law-of-the-Sea.html>>.

ετοιμάζει το προκαταρκτικό σχέδιο της συνθήκης. Ύστερα από 9 χρόνια διαπραγματεύσεων σχετικά με τα κυριαρχικά τους δικαιώματα, το 1982 160 χώρες υιοθέτησαν την «Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας» ("United Nations Convention on the Law of the Sea"), γνωστή και ως «νόμο της θάλασσας», η οποία άρχισε να ισχύει από το 1994. Η επίσημη αυτή συμφωνία αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία του διεθνούς δικαίου, και δη του ναυτικού, καθώς όρισε ένα κατανοητό διεθνές καθεστώς κατανομής και διακυβέρνησης των θαλασσών και των φυσικών τους πόρων. Η συνθήκη προσπάθησε να απευθυνθεί προς και να επιλύσει φλέγοντα ζητήματα διαμάχης μεταξύ των κρατών σχετικά με το δίκαιο της θάλασσας, όπως είναι μεταξύ άλλων τα δικαιώματα ναυσιπλοΐας, τα όρια των χωρικών υδάτων, η αλιεία, η ρύπανση και η προστασία του θαλάσσιου φυσικού περιβάλλοντος, η εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών κοιτασμάτων σε πετρέλαιο, φυσικό αέριο και μεταλλεύματα, οι αποκλειστικές οικονομικές ζώνες, η επιστημονική έρευνα και άλλες πολλές πτυχές της θαλάσσιας οικονομικής δραστηριότητας. Θέσπισε, επιπλέον, έναν μηχανισμό διευθέτησης των διαφορών που ανάκυπταν μεταξύ των χωρών, ιδρύοντας ταυτόχρονα και το Διεθνές Δικαστήριο για τον Νόμο της Θάλασσας, στο οποίο μπορούσαν να καταφύγουν οι χώρες-διάδικοι στις περιπτώσεις που θεωρούσαν ότι υφίστατο προσβολή της συνθήκης.

Παρά το γεγονός ότι οι ΗΠΑ βοήθησαν στη διαμόρφωση της Συνθήκης του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας και ότι το 1994 υπέγραψαν την Συμφωνία Εφαρμογής της Συνθήκης, μέχρι σήμερα δεν έχουν επικυρώσει την Συνθήκη. Όπως κάθε Διεθνής Συνθήκη, έτσι και η Συνθήκη για το Δίκαιο της Θάλασσας εφαρμόζεται μόνο στα συμβαλλόμενα κράτη. Κράτη που δεν έχουν προσχωρήσει στην συνθήκη δε δεσμεύονται από τον ορισμό της υφαλοκρηπίδας που δίνεται το άρθρο 76 της συνθήκης. Ωστόσο, στην περίπτωση της «υπόθεσης της υφαλοκρηπίδας της Βορείου θάλασσας» το Δικαστήριο της Χάγης αποφάνθηκε ότι ο ορισμός της υφαλοκρηπίδας σύμφωνα με την προγενέστερη του «νόμου της θάλασσας» Συνθήκη του

1958 αποτελεί πλέον διεθνές έθιμο και ότι δεσμεύει όλα τα κράτη του κόσμου ανεξάρτητα από το αν είχαν προσχωρήσει στην συνθήκη του 1958 ή όχι.²⁷

Σύμφωνα με το Άρθρο 57²⁸ της σύμβασης, «Περί Εύρους των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών», κάθε χώρα κατέχει αποκλειστικά οικονομικά δικαιώματα πάνω σε οποιοδήποτε φυσικό πόρο του πυθμένα της θάλασσας που βρίσκεται σε απόσταση 200 ναυτικών μιλίων πέρα από τις φυσικές ακτές της.

Στο Άρθρο 76 της σύμβασης «Περί Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας» δίνεται ο ορισμός της υφαλοκρηπίδας κατά βάση ως ο βυθός της θάλασσας εντός ακτίνας 200 ναυτικών μιλίων από την ακτή. Πέρα από την οικονομική ζώνη των 200 ναυτικών μιλίων, κάθε χώρα μπορεί να επεκτείνει την περιοχή δικαιοδοσίας της μέχρι τα 350 ναυτικά μίλια αν καταφέρει να αποδείξει ότι αυτή η περιοχή αποτελεί επέκταση της υφαλοκρηπίδας της.²⁹ Για να εγείρει ένα κράτος μία τέτοιου είδους αξίωση θα πρέπει να συλλέξει γεωλογικά δεδομένα που να αποδεικνύουν τη γεωγραφική έκταση της υφαλοκρηπίδας και να τα προσκομίσει στην αρμόδια επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών προς αξιολόγηση.

Το Άρθρο 76 αποτελεί τον πυρήνα της διαμάχης μεταξύ των αρκτικών δυνάμεων σήμερα. Στην περίπτωση του Αρκτικού ωκεανού με την Συνθήκη για το Δίκαιο της Θάλασσας δόθηκε η δυνατότητα στις Αρκτικές χώρες να εγείρουν νομικές αξιώσεις σχετικά με την εκμετάλλευση των πολύτιμων τους πόρων. Οι περισσότερες χώρες από αυτές βρίσκονται σε φάση χαρτογράφησης του θαλάσσιου πυθμένα τους προκειμένου να στηρίξουν την επέκταση των νομικών τους αξιώσεων στην περιοχή.

²⁷ International Court of Justice. North Sea Continental Shelf Cases. Federal Republic of Germany/Denmark; Federal Republic of Germany/Netherlands. <http://www.icj-cij.org/docket/files/52/5561.pdf>, 1969.

²⁸ United Nations. «Part V, Exclusive Economic Zone (UNCLOS 1982).» 2010. Oceans and Law of the Sea (Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea). 13 July 2010 <http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part5.htm>.

Το Αρκτικό Συμβούλιο

Με τη «Διακήρυξη της Οτάβα» (“Ottawa Declaration”) δημιουργήθηκε το 1996 το Αρκτικό Συμβούλιο³⁰, ένα διακυβερνητικό φόρουμ που έχει σαν αποστολή την προώθηση της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των αρκτικών χωρών, αναφορικά κυρίως με ζητήματα βιώσιμης ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας της περιοχής του Βορείου Πόλου.

Τα κράτη-μέλη του Αρκτικού Συμβουλίου είναι ο Καναδάς, η Δανία (περιλαμβάνοντας τη Γροιλανδία και τα Νησιά Faroe), η Φινλανδία, η Ισλανδία, η Νορβηγία, η Σουηδία, η Ρωσία και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Πέρα από τα οκτώ κράτη-μέλη, υφίσταται και η κατηγορία των μόνιμων συμμετεχόντων, στην οποία εντάσσονται οργανισμοί που έχουν δημιουργηθεί από τους αυτόχθονες κατοίκους της Αρκτικής και η συμμετοχή τους στο Συμβούλιο γίνεται μέσω αντιπροσώπων. Με αυτόν τον τρόπο καθίσταται δυνατή η ενεργή συμμετοχή τους στις αποφάσεις που λαμβάνονται για τον τόπο τους. Οι οργανισμοί που απαρτίζουν μέχρι στιγμής την εν λόγω κατηγορία είναι:

- Aleut International Association (AIA)
- Arctic Athabaskan Council (AAC)
- Gwich'in Council International (GCI)
- Saami Council
- Inuit Circumpolar Council (ICC)
- Russian Arctic Indigenous Peoples of the North (RAIPON)

Οι συνεδριάσεις του Συμβουλίου είναι επίσης ανοιχτές σε «παρατηρητές», οι οποίοι δικαιούνται να είναι μη αρκτικά κράτη, μη κυβερνητικές οργανώσεις, καθώς και διακυβερνητικές και διακοινοβουλευτικές οργανώσεις, διεθνείς ή περιφερειακές.

³⁰ Arctic Council, About Arctic Council. 22 October 2007. 21 May 2010 <<http://arctic-council.org/article/about>>.

Η Μεγάλη Βρετανία, η Ολλανδία, η Γαλλία, η Ισπανία και η Πολωνία παρευρίσκονται ήδη ως αρκτικοί μόνιμοι παρατηρητές του Συμβουλίου. Μερικά κράτη φοβούνται, ωστόσο, ότι περισσότεροι παρατηρητές θα μπορούσαν ριζικά να αλλάξουν το Συμβούλιο. Για αυτό και Το Συμβούλιο της Αρκτικής ανέβαλε έως το 2011 μια απόφαση σχετικά με το αν θα δώσει ένα μεγαλύτερο ρόλο στους «ξένους».³¹

Ρωσία

Η Ρωσία αποτελεί έναν από τους κύριους παίκτες της αρκτικής σκακιέρας. Διαθέτοντας το μεγαλύτερο μήκος συνόρων με τον Αρκτικό ωκεανό, προβάλλει σοβαρές αξιώσεις στην περιοχή, τις οποίες αν τυχόν καταφέρει να αποδείξει με γεωλογικά ευρήματα θα την καταστήσουν κυρίαρχη σχεδόν του 45% του Βορείου Πόλου.³² Η αρκτική πολιτική συγκαταλέγεται στις άμεσες προτεραιότητες της πολιτικής του Ρώσου Προέδρου Medvedev, ο οποίος στις 12 Μαΐου 2009 στην "Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας", με την οποία εγκαινιάστηκε το νέο στρατιωτικό δόγμα της Ρωσίας μέχρι το 2020, προέβλεψε τη μελλοντική κλιμάκωση της στρατιωτικής διαμάχης μεταξύ των αρκτικών δυνάμεων στην περιοχή ιδιαίτερα λόγω του ενεργειακού της πλούτου.³³

Περισσότερο από το ένα τρίτο του ρωσικού εδάφους βρίσκεται βόρεια του Αρκτικού Κύκλου. Εύλογο είναι, λοιπόν, το αυξημένο ενδιαφέρον της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής για τη διεκδίκηση σημαντικού μεριδίου στην περιοχή. Το χρονικό των ρωσικών διεκδικήσεων στην αρκτική περιοχή ξεκινάει στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν το 1910 το ρωσικό πολεμικό ναυτικό προέβη στην εξερεύνηση και χαρτογράφηση του Βορειοανατολικού Διαύλου ("Northern Sea Route"), που βρέχει ολόκληρη τη βόρεια ρωσική ακτογραμμή. Κατά την σοβιετική περίοδο, πολλές εξερευνητικές αποστολές έλαβαν χώρα στην

³¹ Econews.gr. Αιθάλη: μέτρα προστασίας από τα αρκτικά κράτη. 7 May 2009. 4 June 2010 <www.econews.gr/2009/05/07/soot-thaw-ice/>.

³² R. Kefferputz, . «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North .» Centre for European Policy Studies February 2010, pg. 2

περιοχή με σκοπό την εγκατάσταση πολικών σταθμών, ασκώντας κυριαρχία στην περιοχή, ενώ σύντομα ακολούθησε μία ραγδαία οικονομική εκμετάλλευση της περιοχής (ορυχεία, αλιεία). Το 1926 η τότε σοβιετική ηγεσία ανέλαβε μονομερώς την πρωτοβουλία να θεσπίσει νέα αρκτικά σύνορα.

Μία από τις πιο καθοριστικές περιόδους στην ιστορία του Αρκτικού ωκεανού αποτέλεσε η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου και της έντονης διαμάχης μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης. Η περιοχή αποτέλεσε πεδίο έντονης αντιπαράθεσης των υποβρυχιακών στόλων των δύο αντίπαλων δυνάμεων, εξαιτίας των τεχνικών δυσκολιών που παρουσίαζε ο εντοπισμός τους κάτω από τον αρκτικό πάγο. Από το 1958, ωστόσο, αρχίζει μία νέα περίοδος, κατά την οποία οι Σοβιετικοί προσπαθούν αρχικά για μία αρκτική περιοχή «χωρίς πυρηνικά όπλα», με αποκορύφωμα το 1987 επί προεδρίας Gorbachev την εξαγγελία μίας σειράς ρωσικών πολιτικών σχετικά με την αποστρατικοποίηση της περιοχής του Αρκτικού ωκεανού και την εγκαθίδρυση μίας διεθνούς ειρηνικής ζώνης ελεύθερης από πυρηνικά όπλα και έτοιμης να φιλοξενήσει την συνεργασία των αρκτικών χωρών στους ειρηνικούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, της επιστημονικής έρευνας και της περιβαλλοντικής προστασίας. Το "Murmansk Initiative" του 1987, όπως ονομάστηκε, σηματοδότησε και τη λήξη του Ψυχρού πολέμου στον Αρκτικό.³⁴

Ωστόσο, με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, οι ρωσικές γεωστρατηγικές προτεραιότητες μετατοπίστηκαν προς τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων της χώρας με τη δύση και τις χώρες του πρώην σοβιετικού μπλοκ και οι αρκτικές βλέψεις πέρασαν σε δεύτερη μοίρα. Η επικύρωση, όμως, της Συνθήκης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) από τη χώρα επί Προέδρου Putin το 1997 αναζωπύρωσε το ρωσικό ενδιαφέρον για την ευαίσθητη περιοχή του Αρκτικού. Έτσι, φτάνοντας στις μέρες μας, το 2001 η Ρωσία πρόβαλλε την πρώτη νομική αξίωσή της για τον Αρκτικό υποβάλλοντας στην αρμόδια για τα όρια της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας επιτροπή του ΟΗΕ ("Commission on the Limits of the Continental Shelf") πρόταση διεύρυνσης της αποκλειστικής οικονομικής της ζώνης πέραν των

³⁴ R. Kefferputz, «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North.», ό.π., pg 3

200 ναυτικών μιλίων, όπως κανονικά προβλέπει η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982. Η Ρωσία διεκδικεί σήμερα μία έκταση 12.000 τ.χλμ ανάμεσα στις υποβρύχιες κορυφογραμμές του Lomonosov και του Mendeleev, τις οποίες θεωρεί προέκταση της Σιβηρικής ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας. Συνολικά η χώρα διεκδικεί μία περιοχή συνολικής εκτάσεως 460.000 τετραγωνικών μιλίων³⁵. Ωστόσο, η πρότασή της παραμένει «παγωμένη» ελλείψει ισχυρού αποδεικτικού υλικού.

Έτσι, η Ρωσία έχει υπερδιπλασιάσει τις προσπάθειές της για συλλογή των απαιτούμενων γεωλογικών δεδομένων που θα αποδείξουν τους ισχυρισμούς της. Μία από τις πιο αξιόλογες προσπάθειές της υπήρξε η αποστολή “Arktika 2007”, κατά τη διάρκεια της οποίας καταδύθηκαν στο βυθό του Βόρειου Παγωμένου Ωκεανού δύο μικρά ρωσικά υποβρύχια αφήνοντας στον πυθμένα μία ρωσική σημαία, σε βάθος 4.261 μέτρων.³⁶ Η πράξη αυτή κατέστησε αναμφισβήτητη πρόδηλη την επιθυμία της Ρωσίας για μεγαλύτερη κυριαρχία στην περιοχή.

Κέρδη Ρωσίας από τον Αρκτικό

Ο Αρκτικός ωκεανός αποτελεί μία εστία τεράστιων οικονομικών ωφελημάτων για τον ρωσικό γίγαντα. Τα ρωσικά συμφέροντα εκτείνονται σε μία ευρεία ομάδα τομέων³⁷, όπως:

➤ Πλουτοπαραγωγικοί Πόροι

Ο Αρκτικός περιέχει το 80% των ανακαλυφθέντων ενεργειακών αποθεμάτων της Ρωσίας σε φυσικό αέριο καθώς και τεράστια αποθέματα πετρελαίου. Επιπλέον, σύμφωνα με εκτιμήσεις της Αμερικανική Γεωλογικής Έρευνας και της εταιρείας Stat oil, αποτελεί την περιοχή με τα μεγαλύτερα παγκοσμίως ανεκμετάλλευτα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου. Πέραν τούτου, το

³⁵ S. Borgerson, «Arctic Meltdown.» Foreign Affairs (2009), pg 63

³⁶ M. McDowell, P. Batson, “Last of the Firsts: Diving to the Real North Pole”, http://www.explorers.org/flag_reports/Mike_McDowell_Flag_42_Report.pdf, pg 13

³⁷ R. Kefferputz, «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North.», ό.π., pg 4-6

αρктиκό υποθαλάσσιο υπέδαφος είναι πλούσιο τόσο σε φτηνά όσο και σε πολύτιμα μεταλλεύματα.

Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει αναπόφευκτα και στην αύξηση του ενδιαφέροντος για την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών εξόρυξης των πολύτιμων αυτών ενεργειακών αποθεμάτων. Οι ρωσικές εταιρείες δουλεύουν πυρετωδώς προς αυτήν την κατεύθυνση, ωστόσο η αλήθεια είναι ότι οι ρωσικές εταιρείες, τόσο οι κρατικές (Gazprom, Rosneft) όσο και οι ιδιωτικές, υστερούν φανερά σε σχέση με τους δυτικούς ανταγωνιστές τους στον τομέα των υπηρεσιών εκτίμησης, γεγονός που αυξάνει σημαντικά το σχετικό κόστος της επένδυσης. Επιπλέον, σύμφωνα με τη ρωσική νομοθεσία μόνο οι δύο μεγάλες κρατικές εταιρείες έχουν δικαίωμα εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων του Βορείου Πόλου, εμποδίζοντας έτσι ενδεχόμενες επενδύσεις από ανταγωνιστές του ιδιωτικού τομέα.

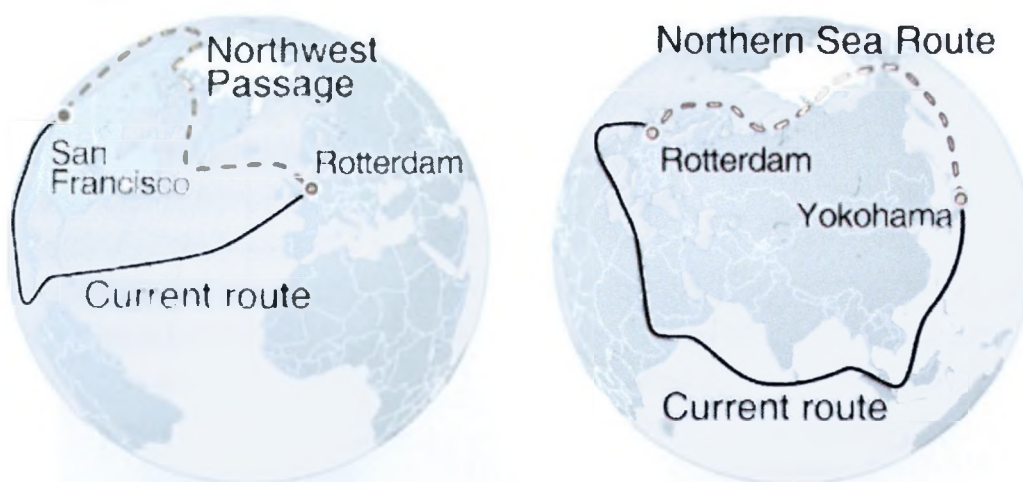
➤ Αλιεία

Με τη μείωση της ποσότητας των ψαριών που αλιεύονται στον υπόλοιπο κόσμο, η αλιεία στον Αρκτικό Ωκεανό μπορεί να λάβει μεγάλη σημασία, εξαιτίας των σημαντικών έμβιων οργανισμών που φιλοξενούνται στα νερά του.

➤ Νέες γραμμές ναυσιπλοΐας

Το λιώσιμο των πάγων ανοίγει νέες, στρατηγικής σημασίας, γραμμές ναυσιπλοΐας. Τόσο το Βορειοδυτικό Πέρασμα (Northwest Passage) όσο και ο άλλοτε παγωμένος Βορειοδυτικός Δίαυλος (Northern Sea Route) αναμένονται να μειώσουν τη διάρκεια και το κόστος των θαλάσσιων μεταφορών. Συγκεκριμένα, η δυνατότητα πλεύσης σε θάλασσες που άλλοτε ήταν παγωμένες προσφέρει πολλές δυνατότητες εκμετάλλευσης της άγονης ακτογραμμής της Σιβηρίας, καθώς προκύπτει σημαντική μείωση του μεταφορικού κόστους των εμπορευμάτων από την Ασία που προορίζονται για

την Ευρωπαϊκή Ένωση³⁸. Η απαραίτητη μέχρι σήμερα χρήση παγοθραυστικών καθιστούσε ασύμφορο τον διάπλου της Βόρειας Θαλάσσιας Διαδρομής, η οποία υπολογίζεται ότι θα μειώσει κατά 40% τη διαδρομή μεταξύ Ευρώπης και Ασίας.³⁹ Επιπλέον, αναμένεται να «ανακουφιστούν» σημεία-κλειδιά στις θαλάσσιες μεταφορές, όπως η διώρυγα του Σουέζ και το Στενό της Μαλάκκα, ενώ θα μειωθεί η υποχρεωτική σήμερα διέλευση πλοίων από επικίνδυνα σημεία, όπως ο Κόλπος του Άντεν στην Σομαλία, τον οποίο λυμαίνονται πειρατές. Ωστόσο, αναγκαία καθίσταται η κατασκευή κατάλληλων λιμενικών υποδομών που θα καταστήσουν εφικτή τη ναυσιπλοΐα στην περιοχή.

Το Βορειοδυτικό Πέρασμα και η Βόρεια θαλάσσια διαδρομή σε σύγκριση με τις μέχρι σήμερα χρησιμοποιούμενες θαλάσσιες διαδρομές

(<http://maps.grida.no/go/graphic/northern-sea-route-and-the-northwest-passage-compared-with-currently-used-shipping-routes>)

➤ Στρατιωτικές επιχειρήσεις

Η περιοχή του Αρκτικού εξακολουθεί να αποτελεί πεδίο στρατηγικής στρατιωτικής σημασίας. Μεγάλος αριθμός βάσεων του Βόρειου Ρωσικού Στρατού έχουν εγκατασταθεί στην περιοχή, ενώ η δραστηριότητα τόσο των αμερικανικών όσο και των ρωσικών πυρηνικών υποβρυχίων είναι έντονη.

³⁸ Χρυσή εμπορική οδός από λιωμένους πάγους. 15 Σεπτέμβριος 2009. 17 Ιούλιος 2010 <<http://www.mediashipping.gr/?q=node/4068>>.

³⁹ S. Borgerson, «Arctic Meltdown.», όπ., σελ. 69

➤ Ιδεολογικοί λόγοι

Η επέκταση της ρωσικής κυριαρχίας στον Αρκτικό ωκεανό θα ενισχύσει, μεταξύ των άλλων, και το χαμένο, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, γόητρο της χώρας. Ο Αρκτικός αποτελεί για τη Ρωσία μία καλή ευκαιρία να αποδείξει ότι έχει επανακτήσει τις δυνάμεις της και μπορεί πια να διαδραματίσει και πάλι ενεργό ρόλο στη διεθνή πολιτική και οικονομική σκηνή ως «μεγάλη δύναμη». Η νέα αρκτική πολιτική της Ρωσίας ενσωματώνει σύμφωνα με τον Ivan Krastev⁴⁰ την ιδεολογική φιλοδοξία της χώρας να καταστεί το αντίβαρο της Ευρώπης, η «άλλη Ευρώπη». Επιπλέον, μία θετική διεθνής εικόνα αναμφίβολα θα τονώσει και θα κινητοποιήσει και τον εγχώριο, ρωσικό λαό.⁴¹

Ρωσική Πολιτική Ασφαλείας στον Αρκτικό

Στις 18 Σεπτεμβρίου του 2008 η Ρωσία επικύρωσε την «Αρκτική Στρατηγική μέχρι το 2020 και πέρα» ("Strategy towards Arctic until 2020 and beyond"). Η στρατηγική αυτή αποσκοπεί σε μεγάλες επενδύσεις στον Αρκτικό ωκεανό προκειμένου η περιοχή να καταστεί η κύρια μελλοντική πηγή ενεργειακών αποθεμάτων για τη χώρα, στη διαφύλαξη των ρωσικών συνόρων και της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, στη διασφάλιση της περιβαλλοντικής προστασίας και στην προώθηση της επιστημονικής έρευνας.⁴²

Η «Αρκτική Στρατηγική μέχρι το 2020» χωρίζεται σε τρεις κύριες φάσεις:

Η πρώτη φάση (2008-2010) χαρακτηρίστηκε ως επιτυχής. Η Ρωσία, όχι μόνο έθεσε τις βάσεις της επέκτασής της με την αναζήτηση και εξεύρεση εκτενούς επιστημονικού υλικού, αλλά ταυτόχρονα προώθησε μία σειρά πολιτικών με

⁴⁰ P. Baev, «Russia's Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole.» The Jamestown Foundation (2007), σελ 9

⁴¹ R. Kefferputz, «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North.», ό.π., pg 6

⁴² R. Kefferputz, «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North.», ό.π., pg 6

σκοπό την ενίσχυση των λιμενικών και βιομηχανικών της υποδομών, ιδιαίτερα στις αποκλειστικές οικονομικές ζώνες των βόρειων περιοχών της χώρας. Επιπλέον, με τη «Διακήρυξη του Ilulissat»⁴³ ("Ilulissat Declaration") στις 29 Μαΐου του 2008 τέθηκαν οι βάσεις της συνεργασίας μεταξύ των πέντε αρκτικών δυνάμεων. Η συμφωνία αυτή αποσκοπούσε κατά κύριο λόγο στην αποθάρρυνση άλλων χωρών, πέραν των πέντε, που θα διεκδικούσαν τυχόν κάποιο μερίδιο στην αρκτική σκακιέρα.

Η δεύτερη φάση (2011-2015) προβλέπει τη διεθνή, νόμιμη αναγνώριση της ρωσικής επέκτασης στον αρκτικό ωκεανό και την συνακόλουθη ανάπτυξη των κατάλληλων υποδομών που θα καταστήσουν εφικτή την εκμετάλλευση των οφελών που θα αποκομίσει στους τομείς της ενέργειας και των μεταφορών.

Η τρίτη φάση, τέλος, (2016-2020) θα καταστήσει τον Βόρειο Πόλο την πρώτη σε στρατηγική σημασία ενεργειακή βάση της Ρωσικής Ομοσπονδίας.

Προκειμένου να καταστεί εφικτή η υλοποίηση του παραπάνω χρονοδιαγράμματος, η ρωσική πολιτική έχει προβεί στην ανάληψη μίας πολυεπίπεδης σειράς ενεργειών⁴⁴:

- Ισχυροποίηση του επιστημονικού απόδεικτικού υλικού που θα καταστήσει εφικτή την επέκταση των νομικών της αξιώσεων αναφορικά με την ηπειρωτική της υφαλοκρηπίδα.
- Αποθάρρυνση υποψήφιων, μη αρκτικών ανταγωνιστών, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, από τη διεκδίκηση μεριδίου στον Αρκτικό, με την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των αρκτικών δυνάμεων μέσα από πολυμερείς συμφωνίες, όπως η «Διακήρυξη του Ilulissat» του 2008.

⁴³ Arctic Ocean Conference. The Ilulissat Declaration. Ilulissat, Greenland, 27-29 May 2008, <http://arctic-council.org/filearchive/Ilulissat-declaration.pdf>

⁴⁴ R. Kefferputz, «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North.», ό.π., pg 7

- Προώθηση διμερών συμφωνιών ανάμεσα σε ορισμένες από τις αρκτικές δυνάμεις σε βάρος άλλων.
- Ενίσχυση σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό της λειτουργικότητας του πολικού της στόλου. Η Ρωσία διαθέτει στρατηγικό πλεονέκτημα μεγέθους και απόδοσης σε αυτόν τον τομέα συγκριτικά με τους υπόλοιπους ανταγωνιστές της. Ο στόλος της αποτελείται από μία πλειάδα πυρηνικών και μη πυρηνικών παγοθραυστικών καθώς και από σημαντικό αριθμό πυρηνοκίνητων εμπορικών και επιστημονικών σκαφών. Η χρηματοδότηση της κατασκευής νέων πυρηνικών παγοθραυστικών αναμένεται να ανέλθει σε \$150 εκατομμύρια δολάρια για το έτος 2010-2011.⁴⁵
- Αύξηση της ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας στην περιοχή για την διασφάλιση της ρωσικής εδαφικής ακεραιότητας κατά μήκος της αρκτικής της ακτογραμμής και ταυτόχρονη ενίσχυση της ετοιμότητας του στρατού και των υποβρυχίων της. Παράλληλα, ο βόρειος ρωσικός στόλος διεξάγει περιπολίες στα νερά του Αρκτικού που βρίσκονται εντός της δικαιοδοσίας της χώρας, ενώ ταυτόχρονα η ρωσική πολεμική αεροπορία διεξάγει πτήσεις μεγάλου εύρους πάνω από τον Αρκτικό ωκεανό. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι οι δύο τελευταίες ενέργειες είχαν απαγορευτεί μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου.

Στην σημερινή εποχή της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και της ολοένα εμφάνισης του ζητήματος της εξεύρεσης νέων εναλλακτικών ενεργειακών πηγών, η πολιτική της Ρωσίας κάθε άλλο παρά παράλογη μπορεί να χαρακτηριστεί. Ο Pavel Baev, στο άρθρο του "Russia's Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole"⁴⁶, υποστηρίζει ωστόσο ότι δεν είναι όλα ξεκάθαρα στην υπόθεση της επέκτασης των ρωσικών διεκδικήσεων στον Αρκτικό. Αφενός, το εύρος των ενεργειακών αποθεμάτων που αναμένεται ότι θα καρπωθεί η Ρωσία αν γίνει τελικά δεκτό το αίτημά της από

⁴⁵ R. Kefferputz, «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North.», ό.π., pg 7

⁴⁶ P. Baev, «Russia's Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole.», ό.π.

τα Ηνωμένα Έθνη δεν έχει ακόμα διαπιστωθεί με αξιόπιστα αποτελέσματα. Σε αντίθεση με τις περιοχές της Θάλασσας του Barents και της Θάλασσας της Kara, που είναι και οι σημαντικότερες από ενεργειακή άποψη, η περιοχή των κορυφογραμμών του Lomonosov και του Mendeleev φαίνονται οι λιγότερο υποσχέσιμες. Αφετέρου, είναι γνωστή η έλλειψη εμπειρίας και τεχνολογικής υποδομής των ρωσικών εταιρειών στην εξαγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου, πόσο μάλλον κάτω από τις σκληρές αρκτικές συνθήκες.

Τέλος, καμία ρωσική εταιρεία ούτε αυτή ακόμα η ρωσική κυβέρνηση δε φαίνεται να βιάζεται να εκμεταλλευτεί τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων που φιλοξενούνται στο θαλάσσιο υπέδαφος του Αρκτικού ωκεανού. Αυτή η συμπεριφορά σε καμία περίπτωση δε δικαιολογεί τη βιασύνη που χαρακτηρίζει τη ρωσική πολιτική όσον αφορά την επέκταση των νομικών της αξιώσεων στον ωκεανό. Προφανώς, κατά τον Baev, η Ρωσία προσβλέπει στην τωρινή νομική εξασφάλιση των ενεργειακών αυτών κοιτασμάτων και στην εκμετάλλευσή τους μετά από 30-50 χρόνια, οπότε και η τεράστια ζήτηση για ενέργεια που θα υπάρχει τότε θα καταστήσει συμφέρουσα την επένδυση σε αυτήν την περιοχή.

Όπως είναι αναμενόμενο, η ρωσική πολιτική στον Αρκτικό έχει εγείρει μεγάλη ανησυχία στις υπόλοιπες αρκτικές δυνάμεις και έχει αποτελέσει το επίκεντρο της «δυτικής» κριτικής. Ωστόσο, η πολιτική των υπόλοιπων αρκτικών δυνάμεων δε φαίνεται να διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με την αντίστοιχη ρωσική πολιτική.⁴⁷ Ας εξετάσουμε καλύτερα την πολιτική των υπολοίπων αρκτικών χωρών.

Καναδάς

Το αρκτικό έδαφος του Καναδά συνιστά περίπου το 40% του συνολικού εδάφους της χώρας και φιλοξενεί γύρω στους 85.000 κατοίκους. Στην περιοχή αυτή περικλείονται τα 2/3 της καναδικής ακτογραμμής και μία θαλάσσια

⁴⁷ R. Kefferputz, «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North.», ό.π., pg 7

περιοχή που εκτείνεται από την περιοχή της Αλάσκας μέχρι το Στενό του Belle Isle.⁴⁸

Εδαφικές διεκδικήσεις

Ο Καναδάς διαθέτει αποκλειστικά δικαιώματα κυριαρχίας στο αρκτικό, καναδικό Αρχιπέλαγος. Το νομικό έρεισμα των κυριαρχικών αυτών δικαιωμάτων του Καναδά είναι ισχυρό και εντοπίζεται σε τρία κυρίως στοιχεία: στην εκχώρηση ορισμένων νησιών από τη Μεγάλη Βρετανία στον Καναδά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, στην συνακόλουθη κατάληψη των νησιών αυτών μετά την εκχώρησή τους, καθώς και στην αυτοδιάθεση των γηγενών κατοίκων τους που επιθυμούν να βρίσκονται υπό τη διακυβέρνηση των καναδικών αρχών. Εξαιτίας αυτού, τα κυριαρχικά δικαιώματα του Καναδά στον Αρκτικό χαίρουν αποδοχής και αναγνώρισεως από τις άλλες χώρες.

Εξαίρεση αποτελεί η διαμάχη ανάμεσα στον Καναδά και τη Δανία σχετικά με τη Νήσο Hans (Hans Insel), η οποία αποτελεί αντικείμενο διεκδίκησης και από τις δύο πλευρές από το 1973. Η ουσία του θέματος για τον Καναδά, ωστόσο, δεν έγκειται στη γεωπολιτική σημασία αυτού καθεαυτού του νησιού, όσο στο να μη δημιουργήσει ιστορικό υποχωρήσεων αναφορικά με τις γεωπολιτικές του διεκδικήσεις στον Αρκτικό διατηρώντας έτσι ένα ισχυρό προφίλ σαν χώρα ενόψει μελλοντικών προκλήσεων στην περιοχή.

Θαλάσσιες διεκδικήσεις

Δύο είναι οι κύριες διαμάχες σχετικά με τις νομικές αξιώσεις του Καναδά στη θάλασσα: το καθεστώς του Βορειοδυτικού Πέρασματος και η οριοθέτηση της θάλασσας του Beaufort.⁴⁹ Το Βορειοδυτικό Πέρασμα είναι ένα θαλάσσιο μονοπάτι αποτελούμενο από επτά (7) διαδρομές, ωστόσο από αυτές δύο μόνο είναι οι κύριες, αυτές που συνδέουν το Στενό του Davis και τον Κόλπο

⁴⁸ Arctic Council, www.arctic-council.org/member_state/canada

⁴⁹ F. Cote, R. Dufresne. «The Arctic: Canada's legal claims.» Library of Parliament - Parliamentary Information and Research Service (2008), pg 3-4

του Baffin στα ανατολικά με τον Βερίγγειο πορθμό στα ανατολικά. Ο Καναδάς θεωρεί το Βορειοδυτικό Πέρασμα εγχώρια ύδατα στη βάση δύο νομικών επιχειρημάτων: του ιστορικού τίτλου και της μεθόδου της ευθείας γραμμής βάσεως. Το πρώτο επιχείρημα θεωρείται βασικά αδύναμο, ωστόσο το δεύτερο παρουσιάζεται αρκετά δυνατό στο διεθνές δίκαιο. Με το να χαρακτηρίζει το Βορειοδυτικό Πέρασμα εγχώρια ύδατα ο Καναδάς είναι σε θέση να ρυθμίζει τις δραστηριότητες στο εσωτερικό του, επιβάλλοντας τους νόμους του, την στιγμή που τα ξένα κράτη δε θα μπορούν να απολαύσουν κανένα δικαίωμα υπό το διεθνές δίκαιο.

Οι ΗΠΑ, ωστόσο, υποστηρίζουν ότι το Βορειοδυτικό Πέρασμα αποτελεί ένα διεθνές θαλάσσιο πέρασμα. Επικαλούμενες το διεθνές δίκαιο θεωρούν ότι ένα πέρασμα προκειμένου να χαρακτηριστεί διεθνές, θα πρέπει να πληροί δύο προϋποθέσεις: μία γεωγραφική και μία λειτουργική. Η γεωγραφική απαιτεί να αποτελεί έναν θαλάσσιο διάδρομο ανάμεσα σε παρακείμενες μάζες στεριάς που συνδέει δύο ωκεανούς ή άλλα νερά, ενώ η λειτουργική θέτει το κριτήριο της χρησιμοποίησής του από τη διεθνή θαλάσσια κυκλοφορία. Από την στιγμή που ένα πέρασμα πληροί τις δύο αυτές προϋποθέσεις, θεωρείται διεθνές και τα ξένα κράτη έχουν δικαίωμα διέλευσης χωρίς να απαιτείται προηγούμενη άδεια.

Μέχρι τώρα το Βορειοδυτικό Πέρασμα δεν χρησιμοποιείτο συχνά από τη διεθνή θαλάσσια κυκλοφορία. Ωστόσο, το λιώσιμο των πάγων θα έχει σαν αποτέλεσμα το άνοιγμα της νέας αυτής θαλάσσιας διαδρομής, η οποία θα μειώσει τη διαδρομή από το Σιατλ στο Ρότερνταμ κατά 2.000 ναυτικά μίλια, που σημαίνει 25% μικρότερη διαδρομή από αυτή που διασχίζουν σήμερα τα πλοία μέσω της Διώρυγας του Παναμά.⁵⁰ Το γεγονός αυτό προβλέπεται να ισχυροποιήσει σε μεγάλο βαθμό το εν λόγω επιχείρημα των ΗΠΑ.

Πιθανή φαίνεται και η υιοθέτηση μίας τρίτης εναλλακτικής πρότασης, που θέλει το Βορειοδυτικό Πέρασμα να μην συνεπάγεται τις νομικές επιπτώσεις ενός διεθνούς περάσματος, αλλά ούτε να περιχαρακώνεται στα στενά

⁵⁰ S. Borgerson, «Arctic Melt-down.», όπ., σελ 69

κυριαρχικά όρια του Καναδά. Αντιθέτως, τα ξένα κράτη θα μπορούν να απολαμβάνουν το δικαίωμα του αθώου περάσματος ("the right of the innocent passage"), θα έχουν δηλαδή τη δυνατότητα διέλευσης μέσα από το πέρασμα χωρίς να εμπλέκονται σε καμία άλλη δραστηριότητα που θα βάζει σε κίνδυνο την ειρήνη στην περιοχή.⁵¹ Ωστόσο, φαίνεται ότι το διεθνές δίκαιο τάσσεται υπέρ της άποψης του Καναδά, καθώς βρίσκει το νομικό της έρεισμα εντός του κανονιστικού πλαισίου της UNCLOS του 1982.⁵²

Το ζήτημα της οριοθέτησης της Θάλασσας του Beaufort (Beaufort Sea) αφορά τη θαλάσσια επέκταση του εδαφικού συνόρου των δύο χωρών μεταξύ του Υκού και της Αλάσκας. Η περιοχή θεωρείται πολύ πλούσια σε ενεργειακά κοιτάσματα. Ο Καναδάς υποστηρίζει ότι η περιοχή αποτελεί θαλάσσια επέκταση του εδαφικού συνόρου που έχει συμφωνηθεί με τις ΗΠΑ. Οι τελευταίες, ωστόσο, θεωρούν ότι θα πρέπει να υπάρξει αλλαγή στη μέθοδο καθορισμού των μεταξύ τους συνόρων, προτείνοντας από τη μεριά τους τη μέθοδο της ισαπόστασης στη θέση της μεθόδου της ευθείας γραμμής βάσεως που χρησιμοποιούν οι Καναδοί. Στόχος και των δύο χωρών είναι η υιοθέτηση της κατάλληλης μεθόδου που θα διασφαλίζει τα συμφέροντα και των δύο στην περιοχή στον μέγιστο βαθμό.

Όπως προανέφερα, οι αρκτικές χώρες έχουν επιδοθεί σε ένα «κυνηγητό» συλλογής επιστημονικών δεδομένων που θα τους δώσουν τη δυνατότητα να επεκτείνουν τα όρια της υφαλοκρηπίδας τους μέχρι τα 350 ναυτικά μίλια από τις ακτές τους. Η «Σύμβαση για το Δίκαιο της θάλασσας» του 1982 (UNCLOS) αναφέρει ότι ένα κράτος έχει δικαίωμα να υποβάλει αίτηση στην Επιτροπή (Commission) του ΟΗΕ για τα όρια της Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας εντός 10 ετών από την επικύρωση της Σύμβασης από την εν λόγω χώρα. Ο Καναδάς επικύρωσε την UNCLOS στις 6 Νοεμβρίου 2003, για αυτό και έχει περιθώριο να υποβάλει σχετική πρόταση μέχρι το τέλος του 2013. Οι περιοχές στις οποίες ο Καναδάς έχει εστιάσει τις διεκδικήσεις του είναι στις ανατολικές ακτές του οι Grand Banks και το Flemish Cap, από την πλευρά του Αρκτικού δυτικά

⁵¹ Cote, F και R. Dufresne. «The Arctic: Canada's legal claims.» ό.π, pg 4

⁵² Ioana Georgescu, «Arctic Geopolitics - Time for a new regime.», ό.π, pg 38-39

του καναδικού αρκτικού αρχιπελάγους στη Θάλασσα του Beaufort και στον ανατολικό Αρκτικό μία περιοχή γύρω από τον Βόρειο Πόλο.

Προς το παρόν, μόνο η Ρωσία και η Νορβηγία έχουν υποβάλει προτάσεις στην αρμόδια Επιτροπή για την επέκταση της ηπειρωτικής τους υφαλοκρηπίδας στον Αρκτικό ωκεανό. Ο Καναδάς υιοθέτησε μία ουδέτερη στάση απέναντι στην πρόταση της Ρωσίας, χωρίς ούτε να αποδέχεται ούτε και να απορρίπτει τις ρωσικές αξιώσεις, ενώ για την πρόταση της Νορβηγίας τον Νοέμβριο του 2006 δεν έχει ακόμα εκφέρει άποψη. Το σίγουρο πάντως είναι ότι αν η κορυφογραμμή του Lomonosov αποδειχθεί ότι συνδέει την Σιβηρία με τη Νήσο του Ellesmere θα προκύψει σίγουρα ένα έντονο θέμα οριοθέτησης της περιοχής μεταξύ Καναδά, Ρωσίας και Δανίας, ενώ το όφελος θα είναι μεγάλο για τις χώρες του Καναδά και της Δανίας αν αποδειχθεί ότι το Lomonosov αποτελεί συνέχεια της Βορειοαμερικανικής ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας.⁵³

Καναδική Πολιτική Ασφαλείας στον Αρκτικό

Σύμφωνα με τη Βόρεια Στρατηγική της Οτάβα ("Ottawa's Northern Strategy"), ο Καναδάς σχεδιάζει τη διεύρυνση των αρκτικών στρατιωτικών του δυνατοτήτων με την κατασκευή οκτώ (8) εξοπλισμένων παγοθραυστικών και ενός λιμανιού μεγάλου βάθους κοντά στο Iqaluit για εμπορικούς και στρατιωτικούς σκοπούς καθώς και τον σχεδιασμό νέων ηλεκτρονικών συστημάτων ανίχνευσης υποβρυχίων που διασχίζουν το Βορειοδυτικό Πέρασμα.⁵⁴

Επιπλέον, στην περιοχή υπάρχει μεγάλη στρατιωτική, ναυτική και αεροπορική δύναμη υπό την επιχείρηση Nanook που πραγματοποιείται κάθε χρόνο στον Βόρειο Πόλο από τις καναδικές αρχές και προετοιμάζει, σε συνδυασμό με άλλες δύο σημαντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις, τη χώρα για την

⁵³ Cote, F και R. Dufresne. «The Arctic: Canada's legal claims.» ό.π, pg 5

⁵⁴ R. Kefferputz, «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North», ό.π., pg 7-8

αντιμετώπιση μίας ενδεχόμενης πρόκλησης της κυριαρχίας της στην περιοχή.⁵⁵

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Michael Byers, ο Καναδάς φαίνεται πως αρχίζει να αναγνωρίζει την ανωτερότητα της διπλωματίας ως προς τα οφέλη της ως εργαλείο της εξωτερικής του πολιτικής και ιδιαιτέρως της αρκτικής, σε σχέση αποκλειστικά με την κατασκευή νέων πλοίων και τη δημιουργία περισσότερων βάσεων στην περιοχή.⁵⁶ Σε αυτό άλλωστε έχει συμβάλει και η σύγχρονη χρηματοοικονομική κρίση που έχει ανακόψει σημαντικά την ανανέωση του αρκτικού του στόλου.⁵⁷

Όπως συνάγεται από τα παραπάνω, η αρκτική πολιτική αναμένεται να αναδειχθεί σε πολύ σημαντική παράμετρο της εξωτερικής πολιτικής του Καναδά στα επόμενα χρόνια.

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Σύμφωνα με τον πιο συνήθη ορισμό του, ο Αρκτικός ωκεανός περιλαμβάνει όλο εκείνο το κομμάτι της θάλασσας και της στεριάς που βρίσκεται βόρεια του Αρκτικού κύκλου. Μέσα στο κομμάτι αυτό περιλαμβάνονται το βόρειο ένα τρίτο της Αλάσκας, η Θάλασσα των Τσούκτσων, που διαχωρίζει το τμήμα της Αλάσκας από τη Ρωσία, καθώς και τα χωρικά ύδατα και η αποκλειστική οικονομική ζώνη (ΕΕΖ) βόρεια της Αλάσκας, περιοχές πάνω στις οποίες οι ΗΠΑ έχουν αποκλειστικά κυριαρχικά δικαιώματα.⁵⁸

Η «Προεδρική Οδηγία Εθνικής Ασφάλειας 66»

Η έντονη δραστηριοποίηση των υπόλοιπων αρκτικών χωρών για τη διεκδίκηση μεγαλύτερου μεριδίου στον Αρκτικό ωκεανό έχει προβληματίσει τις

⁵⁵ R. Kefferputz, «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North.», ό.π., pg 8

⁵⁶ Byers, M. «Breaking the Ice.» Ottawa Citizen (2009, Oct 27).

⁵⁷ R. Kefferputz, «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North.», ό.π., pg 7

⁵⁸ R. O' Rourke, «Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress.», ό.π., pg 1

ΗΠΑ, οι οποίες δε μπορούν να μείνουν εκτός της αρκτικής γεωπολιτικής σκακιέρας. Για αυτό η αμερικανική κυβέρνηση και το NATO στρέφουν σταδιακά το βλέμμα τους στην περιοχή διερευνώντας τους τρόπους με τους οποίους η προσπάθεια των υπολοίπων χωρών θα αναχαιτιστεί και «η σύγκρουση συμφερόντων θα διοχετευθεί στο κανάλι της πολιτικής».⁵⁹

Πρώτο βήμα αποτέλεσε η «Προεδρική Οδηγία Εθνικής Ασφάλειας 66» (National Security Presidential Directive – 66) επί προεδρίας George Bush (Ιανουάριος 2009), η οποία εξέθετε τα βασικά σημεία της νέας πολιτικής των ΗΠΑ στον Αρκτικό, ξεκαθαρίζοντας ότι οι Η.Π.Α. θα υπερασπιστούν, αν χρειαστεί και μόνες τους, τα συμφέροντά τους στην περιοχή ανάμεσα στα άλλα και με τη μόνιμη παρουσία ναυτικών μονάδων.⁶⁰

Η μη-συμμόρφωση με την Συνθήκη για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS)

Το Μέρος VI (Part VI) της Συνθήκης για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) του 1982, που αφορά στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα και το Παράρτημα II, που καθορίζει την Επιτροπή (Commission) για τα Όρια της Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας αποτελούν αυτήν την στιγμή τα πιο φλέγοντα σημεία της συνθήκης σχετικά με τα συμφέροντα των πέντε αρκτικών χωρών στην περιοχή.

Το πρόβλημα, ωστόσο, που τίθεται με τις ΗΠΑ είναι το γεγονός ότι δεν έχουν επικυρώσει ακόμη την εν λόγω συνθήκη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μη δεσμεύονται μεν νομικά από αυτήν, αλλά και να μη μπορούν να εγείρουν αξιώσεις στον Αρκτικό επικαλούμενες κάποιο από τα άρθρα της. Πιο συγκεκριμένα, οι ΗΠΑ δε μπορούν να συμμετάσχουν ως μέλος της Επιτροπής και κατ' επέκταση δεν έχουν τη δυνατότητα υποβολής πρότασης διεκδίκησης

⁵⁹ «Ανταγωνισμό ή και σύγκρουση NATO-Ρωσίας προβλέπει Αμερικανός ναύαρχος για τον Αρκτικό Κύκλο.» 3 Οκτωβρίου 2009, 22 Μαΐου 2010 <<http://news.kozaninet.gr/?p=6410>>.

⁶⁰ «Ανταγωνισμό ή και σύγκρουση NATO-Ρωσίας προβλέπει Αμερικανός ναύαρχος για τον Αρκτικό Κύκλο», ό.π.

με βάση το Άρθρο 76 της Συνθήκης. Ωστόσο, έχουν κατά καιρούς υποβάλλει τις παρατηρήσεις τους σχετικά με τις υποβληθείσες προτάσεις άλλων χωρών, όπως η Ρωσία.

Από το 2001 οι ΗΠΑ έχουν αρχίσει την συλλογή και ανάλυση δεδομένων με σκοπό τον καθορισμό του εξωτερικού ορίου της εκτεταμένης ηπειρωτικής τους υφαλοκρηπίδας. Από το 2007 η προσπάθεια τους οργανώθηκε, συστήνοντας το «Πρόγραμμα της Εκτεταμένης Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας» ("Extended Continental Shelf Project"). Σε αυτή την πρωτοβουλία, οι ΗΠΑ συνεργάζεται στενά με τον Καναδά προκειμένου ο δεύτερος να ετοιμάσει και υποβάλει την πρότασή του στην αρμόδια Επιτροπή του ΟΗΕ. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο Καναδάς και οι ΗΠΑ έχουν αλληλεπικαλυπτόμενα συμφέροντα αναφορικά με τις περιοχές που αποτελούν προεκτάσεις της ηπειρωτικής τους υφαλοκρηπίδας. Για αυτόν τον λόγο οι δύο χώρες έχουν συντονίσει τις προσπάθειες έρευνας και χαρτογράφησης της περιοχής που επιθυμούν να διεκδικήσουν.

Πολλοί αναλυτές θεωρούν ότι η Συνθήκη για το Δίκαιο της Θάλασσας θα πρέπει να αναθεωρηθεί ενόψει των αλλαγών που σημειώνονται στον Αρκτικό, οι οποίες δεν ήταν δυνατόν να προβλεφθούν κατά την σύναψή της. Ωστόσο, πολλοί είναι και οι αναλυτές οι οποίοι υπερασπίζονται την UNCLOS και θεωρούν ότι ακριβώς αυτή η αλλαγή στο αρκτικό τοπίο ισχυροποιεί ακόμα περισσότερο το επιχείρημα τους σχετικά με την επικύρωση της Συνθήκης και από τις Ηνωμένες Πολιτείες, γεγονός που θα εξυπηρετήσει κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα συμφέροντά τους.⁶¹

Πέρα, όμως, από το γεγονός ότι οι ΗΠΑ έχουν μείνει εκτός του διεθνούς καθεστώτος της Θάλασσας που έχει καθοριστεί με την UNCLOS του 1982, υπάρχει και άλλο ένα σημαντικό στοιχείο στο οποίο υστερούν. Έχουν επιτρέψει να περιπέσει ο πολιτικός τους στόλος σε αχρηστία. Με λίγα λόγια, ενώ έχουν έναν από τους πιο σημαντικούς στόλους παγκοσμίως, διαθέτουν μόνο ένα αξιόλογο παγοθραυστικό - και αυτό παλαιάς κατασκευής και μη

⁶¹ R. O' Rourke, «Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress.», ό.π, pg 7

κατάλληλα προσαρμοσμένο στις απαιτήσεις των αρκτικών αποστολών.⁶² Την ίδια στιγμή η Ρωσία διαθέτει ένα στόλο 18 παγοθραυστικών, ενώ η Κίνα διαθέτει και αυτή ένα παγοθραυστικό παρά το γεγονός ότι δεν αποτελεί χώρα με ακτές στον Αρκτικό!

Ο εκσυγχρονισμός του αμερικανικού στόλου θα μπορέσει να καταστήσει εφικτή και την κάλυψη των αναγκών έρευνας και διάσωσης. Η αύξηση της θαλάσσιας κυκλοφορίας στην περιοχή αναμφίβολα συνεπάγεται και αύξηση του κινδύνου των ατυχημάτων, για αυτό και η αμερικανική κυβέρνηση εξετάζει διάφορες πρωτοβουλίες που θα μπορούσαν να αυξήσουν την ετοιμότητα της: αύξηση των ήδη υπαρχόντων βάσεων της Ακτοφυλακής, προμήθεια νέων, προσαρμοσμένων στις αρκτικές ανάγκες αεροσκαφών και λέμβων διάσωσης και αναβάθμιση του υπάρχοντος συστήματος επικοινωνίας και εντοπισμού των πλοίων που βρίσκονται σε κίνδυνο.⁶³

Μία απουσία των ΗΠΑ από το γεωπολιτικό παιχνίδι στον Αρκτικό, πέρα από το τεράστιο οικονομικό κόστος που θα έχει για αυτές, θα θέσει, σύμφωνα με τον Scott Borgerson⁶⁴, σε κίνδυνο και την ειρήνη στην περιοχή, καθώς απουσία ενός κατανοητού πολυμερούς θεσμικού πλαισίου μόνο η αμερικανική ηγεμονία είναι αυτή που θεωρεί ότι μπορεί να προωθήσει διπλωματικές λύσεις για την αντιμετώπιση πιθανών διενέξεων.

Αμερικανική πολιτική ασφαλείας στον Αρκτικό

Μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου, τα στρατιωτικά ενδιαφέροντα των ΗΠΑ έπαψαν πια να είναι στραμμένα προς τον Αρκτικό. Ωστόσο, η ελάττωση των πάγων του Αρκτικού αναζωπύρωσε το ενδιαφέρον των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων και ιδιαίτερος του Ναυτικού και της Ακτοφυλακής, καθώς ανοίγονται νέες περιοχές αρμοδιότητας και δράσης τους. Τα κρίσιμα ζητήματα της κυριαρχίας, της ελεύθερης ναυσιπλοΐας και της εκμετάλλευσης

⁶² S. Borgerson, «Arctic Meltdown.», ό.π., σελ 64

⁶³ R. O' Rourke, «Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress.», ό.π., pg 32

⁶⁴ S. Borgerson, «Arctic Meltdown.», ό.π., σελ. 65

του ενεργειακού πλούτου θέτουν τις βάσεις για μία στρατιωτική συνεργασία ή ένα στρατιωτικό ανταγωνισμό, ακόμη και μία ένοπλη διαμάχη, ανάλογα με τον τρόπο που τα αρκτικά κράτη θα αποφασίσουν να τα διαχειριστούν και να τα επιλύσουν.

Αυτός είναι ο λόγος που τόσο το Πολεμικό Ναυτικό όσο και το Λιμενικό των ΗΠΑ εξετάζουν τις ενδεχόμενες επιπτώσεις που θα έχει η αύξηση της επιχειρησιακής ετοιμότητας στον Αρκτικό στον απαιτούμενο αριθμό των πλοίων και των αεροσκαφών, στα χαρακτηριστικά που πρέπει αυτά να διαθέτουν, στη διεύρυνση και ενίσχυση των ναυτικών βάσεων τους και στον εκσυγχρονισμό των συστημάτων επικοινωνίας και ναυσιπλοΐας. Αυτή την στιγμή αμερικανικές αποστολές εξετάζουν τις παραπάνω παραμέτρους συμμετέχοντας σε διάφορες ασκήσεις και μελέτες σε συνεργασία και με την Ακτοφυλακή του Βορείου Ατλαντικού και του Βορείου Ειρηνικού ωκεανού.⁶⁵

Νορβηγία

Η Νορβηγία και η Δανία αποτελούν τους δευτερεύοντες γεωπολιτικούς παίκτες στον Αρκτικό. Η Νορβηγία έχει μία μακρά παράδοση δράσης στον Αρκτικό, η οποία ενισχύθηκε ιδιαίτερα μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον σημερινό Νορβηγό Πρωθυπουργό Stoltenberg το 2005, ο οποίος και έθεσε τον Βόρειο Πόλο στο κέντρο της εξωτερικής πολιτικής της χώρας του.

Τρία⁶⁶ είναι τα ζητήματα στα οποία εστιάζει η νορβηγική πολιτική του Βόρειου Πόλου ("Norwegian High North policy"):

- Διεθνής αναγνώριση της νορβηγικής κυριαρχίας στο αρχιπέλαγος Svalbard, και ιδιαίτερα όσον αφορά τη ζώνη των 200 ναυτικών μιλίων εντός της οποίας προστατεύεται η αλιεία, η οποία αμφισβητείται από τη Ρωσία και άλλους σύμμαχους της Νορβηγίας, όπως οι ΗΠΑ.

⁶⁵ R. O' Rourke, «Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress.», ό.π, pg 36

⁶⁶ N. Petersen, «The Arctic as a new arena for Danish Foreign Policy: The Ilulissat Initiative and its Implications.», Hvidt, N και H Mouritzen. Danish Foreign policy Yearbook 2009. Copenhagen, Denmark: Danish Institute of International Relations, DIIS, 2009. 35-78, pg 50

- Διατήρηση της ικανότητας της ως χώρα να μπορεί να ασκήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα στην περιοχή υπό τις νέες συνθήκες της αυξανόμενης δραστηριοποίησης των υπόλοιπων χωρών στην περιοχή, η οποία μπορεί να δημιουργήσει εντάσεις στις σχέσεις των χωρών.
- Σχέσεις με τη Ρωσία, και ειδικότερα η λύση της διαφοράς σχετικά με τον διακανονισμό των συνόρων τους στη Θάλασσα του Μπάρεντς.

Τον Νοέμβριο του 2006 η Νορβηγία υπέβαλε πρόταση με τις διεκδικήσεις της σχετικά με το εξωτερικό άκρο της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας της, οι οποίες αφορούσαν τις ακόλουθες περιοχές⁶⁷:

- Την περιοχή της "Banana Hole" ανάμεσα στις αποκλειστικές οικονομικές ζώνες της Νορβηγίας και του Jan Mayen στη Νορβηγική Θάλασσα.
- Την περιοχή της "Loop Hole" στη Θάλασσα του Μπάρεντς.
- Την περιοχή της δυτικής λεκάνης Nansen, που βρίσκεται βόρεια της προστατευτικής ζώνης αλιείας στο Svalbard.

Η πρόταση έγινε αποδεκτή από την επιτροπή του ΟΗΕ τον Απρίλιο του 2009 και έτσι προστέθηκαν άλλα 235.000 τ.χλμ. στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα της χώρας. Ωστόσο, η περιοχή στην οποία η Νορβηγία έχει μεγάλα συμφέροντα δεν είναι τόσο ο Αρκτικός, όσο ο Βόρειος Ατλαντικός και η Θάλασσα του Barents.

Η διαμάχη με τη Ρωσία

Η διαφορά των δύο χωρών στη Θάλασσα του Μπάρεντς αποτελεί εδώ και 40 χρόνια το ακανθώδες ζήτημα στις μεταξύ τους διμερείς σχέσεις. Πρόκειται για μία από τις πιο στρατηγικές περιοχές της Ευρώπης, η οποία κατά τη διάρκεια

⁶⁷ N. Petersen, «The Arctic as a new arena for Danish Foreign Policy: The Ilulissat Initiative and its Implications.», ό.π, pg 51

του Ψυχρού πολέμου χώριζε την Ευρώπη στις δύο αντίπαλες στρατιωτικές συμμαχίες. Η έντονη στρατικοποίηση στην περιοχή της Μουρμάνσκης, που ακόμα και σήμερα αποτελεί το κέντρο του βόρειου ρωσικού πολεμικού στόλου, αντιμετωπιζόταν ανέκαθεν από το NATO ως απειλή.

Το ζήτημα που τίθεται μεταξύ των δύο χωρών είναι η οριοθέτηση της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας και ο καθορισμός των αποκλειστικών οικονομικών και αλιευτικών ζωνών εκάστης. Η Νορβηγία επικαλείται την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας με βάση το κριτήριο της “μέσης γραμμής” (“median line”), με βάση το οποίο το όριο της υφαλοκρηπίδας κάθε χώρας θα πρέπει να χαραχτεί σε ίση απόσταση από την ακτογραμμή κάθε χώρας, εκτός αν υπάρχουν εξαιρετικές συνθήκες (Άρθρο 15, Μέρος II, UNCLOS 1982). Η Ρωσία επικαλείται την ύπαρξη μίας σειράς εξαιρετικών συνθηκών που θεωρεί ότι συντρέχουν στην περιοχή, προκειμένου η εφαρμογή του κριτηρίου της “μέσης γραμμής” να μην κρίνεται υποχρεωτική. Οι βασικότερες είναι η Σοβιετική Διακήρυξη του 1926, σύμφωνα με την οποία το δυτικό σύνορο της Σοβιετικής Ένωσης αρχίζει από τα εδαφικά σύνορα της χώρας με την Φινλανδία και πάνω μέχρι τον Βόρειο Πόλο, και το γεγονός ότι τα ρωσικά εδάφη κοντά στη Θάλασσα του Μπάρεντς έχουν περισσότερο πληθυσμό και οικονομικούς πόρους από τα αντίστοιχα εδάφη της Νορβηγίας. Πρόκειται για το λεγόμενο «κριτήριο του τομέα» (“sector criterion”).⁶⁸

Αν και τα αλιευτικά δικαιώματα των δύο χωρών είναι αυτά που κατά καιρούς προβάλλονται ως το κεντρικό θέμα της διαμάχης, η αλήθεια είναι ότι ο βασικός λόγος είναι τα πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου που έχουν ανιχνευθεί στην περιοχή. Η εκμετάλλευση των ενεργειακών κοιτασμάτων της Θάλασσας του Μπάρεντς είναι πολύ σημαντική, ιδιαιτέρως για τη Νορβηγία, καθώς η Ρωσία διαθέτει ενεργειακά κοιτάσματα και σε άλλες

⁶⁸ M. Bennett, «Russia and Norway agree on border in Barents Sea.» 28 April 2010. Foreign Policy Association, 14 May 2010 <<http://arctic.foreignpolicyblogs.com/2010/04/28/russia-and-norway-agree-on-border-in-barents-sea/>>

περιοχές, γεγονός που της επιτρέπει να διαπραγματευτεί το ζήτημα για όσο χρονικό διάστημα χρειαστεί.⁶⁹

Πριν λίγους μήνες (Απρίλιος 2010), ωστόσο, οι δύο χώρες υπέγραψαν μία «ιστορική», όπως χαρακτηρίστηκε, συμφωνία, με την οποία λύθηκε η διαμάχη στην περιοχή του Μπάρεντς. Η έκταση των 175.000 τ.χλμ, που βρισκόταν στο κέντρο των διεκδικήσεων, συμφωνήθηκε να μοιραστεί σχεδόν στη μέση. Η σημασία της εν λόγω συμφωνίας είναι τεράστια, καθώς ήδη τα δύο κράτη έχουν αρχίσει συνομιλίες για προγράμματα συνεργασίας αναφορικά με την εκμετάλλευση του πετρελαίου και του φυσικού αερίου της περιοχής, ενώ αποτελεί έναν καλό οίονο για τον τρόπο επίλυσης και των υπόλοιπων διαμαχών που έχουν προκύψει στην περιοχή του Αρκτικού, διαψεύδοντας τα σενάρια για επίλυση των εν λόγω ζητημάτων «με τα όπλα». Από την στιγμή που η Νορβηγία, μετά από σαράντα χρόνια διαπραγματεύσεων, κατάφερε να φτάσει σε μία συμφωνία αμοιβαίου κέρδους (win-win agreement) με τη Ρωσία, δεν υπάρχει κανένας λόγος ύπαρξης ανεπίλυτων ζητημάτων στην περιοχή.⁷⁰ Η συμφωνία Νορβηγίας-Ρωσίας αποδεικνύει τον θρίαμβο της διπλωματίας έναντι των όπλων.

Δανία

Σχέσεις με Γροιλανδία

Τα κρίσιμα ζητήματα που τίθενται στην περιοχή του Αρκτικού δεν ήταν δυνατόν να αφήσουν αδιάφορη ούτε τη Δανία. Ως δευτερεύων γεωπολιτικός παίκτης στην περιοχή, το ενδιαφέρον της χώρας στρέφεται κυρίως προς την ανάπτυξη ενός σχήματος συνεργασίας με τις υπόλοιπες τέσσερις διεκδικήτριες χώρες και στην αποφυγή των εντάσεων. Πέραν τούτου, όμως,

⁶⁹ O. Jensen, S.V Rottem, «The politics of security and international law in Norway's Arctic waters.» Polar Record 46 (236) (2010): 75-83, pg 79

⁷⁰ M. Byers, «It's time to resolve our Arctic differences.» 30 April 2010. The Globe and Mail. 23 May 2010 <<http://www.theglobeandmail.com/news/opinions/its-time-to-resolve-our-arctic-differences/article1551694/>>.

τίθεται άλλο ένα ζήτημα, το οποίο ανάγει την αρκτική πολιτική της Δανίας σε μείζον θέμα για τη χώρα: Η σχέση της με τη Γροιλανδία.

Το 1978 η Δανική Βουλή παραχώρησε αυτονομία στη Γροιλανδία, συμφωνία που τέθηκε σε ισχύ τον επόμενο χρόνο. Από τότε διοικείται από μία κυβέρνηση συνεργασίας, την αποκαλούμενη Home Rule Government. Το καθεστώς αυτό αυτονομίας ("Home Rule") αξιοποιήθηκε άμεσα από τους Γροιλανδούς, οι οποίοι το 1985 υπήρξαν η πρώτη χώρα η οποία, ύστερα από δημοψήφισμα, αποχώρησε από την Ευρωπαϊκή Ένωση λόγω διαφωνιών σχετικά με την αλιευτική της πολιτική. Επιπλέον, το 2009 τέθηκε σε ισχύ δημοψήφισμα, με το οποίο η Γροιλανδία απέκτησε διευρυμένη αυτονομία ("Self Rule"). Το καθεστώς "Self Rule" αναγνωρίζει τους πολίτες της Γροιλανδίας ως αυτόνομο λαό που διατηρεί, υπό την προστασία του Διεθνούς Δικαίου, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Εκχωρήθηκαν, επιπλέον, τα αποκλειστικά δικαιώματα στους εξαιρετικά κερδοφόρους πόρους του υπεδάφους του στην Αρκτική και στον έλεγχο επί του συστήματος δικαιοσύνης και δημοσίας τάξης.⁷¹ Ωστόσο, η παραχώρηση των δικαιωμάτων αυτών σήμαινε τη δραστική μείωση της χρηματοδότησης των τομέων αυτών από τη δανική κυβέρνηση. Η ασφάλεια και η εξωτερική πολιτική της χώρας παρέμειναν υπό τον «διακριτικό έλεγχο» της κεντρικής κυβέρνησης.

Η Γροιλανδία συνεχίζει να παραμένει τμήμα της Δανίας με την ελπίδα ότι το σημερινό καθεστώς θα αποτελέσει προάγγελο της οριστικής ανεξαρτησίας της. Η Δανία αντιμετωπίζει με μεγάλη βυσφορία αυτή τη διάθεση ανεξαρτητοποίησής της, ιδιαίτερα μετά τις έρευνες που υποδεικνύουν μεγάλα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου στη θαλάσσια περιοχή της. Οι εκτιμήσεις αυτές σίγουρα θα καταστήσουν ακόμα εντονότερες τις τάσεις ανεξαρτητοποίησης των Γροιλανδών. Αν τελικά επικρατήσει η άποψη της ανεξαρτησίας του νησιού, η Δανία θα πάψει να αποτελεί αρκτικό κράτος. Από την άλλη, όμως, όσο η Γροιλανδία δεν προβαίνει σε καμία τέτοια ενέργεια, η Δανία θα εμπλέκεται όλο και περισσότερο στις αρκτικές υποθέσεις. Όσο, μάλιστα, οι τελευταίες τείνουν να γίνονται όλο και πιο πολύπλοκες, η φτωχή

⁷¹ Φ. Καραβίτη, «Γροιλανδία: Η δημοκρατία των πάγων», Έθνος online, 30 Ιουνίου 2009, <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=11402&subid=2&pubid=4356926>

σε ανθρώπινους, υλικούς και διπλωματικούς πόρους Γροιλανδία θα χρειαστεί ενίσχυση προκειμένου να καταφέρει να ανταπεξέλθει. Για αυτό και ως πιθανότερη φαίνεται η συνέχιση του καθεστώτος του “Self Rule” και η εδραίωση της βασικής εξάρτησης μεταξύ Δανίας και Γροιλανδίας.

Εδαφικές διεκδικήσεις

Μετά την διευθέτηση της διαμάχης ανάμεσα στη Δανία και στη Νορβηγία το 2006 σχετικά με το ζήτημα της θαλάσσιας οριοθέτησης μεταξύ του Αρχιπελάγους Svalbard και της Γροιλανδίας, η μόνη εδαφική διαμάχη στην οποία εμπλέκεται η Δανία είναι αυτή με τον Καναδά σχετικά με τον Νησί Hans (“Hans Insel”). Πρόκειται για ένα μικρό, ακατοίκητο νησί το οποίο βρίσκεται στο Στενό Naires ανάμεσα στη Γροιλανδία και τη Νήσο του Ellesmere, το οποίο αποτελεί αντικείμενο διεκδίκησης μεταξύ του Καναδά και της Δανίας από το 1973, οπότε και οι δύο χώρες συμφώνησαν να καθυστερήσουν την τελική διευθέτηση του εδαφικού καθεστώτος του εν λόγω νησιού. Το νησί παίζει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για τον Καναδά, καθώς αποτελεί το «παρατηρητήριο» της βορειοανατολικής εισόδου του Βορειοδυτικού περάσματος. Ωστόσο, οι δύο χώρες αποφάσισαν να εκτονώσουν το μεταξύ τους τεταμένο κλίμα προβαίνοντας σε μία συμβιβαστική λύση: Η καναδική κυριαρχία θα εκτείνεται μέχρι τις ακτές του νησιού, ενώ η Δανία θα διατηρήσει τις αξιώσεις της σε ολόκληρο το νησί.⁷²

Η στροφή αυτή δικαιολογείται από την ανάγκη συνεργασίας ανάμεσα στις δύο χώρες σε ένα πολύ σημαντικότερο θέμα, στον καθορισμό του εξωτερικού ορίου της υφαλοκρηπίδας βόρεια της Γροιλανδίας και του Καναδά. Η Δανία επικύρωσε την UNCLOS του 1982 το 2004 και από τότε έχει επιδοθεί σε έντονη ερευνητική δραστηριότητα προκειμένου να εγείρει βάσιμες αξιώσεις στην υφαλοκρηπίδα των δύο αυτών βορειοατλαντικών κομματιών, πριν η προθεσμία των δέκα χρόνων για την υποβολή της πρότασής της λήξει το 2014. Ωστόσο, η ερευνητική αυτή προσπάθεια καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερής εξαιτίας του κλίματος της Γροιλανδίας. Για αυτό και η συνεργασία

⁷² N. Petersen, «The Arctic as a new arena for Danish Foreign Policy: The Ilulissat Initiative and its Implications.», ό.π, pg 52-53

των δύο χωρών κρίθηκε απαραίτητη για τη διαπίστωση της πιθανής σύνδεσης των υφαλοκρηπίδων τους και κορυφογραμμής του Lomonosov. Επιπλέον, η Δανία ερευνά την βορειανατολική και νότια περιοχή της Γροιλανδίας, καθώς και την περιοχή βόρεια και νότια των Νήσων Faroes, που βρίσκονται υπό δανική κυριαρχία.

«The Ilulissat Declaration 2008»

Στα τέλη του 2007, η Δανία έλαβε την πρωτοβουλία να προσκαλέσει τις υπόλοιπες τέσσερις αρκτικές χώρες (Νορβηγία, Ρωσία, Καναδά και ΗΠΑ) σε μία συνάντηση, με σκοπό να επιβεβαιώσει την συμμετοχή τους στην ειρηνική διευθέτηση των εθνικών αξιώσεων στον Αρκτικό ωκεανό. Προϊόν αυτής της διάσκεψης μεταξύ των Α-5 υπήρξε η «Διακήρυξη του Ilulissat» (“The Ilulissat Declaration”) τον Μάιο του 2008.

Η σύγκληση αυτής της διάσκεψης αμφισβητήθηκε σφόδρα, αφενός από τα υπόλοιπα τρία μέλη του Αρκτικού Συμβουλίου (Ισλανδία, Σουηδία, Φινλανδία), τα οποία υποστήριξαν ότι οι πέντε κύριες αρκτικές χώρες, με τον αποκλεισμό τους, υπονόμευαν τον ρόλο του Συμβουλίου, αφετέρου από τα έξι «μόνιμα μέλη», που εκπροσωπούν τους αυτόχθονες πληθυσμούς, τα οποία απέρριψαν οποιαδήποτε συνομιλία μεταξύ κυβερνήσεων αρκτικών χωρών, οι οποίες τους απέκλειαν.

Βασικός σκοπός της «Διακήρυξης του Ilulissat» ήταν:

1. Η υπεράσπιση και επιβεβαίωση του δεσπόζοντα ρόλου που έχουν αναλάβει οι πέντε αρκτικές χώρες αναφορικά τόσο με τις εδαφικές αξιώσεις όσο και με άλλα ζητήματα που έχουν εγερθεί στην περιοχή, όπως η διαχείριση των πόρων.
2. Η πρόθεση των Α-5 να ξεκαθαρίσουν το γεγονός ότι η επίλυση των εδαφικών διαμαχών θα γίνει εντός τους υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου της UNCLOS του 1982.

3. Η αποθάρρυνση της εγκαθίδρυσης κάποιου νέου, πολυμερούς νομικού καθεστώτος, με βάση το οποίο θα μπορούν να εγείρουν αξιώσεις στην περιοχή και μη αρκτικά κράτη. Οποιαδήποτε προσπάθεια θέσπισης νέου νομικού πλαισίου, αντίστοιχου αυτού που ισχύει στην Ανταρκτική, με σκοπό τον περιορισμό της δυνατότητας των πέντε να εκμεταλλευτούν τους πόρους του Αρκτικού, θα τις βρει αντίθετες.
4. Η διαβεβαίωση ότι η άρνηση της θέσπισης νέου νομικού πλαισίου δεν σημαίνει και την απόρριψη οποιασδήποτε βοήθειας και αρωγής των παράκτιων χωρών στη διασφάλιση της προστασίας του ευαίσθητου αρκτικού οικοσυστήματος.

Γενικά, η Διακήρυξη του Ilulissat αποτελεί ένα «αμυντικό» κείμενο, το οποίο σε καμία περίπτωση δεν αποκλείει νέους διακανονισμούς στην περιοχή του Αρκτικού. Το κεντρικό της μήνυμα, ωστόσο, είναι μάλλον προειδοποιητικό, έχοντας σαν βασικό σκοπό να αποτρέψει κάθε προσπάθεια από μη αρκτικά κράτη, και ιδιαίτερα από την Ευρωπαϊκή Ένωση, να αποκτήσουν δικαιώματα στην συγκεκριμένη περιοχή, που αποτελεί κατεξοχήν τομέα συμφερόντων των πέντε μεγάλων αρκτικών δυνάμεων.⁷³

Πολιτική Ασφαλείας

Ο Αρκτικός, και ιδιαίτερα η Γροιλανδία, υπήρξαν περιοχές στρατηγικής σημασίας ήδη από τον καιρό του Β' Παγκοσμίου και του Ψυχρού πολέμου. Το 2004 η κυβέρνηση Bush σύναψε συμφωνία με τη δανική κυβέρνηση για την ενσωμάτωση του ραντάρ Thule στη Γροιλανδία στο αμερικανικό Πρόγραμμα Αντιπυραυλικής Προστασίας.⁷⁴ Γενικότερα, το γεγονός ότι η δραστηριότητα στην περιοχή γίνεται ολοένα και πιο έντονη δε μπορεί να αφήσει αδιάφορες

⁷³ Br. B. Yeager, «The Ilulissat Declaration: Background and Implications for Arctic Governance.» 5 Nov 2008. The Arctic Governance project. 22 May 2010 <<http://www.arcticgovernance.org/the-ilulissat-declaration-background-and-implications-for-arctic-governance.4626039-137746.html>>.

⁷⁴ N. Petersen, «The Arctic as a new arena for Danish Foreign Policy: The Ilulissat Initiative and its Implications.», ό.π, pg 37

τις ένοπλες δυνάμεις της Δανίας, οι οποίες έχουν σκοπό τη δημιουργία μίας Αρκτικής Δύναμης Αντίδρασης ("Arctic Response Force"), καθώς και τη διάθεση μαχητικών αεροσκαφών για την επίβλεψη και διατήρηση της κυριαρχίας στη Γροιλανδία και γύρω από αυτήν.⁷⁵

Κίνα

Μία ανερχόμενη παγκόσμια δύναμη όπως η Κίνα σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσε να μείνει αδιάφορη μπροστά στο γεωπολιτικό σκηνικό που έχει στηθεί στον Αρκτικό. Τα οφέλη που έχει να αποκομίσει από μία συμμετοχή της σε έναν μελλοντικό διακανονισμό στην περιοχή είναι τεράστια για αυτό προσανατολίζει ανάλογα και την πολιτική της.

Οφέλη Κίνας από τον Αρκτικό

Η Κίνα εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από το διεθνές εμπόριο, καθώς 46% του εγχώριου ακαθάριστου προϊόντος της (ΑΕΠ) εξαρτάται από τη ναυτιλία. Αυτό φανεπάγεται άμεσα ότι το οικονομικό της μέλλον σαν χώρα θα επηρεαστεί σοβαρά από πιθανές αλλαγές στα υφιστάμενα ναυτιλιακά πρότυπα. Οι νέες θαλάσσιες διαδρομές που προβλέπονται να ανοίξουν έστω και εποχικά μπορούν να αποτελέσουν μία νέα είσοδο της Κίνας στην Ευρώπη, ιδιαίτερα μετά την σχεδόν δεκαπλάσια αύξηση των απαιτούμενων ασφαλίσεων στη Διώρυγα του Σουέζ λόγω της πειρατείας στην περιοχή. Η Ευρώπη και η Βόρεια Αμερική θα βρίσκονται 4.000 ναυτικά μίλια πιο κοντά στην Κίνα, γεγονός που θα μειώσει σημαντικά το κόστος των ταξιδιών.

Συγκεκριμένα, η μόνη είσοδος για την Κίνα στον Αρκτικό είναι ο Βερίγγειος Πορθμός, που χωρίζει τη Ρωσία από τις ΗΠΑ. Πρόκειται για ένα στενό σημείο πλάτους 52 ναυτικών μιλίων και βάθους από 30 έως 50 μέτρα. Από την στιγμή που ένα πλοίο θα μπει στον Αρκτικό μπορεί να ακολουθήσει τρεις δυνατές διαδρομές: τη Βόρεια Θαλάσσια Διαδρομή (Northern Sea Route)

⁷⁵ «Denmark plans forces for Arctic.» 29 July 2010. BBC News. 20 August 2010 <http://www.pedc.uqam.ca/IMG/pdf/BBC_News_-_Denmark_plans_forces_for_Arctic.pdf>.

κατά μήκος των ρωσικών ακτών, το Βορειοδυτικό Πέρασμα (Northwest Passage) μέσω του καναδικού αρκτικού αρχιπελάγους και την Transpolar Route. Οι δύο πρώτες θαλάσσιες διαδρομές βρίσκονται εντός των χωρικών υδάτων της Ρωσίας και του Καναδά αντίστοιχα και υπάγονται στο νομικό καθεστώς του κάθε κράτους. Με την Πράξη για την Πρόληψη της Ρύπανσης στον Αρκτικό ο Καναδάς επέβαλε μία σειρά περιορισμών στα πλοία που διέρχονται από το Πέρασμα, ενώ ανάλογες υποχρεώσεις στα πλοία έχει επιβάλει και η Ρωσία στη Βόρεια Θαλάσσια Διαδρομή. Ωστόσο, η Transpolar διαδρομή βρίσκεται εντός διεθνών υδάτων, θεωρείται ανοιχτή θάλασσα και δεν υπάγεται στο νομικό καθεστώς των δύο χωρών. Σύμφωνα με την UNCLOS δεν υπάρχει περιορισμός στην ναυσιπλοΐα στην περιοχή και ισχύει το δίκαιο του κράτους της σημαίας που φέρει το πλοίο. Στη διαδρομή αυτή δε δόθηκε μέχρι τώρα ιδιαίτερη σημασία καθώς ήταν καλυμμένη με πολυετείς πάγους.⁷⁶ Κάθε διαδρομή θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από την Κίνα για τη μεταφορά διαφορετικού είδους προϊόντων, ανάλογα με τη χώρα προορισμού και το είδος του προϊόντος.⁷⁷

Πέρα από τις νέες θαλάσσιες διαδρομές, το ενδιαφέρον της Κίνας στρέφεται και προς τους ανεκμετάλλετους φυσικούς πόρους που υπάρχουν στην περιοχή, που θα δώσουν ώθηση στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Με λίγα λόγια, η Κίνα θέλει να αποκτήσει δικαίωμα πρόσβασης σε περιοχές διεθνών υδάτων στον Αρκτικό και στις ενεργειακές τζακ ποτς αποθήκες.

Αρκτική Πολιτική της Κίνας

Η Κίνα διεξάγει εδώ και χρόνια αξιόλογο ερευνητικό πρόγραμμα στην περιοχή των δύο πόλων (Αρκτική και Ανταρκτική), έχοντας συμμετάσχει σε πάρα πολλές ερευνητικές αποστολές. Από το 1999 έχει οργανώσει η ίδια τρεις

⁷⁶ J. Spears, «China and the Arctic: The Awakening Snow Dragon.» China Brief by the Jamestown Publication, Vol.9, Issue 6 (2009).

⁷⁷ M. Byers, «China is coming to the Arctic.» 29 March 2010. Ottawa Citizen. 30 May 2010 <<http://byers.typepad.com/arctic/2010/03/china.html#more>>.

ερευνητικές επιχειρήσεις και το καλοκαίρι του 2010 έχει προγραμματιστεί και τέταρτη. Κύριος προσανατολισμός της έρευνας της είναι η κλιματική αλλαγή και οι επιδράσεις που αυτή θα έχει για την χώρα. Σημαντικό όπλο στην ερευνητική της προσπάθεια είναι το μοναδικό παγοθραυστικό που διαθέτει, το Snow Dragon (Xuelong), το οποίο είναι ένα από τα μεγαλύτερα του κόσμου, ενώ βρίσκεται υπό κατασκευή και ένα νέο, το οποίο αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία μέχρι το 2013.⁷⁸

Η Κίνα επιμένει στον σεβασμό της κυριαρχίας (sovereignty) των αρκτικών παράκτιων χωρών ως πρωταρχικής αρχής των Διεθνών Σχέσεων, για αυτό και δε θέτει σε καμία περίπτωση ζήτημα αμφισβήτησης των υφιστάμενων κυριαρχικών τους δικαιωμάτων. Στηρίζει την Συνθήκη για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS 1982), καθώς αποτελεί το βασικό νομικό έρεισμα και για τις δικές της διεκδικήσεις στη Νότια και Ανατολική Κινεζική Θάλασσα. Ωστόσο, θεωρεί ότι απαιτείται η τελειοποίησή της προκειμένου να ανταποκρίνεται στις νέες συνθήκες που δημιουργούνται εξαιτίας της τήξης των πάγων.⁷⁹ Σε αντίθεση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, που προβάλλει την ανάγκη ύπαρξης μίας «Αρκτικής Συμφωνίας» ("Arctic Treaty"), η Κίνα επιλέγει να ακολουθήσει μία πιο πραγματιστική προσέγγιση, αποδεχόμενη το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο. Προτιμά να διατηρήσει για την ώρα χαμηλό προφίλ όσον αφορά τις διεκδικήσεις της στον Αρκτικό, προκειμένου να μην εγείρει την ανησυχία των αρκτικών παράκτιων χωρών και να αποφύγει τη λήψη τυχόν αντιμέτρων εκ μέρους τους.

Πολλοί είναι ωστόσο αυτοί που υποστηρίζουν ότι η Κίνα θα πρέπει πια να περάσει στο «πεδίο της δράσης», διαμορφώνοντας πια την επίσημη στρατηγική της στον Αρκτικό. Σύμφωνα με έναν κορυφαίο Κινέζο ερευνητή, «οι χώρες γύρω από τον Βόρειο Πόλο πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι τα αρκτικά ζητήματα δεν αποτελούν μόνο τοπική αλλά συνάμα δι θνή

⁷⁸ D. Pugliese, «China eyes the Arctic but what does that mean for Canada?» Ottawa Citizen (2010).

⁷⁹ L. Jacobson, "Preparing for an ice-free Arctic (3)", 21 April 2010, Chinadialogue <http://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/3584-Preparing-for-an-ice-free-Arctic-3->

υπόθεση».⁸⁰ Αίσθηση έχει προκαλέσει η έρευνα του Ερευνητικού Κέντρου Διεθνούς Ειρήνης, με έδρα την Στοκχόλμη (Stockholm International Peace Research Institute) με τον τίτλο «Η Κίνα ετοιμάζεται για έναν Αρκτικό χωρίς πάγους». Η έρευνα αυτή της Linda Jacobson, η οποία έγινε με την υποστήριξη του Υπουργείου Εξωτερικών της Νορβηγίας, υποστηρίζει πως η Κίνα, παρά τη φαινομενικά ασθενή της θέση, θα επιδιώξει να παίξει ρόλο στον καθορισμό του πολιτικού πλαισίου και της νομικής βάσης για τις μελλοντικές δραστηριότητες στην Αρκτική.

Προκειμένου να μπορεί να παρακολουθεί από κοντά τις εξελίξεις, η Κίνα έχει εκδηλώσει την επιθυμία της να μπορεί συμμετάσχει σαν παρατηρητής στις συνεδριάσεις του Αρκτικού Συμβουλίου. Ωστόσο, το Αρκτικό Συμβούλιο ανέβαλλε την έγκριση της πρότασης της Κίνας όσο και την αντίστοιχη πρόταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σχέσεις Κίνας με άλλες χώρες

Παρά την αδιαμφισβήτητη κυριαρχία της στα διεθνή πεπραγμένα, η Κίνα βρίσκεται σε μειονεκτική θέση όσον αφορά τις διεκδικήσεις της στον Αρκτικό ωκεανό:

- Δεν έχει ακτές στον Αρκτικό και συνεπώς κυριαρχικά δικαιώματα στην περιοχή.
- Δεν αποτελεί μέλος του Αρκτικού Συμβουλίου.
- Παρά το εύρος και την εξειδίκευσή της, η κινεζική έρευνα δεν έχει καταφέρει να παράσχει το απαιτούμενο επιστημονικό υλικό προκειμένου να καταστεί εφικτή η διαμόρφωση της αρκτικής της στρατηγικής.⁸¹

⁸⁰ R. Boswell, «China moves to become major arctic player.» The Vancouver Sun (2010).

⁸¹ L. Jacobson, "Preparing for an ice-free Arctic (2)", 21 April 2010, Chinadialogue <http://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/3581-Preparing-for-an-ice-free-Arctic-2->

Για αυτούς τους λόγους, κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία της Κίνας με τις υπόλοιπες χώρες που έχουν συμφέροντα στην περιοχή, προκειμένου η ανερχόμενη αυτή παγκόσμια δύναμη να μη μείνει εκτός ενός μελλοντικού διακανονισμού σε μία τόσο κερδοφόρα περιοχή. Από την άλλη, όμως, η Ρωσία, ο Καναδάς και οι ΗΠΑ έχουν μειώσει σημαντικά την έρευνά τους λόγω της παγκόσμιας κρίσης που πλήττει τις οικονομίες τους, ενώ η Κίνα, έχοντας ξεπεράσει την κρίση, ετοιμάζεται για «επιθετική» είσοδο στη διεθνή γεωπολιτική πραγματικότητα.⁸² Συνεπώς, και οι άλλες χώρες θα κερδίσουν από την συνεργασία με την Κίνα.

Μέχρι τώρα μόνο ο Καναδάς και η Νορβηγία έχουν ξεκινήσει επίσημο διμερή διάλογο με την Κίνα σχετικά με τα ζητήματα του Αρκτικού. Κατά την πρώτη συνάντηση Κίνας-Νορβηγίας τον Ιούνιο 2009 υπήρξε συμφωνία κοινών συμφερόντων ως προς τα ζητήματα της κλιματικής αλλαγής και της έρευνας. Ωστόσο, απόψεις ανταλλάχτηκαν σχετικά και με την ενέργεια και τις νέες θαλάσσιες διαδρομές.⁸³

Ζωτικής σημασίας φαίνεται να είναι η σύσφιξη των κινεζικών σχέσεων και με τις Βόρειες Χώρες. Μία πιθανή συνεργασία τους θα είχε καθοριστική επίδραση στην περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Η Ισλανδία προβλέπεται να γίνει κομβικό σημείο για τη διεθνή ναυσιπλοΐα, ενώ η Νορβηγία διαθέτει ειδικευση και εμπειρία στον τομέα της εξαγωγής πετρελαίου σε μεγάλο βάθος. Η συνεργασία μεταξύ των κινεζικών και νορβηγικών εταιρειών θα απέφερε μεγάλα κέρδη στον τομέα της εξόρυξης του ενεργειακού πλούτου.⁸⁴

Πιθανή φαίνεται και η συνεργασία μεταξύ Κίνας και Ρωσίας. Ήδη η Ρωσία πρόσφατα εκδήλωσε ανεπίσημα το ενδιαφέρον της για συνεργασία με την

⁸² M. Aristov, «China will look before leaping in the Arctic.» 24 March 2010. Eye on the Arctic. 13 May 2010 <<http://eyeontheartctic.roinet.ca/en/news/russia/90-geopolitics/64-china-will-look-before-leaping-in-the-arctic>>.

⁸³ L. Jacobson, "Preparing for an ice-free Arctic (3)", ό.π.

⁸⁴ L. Jacobson, "Preparing for an ice-free Arctic (3)", ό.π.

Κίνα ως προς την εξερεύνηση των κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου που έχει στην κυριαρχία της.⁸⁵ Με την κίνηση αυτή η Ρωσία αποσκοπεί στη δημιουργία θετικού επενδυτικού κλίματος. Η Κίνα διαθέτει κεφάλαιο αλλά υστερεί στην τεχνολογία εξαγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου. Αντίθετα η Ρωσία δε διαθέτει ούτε επαρκές κεφάλαιο ούτε τεχνολογία αιχμής προκειμένου να μπορέσει να εκμεταλλευτεί τον ενεργειακό της πλούτο. Συνεπώς θα ήταν προς το συμφέρον και των δύο μία τριμερής κοινοπραξία στα ρωσικά χωρικά ύδατα που θα χρησιμοποιεί κινεζικό κεφάλαιο και δυτική ή βραζιλιάνικη τεχνολογία. Πέραν τούτου, παρά τις δηλώσεις πολλών Κινέζων ερευνητών περί ετοιμότητας της Κίνας για δράση στον Αρκτικό, η αλήθεια είναι ότι η Κίνα δεν έχει αναπτυγμένη «πολική τεχνολογία» και συνακόλουθα κατάλληλο «πολικό στόλο», την στιγμή που η Ρωσία με 18 παγοθραυστικά στη διάθεσή της μπορεί να χαρακτηριστεί «έτοιμη».

Σύμφωνα, όμως, με τη Jacobson πιθανή φαίνεται και μία συμμαχία της Κίνας με τον Καναδά, τη Νορβηγία και τη Δανία που θα λειτουργήσει ως αντίβαρο στην αύξηση της ρωσικής αρκτικής ισχύος, καθώς η Κίνα φαίνεται επιφυλακτική απέναντι στη Ρωσία σχετικά με το ύψος των ναύλων που θα χρεώνει η δεύτερη για τη διέλευση των κινεζικών πλοίων από τη Βόρεια Θαλάσσια Διαδρομή.⁸⁶

Όσον αφορά τις σχέσεις της Κίνας με την Ιαπωνία, τη Βόρεια και τη Νότια Κορέα, ενδέχεται να υπάρξει μία διαφοροποίηση σε σύγκριση με τις έως τώρα δύστροπες σχέσεις τους. Ως προς τον Αρκτικό, βρίσκονται όλες στην ίδια θέση. Τα κέρδη τους είναι τεράστια στην περιοχή και η διαμόρφωση μίας ενιαίας αρκτικής στρατηγικής θα ήταν αμοιβαίου συμφέροντος (win-win κατάσταση).

⁸⁵ United Press International. «Russia invites China to explore Arctic.» 3 May 2010. UPI.com. 27 May 2010 <http://www.upi.com/Science_News/Resource-Wars/2010/05/03/Russia-invites-China-to-explore-Arctic/UPI-40391272903186/>.

⁸⁶ Hayward, J. «China warming up to be an arctic player.» 1 March 2010. thestar.com. 12 May 2010 <<http://www.thestar.com/news/world/china/article/773148--china-warming-up-to-be-an-arctic-player>>.

Η αλήθεια είναι ότι η αύξηση της κινεζικής ισχύος και η έντονη εκδήλωση ενδιαφέροντος για τις αρκτικές υποθέσεις εκ μέρους της έχει αποτελέσει για τις αρκτικές χώρες βασικό κίνητρο για άμεση ρύθμιση των διεκδικήσεών τους στην περιοχή. Γεγονός, πάντως, είναι ότι γνωρίζοντας το εκτόπισμα της σαν παγκόσμια οικονομική δύναμη, τα κράτη δε θα μπάρέσουν να αποφύγουν την εμπλοκή της στον Αρκτικό. Η Κίνα σίγουρα θα παίξει ρόλο στον καθορισμό του τελικού πολιτικού και νομικού πλαισίου που θα διέπει την αρκτική δραστηριότητα στο μέλλον. Αν τα κράτη βοηθήσουν την Κίνα, για παράδειγμα ως προς τις επενδύσεις για την υποστήριξη της ναυσιπλοΐας στον Αρκτικό (δημιουργία υποδομών-λιμανιών, βοήθεια στη διάσωση, πρόβλεψη καιρού και πάγων, παροχή προστασίας από την πειρατεία και την τρομοκρατία), τότε η Κίνα δε θα αμφισβητήσει την κυριαρχία τους στην περιοχή, σεβόμενη το ισχύον διεθνές δίκαιο.⁸⁷

Ιαπωνία

Παρά το γεγονός ότι η Ιαπωνία δε διαθέτει ακτές στον Αρκτικό ωκεανό, έχει εκφράσει την έντονη επιθυμία της για μεγαλύτερη πρόσβαση στον διάλογο και στις διαπραγματεύσεις σχετικά με το «μοίρασμά» του. Η Ιαπωνία θεωρεί ότι ο Αρκτικός ανοίγει νέες δυνατότητες για διεθνή συνεργασία (άνοιγμα νέων θαλάσσιων διαδρομών, εκμετάλλευση ενεργειακών κοιτασμάτων) μεταξύ όχι μόνο των αρκτικών και αρκτικών παράκτιων χωρών, αλλά ανάμεσα σε όλες τις ενδιαφερόμενες χώρες.

Η Ιαπωνία προσβλέπει σε μεγάλα οφέλη με το άνοιγμα του Βορειοδυτικού Περάσματος, καθώς η διαδρομή μεταξύ Ευρώπης και Ασίας (Yokohama-Αμβούργο) αναμένεται να μειωθεί έως και 62% της διαδρομής μέσω της Διώρυγας του Σουέζ.⁸⁸ Επιπλέον, θεωρεί ότι ο Αρκτικός ωκεανός αποτελεί

⁸⁷ M. Byers, «China is coming to the Arctic.», ό.π.

⁸⁸ H. Horinouchi, «Japan and the Arctic.» 26 April 2010. Japan-Norway Polar Seminar. 12 May 2010 <http://www.norway.or.jp/PageFiles/395907/JAPAN_AND_THE_ARCTIC.pdf>.

«κοινή κληρονομιά» ολόκληρης της ανθρωπότητας και για αυτό ολόκληρη η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να έχει πρόσβαση στα πιθανά μελλοντικά οφέλη.

Στη βάση αυτού του σκεπτικού, η ιαπωνική πολιτική σε σχέση με τον Αρκτικό διαμορφώνεται ως εξής:

- Αρκτική ερευνητική δραστηριότητα, η οποία διεξάγεται από ιαπωνικά ερευνητικά ινστιτούτα, όπως το Εθνικό Ινστιτούτο Πολικής Έρευνας (National Institute of Polar Research - NIPR).
- Αποδοχή των θέσεων του Αρκτικού Συμβουλίου και εκδήλωση ενδιαφέροντος συμμετοχής σε αυτό ως παρατηρητής, όπως προβλέπεται για τα μη αρκτικά κράτη. Η επίσημη υποβολή της δήλωσης πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο 2009 επί προεδρίας Δανίας και αναμένεται να εγκριθεί στην επόμενη Υπουργική συνεδρίαση του Συμβουλίου το 2011.

Από τα παραπάνω φαίνεται ξεκάθαρα, ότι η Ιαπωνία ως ναυτικό μεν κράτος, όχι όμως και αρκτικό, παρακολουθεί από κοντά και με προσοχή τα ζητήματα του Αρκτικού σταθμίζοντας κατά τον καλύτερα δυνατό τρόπο και τις δικές της μελλοντικές ενέργειες στην περιοχή.

NATO

Ο Αρκτικός αποτελεί περιοχή αυξημένου ενδιαφέροντος και για την συμμαχία του Βορειοατλαντικού Συμφώνου. Σε συνέδριο του NATO σχετικά με τα ζητήματα ασφαλείας στον Βορρά, που έλαβε χώρα τον Ιανουάριο του 2009 στο Ρέικιαβικ της Ισλανδίας, ο προηγούμενος Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού, Jaap de Hoop Scheffer, υπογράμμισε την ανάγκη της ισχυρής παρουσίας του NATO στον Αρκτικό, αφενός για την αποτροπή περιβαλλοντικών καταστροφών στην περιοχή⁸⁹, αφετέρου προκειμένου η

⁸⁹ France-Presse, Agence. «NATO Chief calls for greater role in the Arctic.» 29 Jan 2010. DefenseNews. 11 July 2010 <<http://www.defensenews.com/story.php?i=3924042>>.

περιοχή να μην αποτελέσει χώρο αποκλειστικής δικαιοδοσίας ορισμένων μόνο κρατών⁹⁰. Την ίδια άποψη φαίνεται να μοιράζεται και ο νέος Γενικός Γραμματέας Fogh Rasmussen, ο οποίος τον Οκτώβριο του 2009 δήλωσε ότι το NATO θα μπορούσε να αποτελέσει ένα forum ανταλλαγής απόψεων σχετικά με ορισμένα αρκτικά ζητήματα.⁹¹

Η Σύνοδος του NATO στο Ρέικιαβικ τον Ιανουάριο του 2009 θέτει για πρώτη φορά ξεκάθαρα τον Αρκτικό εντός του χώρου ευθύνης των επιχειρήσεων της συμμαχίας, ευθυγραμμιζόμενη στον τομέα της ασφάλειας πλήρως με της βασικές κατευθυντήριες οδηγίες της «Προεδρικής Οδηγίας Εθνικής Ασφάλειας 66» που είχε εκδοθεί λίγες μέρες νωρίτερα από τον Πρόεδρο Bush.

Η αλήθεια είναι ότι το NATO αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των τεσσάρων από τις πέντε κύριες αρκτικές χώρες (ΗΠΑ, Καναδάς, Νορβηγία, Δανία), οι οποίες και χαίρουν ισχυρών πολιτικών και εμπορικών δεσμών μεταξύ τους. Οι σχέσεις, ωστόσο, του οργανισμού με τη Ρωσία φαίνονται τα τελευταία χρόνια μάλλον προβληματικές, ιδιαίτερα μετά την εισβολή των ρωσικών στρατευμάτων στη Νότια Οσετία και την Αμπχαζία το προηγούμενο καλοκαίρι και τη διακοπή της παροχής φυσικού αερίου στην Ουκρανία και στην Ευρώπη. Την ήδη τεταμένη αυτή σχέση τους φαίνεται να τροφοδοτούν ακόμα περισσότερο οι βλέψεις των ΗΠΑ αναφορικά με το πρόγραμμα αντιπυραυλικής ασπίδας στην Ευρώπη για την προστασία από ενδεχόμενη επίθεση του Ιράν.⁹² Το NATO, ωστόσο, έχει εκφράσει το ενδιαφέρον του για συνεργασία με τη Ρωσία σε τομείς, όπως αυτός των επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης, και στην ανάπτυξη πολιτικών σχετικά με τις μεταβαλλόμενες συνθήκες στον Αρκτικό ωκεανό. Αντίθετα, τον Μάρτιο του 2009 ο Ρώσος πρεσβευτής του NATO δήλωσε ότι η Ρωσία δεν προτίθεται να αναπτύξει καμία είδους συνεργασία με την συμμαχία όσον αφορά τα ζητήματα της περιοχής του Αρκτικού.⁹³

⁹⁰ R. O' Rourke, «Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress.», ό.π, pg 34

⁹¹ R. O' Rourke, «Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress.», ό.π, pg 34

⁹² R. O' Rourke, «Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress.», ό.π, pg 32

⁹³ R. O' Rourke, «Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress.», ό.π, pg 34

Ευρωπαϊκή Ένωση

Μέσα σε όλη αυτή την ανταγωνιστική διάθεση που έχει αναπτυχθεί μεταξύ των χωρών, ένας από τους πιο βασικούς πρωταγωνιστές της διεθνούς πραγματικότητας, η Ευρωπαϊκή Ένωση, δε θα μπορούσε να παραμείνει αμέτοχη. Αντίθετα, η ΕΕ διεκδικεί όλο και μεγαλύτερη παρουσία και ρόλο στις αρκτικές υποθέσεις.

Το πρώτο βήμα προς μία αρκτική πολιτική της ΕΕ έγινε τον Νοέμβριο του 2008 με την έκδοση μίας έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπό τον τίτλο «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Αρκτική Περιοχή», στην οποία η ΕΕ καθορίζει όχι μόνο τα συμφέροντα και τους στόχους της αρκτικής της πολιτικής, αλλά και προτείνει μία συστηματική ανταπόκριση στις προκλήσεις που εμφανίζονται πλέον στην περιοχή με ταχύ ρυθμό.⁹⁴ Επιπλέον, η έκθεση αυτή επεκτείνει την αρκτική πολιτική πέραν του κύκλου των παλιών δυνάμεων, καθιστώντας την υπόθεση διεθνή.⁹⁵

Η αλήθεια είναι ότι η ΕΕ δεν συνορεύει απευθείας με τον Αρκτικό ωκεανό, καθώς αφενός ολόκληρη η σκανδιναβική αρκτική ακτή ανήκει στη Νορβηγία, η οποία δεν είναι χώρα-μέλος της ΕΕ, αφετέρου η Γροιλανδία, παρότι ανήκει στη Δανία, δεν είναι ενσωματωμένη στην ΕΕ. Παρόλα αυτά, σε σχέση με τις κλιματικές συνθήκες και τη θέση του μέσα στον Αρκτικό κύκλο, ο βορράς της ΕΕ μπορεί να θεωρηθεί κομμάτι του Αρκτικού. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δίνει έμφαση στον αδιάρρηκτο δεσμό της ΕΕ με την Αρκτική στους τομείς της ιστορίας, γεωγραφίας, οικονομίας και των επιστημονικών επιτευγμάτων, δεσμοί, όμως, που δεν περιορίζονται στις τρεις αρκτικές χώρες. Η Νορβηγία και η Ισλανδία είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Περιοχής ("European

⁹⁴ «Η Αρκτική αξίζει την προσοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Πρώτο βήμα προς μία αρκτική πολιτική της ΕΕ.» 20 Nov 2008. EUROPA-Press Releases. 14 June 2010 <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?referenc=IP/08/1750&format=HTML&aged=0&language=EL&guiLanguage=en>>.

⁹⁵ G. Braune, «Cold War in the Arctic? Countries Seek Piece of Pie.» 23 March 2009. Spiegel Online International. 22 May 2010 <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,614900,00.html>>.

Economic Area”), ενώ μαζί με τη Ρωσία αποτελούν και οι τρεις χώρες-μέλη της Πολιτικής της Βόρειας Διάστασης (“Northern Dimension Policy”). Η Βόρεια Διάσταση αποτελεί μία περιφερειακή συνεργασία-κλειδί της ΕΕ με τις τρεις παραπάνω χώρες που έχει σαν σκοπό την ύπαρξη ενός κοινού πλαισίου διαλόγου και συνεργασίας στη Βόρεια Ευρώπη..... Τέλος, σημαντική είναι η παράμετρος της συνεργασίας της ΕΕ με τις ΗΠΑ και τον Καναδά στα πλαίσια της διατλαντικής συμμαχίας του NATO.⁹⁶

Στην έκθεση του 2008 υπογραμμίζονται τρεις κύριοι στόχοι πολιτικής:⁹⁷

- η προστασία και διατήρηση της Αρκτικής από κοινού με το πληθυσμό της
- η προώθηση της αειφόρου χρήσης των πόρων
- η συμβολή στην ενισχυμένη πολυμερή διακυβέρνηση της Αρκτικής

Τα συμφέροντα της ΕΕ στην περιοχή του Αρκτικού δε διαφέρουν καθόλου από αυτά των υπολοίπων χωρών που εκτέθηκαν παραπάνω. Τα πλούσια ενεργειακά κοιτάσματα της περιοχής, οι νέες θαλάσσιες οδοί που δημιουργούνται, ακόμα και τα οφέλη από την ανάπτυξη της αλιευτικής βιομηχανίας δε θα μπορούσαν να αφήσουν αδιάφορη την ΕΕ, η οποία προσπαθεί να εδραιώσει το δικαίωμα της να απαιτήσει μερίδιο σε κάποιο μελλοντικό διακανονισμό.

Η ΕΕ έχει ταχθεί υπέρ του δόγματος της ελεύθερης ναυσιπλοΐας και του διεθνώς αναγνωρισμένου δικαιώματος της αβλαβούς διελεύσεως (“innocent passage”) στις πρόσφατα διανοιχθείσες θαλάσσιες διαδρομές. Αυτό έχει προκαλέσει αντιδράσεις από την καναδική πλευρά, η οποία θεωρεί ότι η ΕΕ θέτει υπό αμφισβήτηση τη δικαιοδοσία του Καναδά στην ναυσιπλοΐα και ασφάλεια του Βορειοδυτικού Περάσματος, ενώ αμφιβολίες εκφράζονται και ως προς την προσήλωση της ΕΕ στην προώθηση της πλήρους εφαρμογής των υφιστάμενων κανόνων και την ενίσχυση των περιβαλλοντικών προτύπων και

⁹⁶ G. Braune, «Cold War in the Arctic? Countries Seek Piece of Pie.», ό.π.

⁹⁷ «Η Αρκτική αξίζει την προσοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Πρώτο βήμα προς μία αρκτική πολιτική ης ΕΕ.», ό.π.

των προτύπων ασφαλείας του Διεθνούς Ναυτιλιακού Οργανισμού ("International Maritime Organization", IMO). Πρόκειται όντως για την επιθυμία εφαρμογής αυστηρότερων κανόνων ή για μία προσπάθεια απόκλισης από τα standards που έχει θέσει η канаδική πλευρά στην Πράξη για την Αποτροπή της Μόλυνσης των Αρκτικών Υδάτων ("Arctic Waters Pollution Prevention Act").⁹⁸

Ως προς την αρκτική διακυβέρνηση, η ΕΕ θέτει ως κύρια προβλήματα τον κατακερματισμό του θεσμικού πλαισίου, την έλλειψη αποτελεσματικών οργάνων και την απουσία μίας συνολικής διαδικασίας δημιουργίας πολιτικών. Γι αυτό και υποστηρίζει την περαιτέρω ενίσχυση της πολυμερούς συνεργασίας στον Αρκτικό στα πλαίσια της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας⁹⁹, η οποία όμως θα πρέπει να υποστεί αλλαγές προκειμένου να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες που επικρατούν στην αρκτική περιοχή.¹⁰⁰ Στο σημείο αυτό έγκειται και ο λόγος της αμυντικής στάσης των πέντε κύριων αρκτικών δυνάμεων, όπως αυτή ξεκάθαρα εκφράστηκε στη Διακήρυξη του Ilulissat. Η ΕΕ υποστηρίζει την απουσία συγκεκριμένης συνθήκης που να καθορίζει το καθεστώς του Αρκτικού, παρόμοιας με το αντίστοιχο Σύμφωνο της Ανταρκτικής που τέθηκε σε ισχύ το 1961, καθιστώντας την περιοχή της Ανταρκτικής «παγκόσμια κοινή περιουσία». Οι κυριαρχικές αξιώσεις των κρατών και οι ευκαιρίες οικονομικής εκμετάλλευσης τέθηκαν στο περιθώριο χάριν της ειρηνικής εκμετάλλευσης της περιοχής για επιστημονικούς σκοπούς. Τα συμφέροντα, όμως, που κρύβονται κάτω από τα παγωμένα νερά του Αρκτικού ωκεανού φαίνονται ότι είναι πολύ μεγαλύτερα, με αποτέλεσμα οι χώρες που εποφθαλμιούν την εξασφάλισή τους δεν πρόκειται να δεχτούν τη θέσπιση ενός καθεστώτος ανάλογου αυτού της Ανταρκτικής.

⁹⁸ G. Braune, «Cold War in the Arctic? Countries Seek Piece of Pie.», ό.π.

⁹⁹ «Η Αρκτική αξίζει την προσοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Πρώτο βήμα προς μία αρκτική πολιτική της ΕΕ.», ό.π.

¹⁰⁰ G. Braune, «Cold War in the Arctic? Countries Seek Piece of Pie.», ό.π.

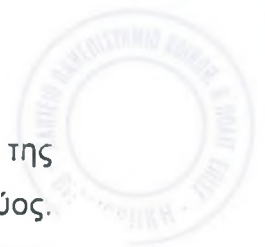
Γ' ΜΕΡΟΣ

Οι εξελίξεις στον Αρκτικό οδηγούν την παραδοσιακή θεωρία της Γεωπολιτικής σε ανατροπή:

Ο Αρκτικός κύκλος δε βρέθηκε ποτέ μέχρι τώρα στο επίκεντρο της στρατηγικής των μεγάλων δυνάμεων, γι αυτό και οι μεγάλοι δάσκαλοι της γεωπολιτικής δεν αφιέρωσαν σε αυτόν παρά ελάχιστη μνεία στα έργα τους. Θεωρούσαν ως δεδομένη την αδυναμία προσπέλασής του και συνακόλουθα χρησιμότητάς του στη διαμόρφωση της γεωστρατηγικής πολιτικής των κρατών. Τα πράγματα, όμως, άλλαξαν. Οι πάγοι έλιωσαν και το μεγαλύτερο μέρος του ωκεανού είναι πλέον προσβάσιμο. Ευσταθούν, άραγε, σήμερα οι παραδοσιακές γεωπολιτικές θεωρίες των μεγάλων δασκάλων της επιστήμης της γεωπολιτικής ή το άνοιγμα του Αρκτικού και η συνακόλουθη αλλαγή στα γεωπολιτικά δεδομένα οδήγησε στην ανατροπή τους; Το μέρος αυτό θα ασχοληθεί με το ζήτημα αυτό.

Ο πυρήνας της δυτικής γεωπολιτικής σκέψης του 20^{ου} αιώνα ήταν η ύπαρξη μίας φυσικής αντιπαλότητας μεταξύ της περικλειστής ευρασιατικής "Heartland" και των δυτικών ναυτικών δυνάμεων. Στο πλαίσιο αυτής της κοσμοαντίληψης, ο Αρκτικός ωκεανός έπαιζε έναν πολύ σημαντικό ρόλο, το εύρος του οποίου όμως, οι θεωρητικοί της γεωπολιτικής του 20^{ου} αιώνα αδυνατούσαν να συλλάβουν. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα ο Αρκτικός ωκεανός να μην τύχει προσοχής, παρά μόνο ως «ο τέταρτος τοίχος» που ολοκλήρωνε την περικύκλωση της μεγαλύτερης χερσαίας δύναμης του κόσμου, της Ρωσίας, από τη δυτική στρατηγική.

Ωστόσο, το φαινόμενο της πιθανής πλευσιμότητας του Αρκτικού αλλάζει εντελώς τον τρόπο αντίληψης της παγκόσμιας γεωπολιτικής σκακιέρας όπως αυτός είχε διαμορφωθεί μέχρι τώρα από τους παραδοσιακούς θεωρητικούς της γεωπολιτικής επιστήμης. Έτσι, η γεωπολιτική θεώρηση του 21^{ου} αιώνα διαφέρει αισθητά από τις γεωπολιτικές αντιλήψεις που εμφανίστηκαν και άκμασαν κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα, ανοίγοντας τον δρόμο για τη

διαμόρφωση μίας νέας γεωστρατηγικής που θέτει πλέον στο επίκεντρό της την περιοχή της Αρκτικής και κατά επέκταση την άνοδο της ρωσικής ισχύος. Ας δούμε με ποιον τρόπο ανατρέπονται οι βασικές θεωρητικές αντιλήψεις γεωπολιτικής του προηγούμενου αιώνα.

Σε μία μελέτη του με τίτλο «Το Πρόβλημα της Ασίας» (“The Problem of Asia”), ο Mahan υπογραμμίζει τον ανταγωνισμό μεταξύ της χερσαίας δύναμης της τότε Ρωσικής Αυτοκρατορίας και των αποικιακών κρατών, τα συμφέροντα των οποίων εκτείνονταν γύρω από την περιφέρεια της ασιατικής ηπείρου, κυρίως της ναυτικής δύναμης της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Ο Mahan θεωρεί ότι η αδυναμία της Ρωσίας να κυριαρχήσει στην περιοχή της νότιας Ασίας οφειλόταν στην έλλειψη ναυτικής ισχύος και στην συνακόλουθη απουσία του θαλάσσιου εμπορίου. Η πρόσβαση της Ρωσίας στη θάλασσα καθίστατο δύσκολη εξαιτίας γεωγραφικών περιορισμών. Από την Αγία Πετρούπολη τα ρωσικά πλοία έβγαιναν στη Βαλτική, όπου έρχονταν αντιμέτωπα με τη θαλάσσια δύναμη των Βορείων χωρών, από την Κριμαία έβγαιναν στη Μαύρη θάλασσα όπου έπρεπε να περάσουν από τα Στενά των Δαρδανελίων και έπειτα από τα Στενά του Γιβραλτάρ ή τη Διώρυγα του Σουέζ. Εφικτή ήταν η πρόσβαση στις μεγάλες θάλασσες μόνο από το ανατολικό λιμάνι του Βλαδιβοστόκ, ωστόσο η απόστασή του από τα εμπορικά και πολιτικά κέντρα λήψης αποφάσεων της χώρας ήταν μεγάλη και η ιαπωνική ναυτική ισχύς ολοένα αυξανόμενη, οπότε η απειλή για τα δυτικά συμφέροντα δεν ήταν ιδιαιτέρως υπολογίσιμη¹⁰¹.

Η “Heartland” του Mackinder συμπίπτει με την περιοχή της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, τα βόρεια σύνορα της οποίας είναι οι παράκτιες περιοχές του Αρκτικού Ωκεανού. Για αυτόν, ο Αρκτικός βρισκόταν έξω από τη Heartland, για αυτό και η χρησιμότητά του στην τότε γεωπολιτική ανάλυση ήταν μηδαμινή. Το άνοιγμα, ωστόσο, του Αρκτικού κατα ρίπτει το «απρόσβλητο» της «Καρδιάς της Γης» και οι παράκτιες περιοχές του ωκεανού αποτελούν νέα σημεία εισόδου στην και εξόδου από την Ευρασία.

¹⁰¹ Caitlyn L. Antrim, «The next geographical pivot: the Russian Arctic in the Twenty-first Century.» *Naval War College Review* 15-35, pg 16

Ο Spykman κατάφερε να θεραπεύσει τη Μακιντεριανή φοβία για τη Heartland, αναγνωρίζοντας μία εμπειρική πραγματικότητα που ακόμη και σήμερα οι αγγλοσαξονικές θαλάσσιες δυνάμεις αναγνωρίζουν ως γνώμονα εξωτερικής πολιτικής και γεωστρατηγικής εφαρμογής: «Τον Αναχωματικό Δακτύλιο ή Rimland»¹⁰². Η πολιτική της περικύκλωσης της ρωσικής δύναμης και παρεμπόδισης της αύξησης της ρωσικής ισχύος βρέθηκε στο επίκεντρο και της δικής του γεωπολιτικής θεώρησης, πολιτική που τέθηκε σε εφαρμογή κατά τη μεταπολεμική περίοδο, όταν η Σοβιετική Ένωση «προκάλεσε» με την επέκταση της προς την Ανατολική Ευρώπη και τον βραχύβιο συνασπισμό της με την κομμουνιστική Κίνα.

Ο Spykman δεν αντιλήφθηκε, ωστόσο, τον καίριο ρόλο που μπορούσε να παίξει ο Αρκτικός στο μέλλον, αν και αξιόλογες ενδείξεις προς αυτήν την κατεύθυνση είχαν κάνει την εμφάνισή τους στην εποχή του, όπως ο καίριος ρόλος του λιμανιού της Μουρμάνσκης στα ανατολικά ως σταθμός ανεφοδιασμού από τη Δύση κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η ίδρυση του Βόρειου Στόλου από τους Σοβιετικούς το 1933 και η ολοένα αυξανόμενη σημασία των θαλάσσιων διαδρομών που ένωναν τα λιμάνια που βρίσκονταν κατά μήκος της αρκτικής ακτογραμμής της Σοβιετικής Ένωσης¹⁰³. Πέραν τούτου, τα σημάδια της σταδιακής ανάδειξης του γεωπολιτικού ρόλου του Αρκτικού ωκεανού στη ρωσική γεωστρατηγική υπήρξαν πολλά:

- Η απόκτηση και χρησιμοποίηση ενός εντυπωσιακά μεγάλου στόλου παγοθραυστικών και πλοίων ειδικά προσαρμοσμένων στις πολικές συνθήκες καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τεχνολογία η οποία έδωσε ένα σημαντικό προβάδισμα εμπειρίας και τεχνογνωσίας στους Ρώσους στον τομέα αυτό.
- Η δημιουργία αγωγού για την παροχή ενέργειας στην Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του '80, ο οποίος συνέδεε τις περιοχές της δυτικής

¹⁰² Ι. Μάζης, «Μια εισαγωγή στην κατανόηση της Γεωπολιτικής». Αθήνα, 10 Ιαν 2010, pg 5

¹⁰³ Caitlyn L. Antrim, «The next geographical pivot: the Russian Arctic in the Twenty-first Century.», ό.π, pg 18

Σιβηρίας και της δυτικής Ευρώπης, παρά τις έντονες αντιδράσεις των ΗΠΑ, οι οποίες σε καμία περίπτωση δεν επιθυμούσαν την ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης από τους Σοβιετικούς και την παραβίαση του οικονομικού απομονωτισμού τον οποίο είχαν επιβάλει στους τελευταίους.

- Οι προειδοποιήσεις των κλιματολόγων και των υπόλοιπων επιστημόνων ήδη από τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα για τη ραγδαία μείωση του ποσοστού των πάγων της Αρκτικής.
- Η εξέλιξη του διεθνούς δικαίου και ιδιαίτερως η θέσπιση του «δικαίου των θαλασσών» κυρίως με την UNCLOS του 1982, η οποία έδωσε τη δυνατότητα στη Ρωσία να εδραιώσει νομικά τη δικαιοδοσία της στις καλυμμένες μέχρι τώρα με πάγο περιοχές του Αρκτικού και να διεκδικήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της αποκλειστικής οικονομικής της ζώνης.

Παρά το γεγονός ότι ο Brzezinski προσάρμοσε τη θεώρησή του στο νέο γεωπολιτικό σκηνικό που δημιουργήσε η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, κεντρικό σημείο και στη δική του θεωρία αποτελεί η αποδυνάμωση της ρωσικής ισχύος και ο περιορισμός της εντός του πλαισίου των συνόρων της, μία στρατηγική που στο τέλος του 20^{ου} αιώνα φαίνεται ότι είχε επιτύχει κατά πολύ τον αντικειμενικό της σκοπό με την παρούσα του NATO και της ΕΕ στα δυτικά του αντιπάλου, την στρατιωτική επέμβαση των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ στα νότια και την άνοδο της κινεζικής και της ινδικής ταυτόχρονα ισχύος στα ανατολικά. Από το βορρά δεν υπήρχε τίποτα να φοβηθούν, κυριαρχούσε μόνο ο πάγος!

Ο μόνος θεωρητικός που υιοθέτησε μία πιο ανοιχτόμυαλη και προοδευτική προσέγγιση στο ζήτημα του Αρκτικού ήταν ο H.P.Smolka, ο οποίος το 1938 στο άρθρο του "Foreign Affairs" ασχολήθηκε με την σημασία του Αρκτικού για τη Ρωσία. Αναφερόμενος στην άποψη του Mahan σχετικά με την έλλειψη πρόσβασης της Ρωσίας στην ανοιχτή θάλασσα, υπογράμμισε το στρατιωτικό πλεονέκτημα που θα μπορούσε να της προσδώσουν οι επιχειρήσεις του

Βόρειου Στόλου, ο οποίος είχε τη βάση του στην χερσόνησο της Kola Peninsula, και η δραστηριότητα της Κεντρικής Διεύθυνσης Βόρειας Θαλάσσιας Διαδρομής, που ήταν υπεύθυνη για τη βόρεια, ρωσική ακτή του Αρκτικού και η «αίγλη» της οποίας μπορούσε να συγκριθεί με αυτή της βρετανικής Εταιρείας Ανατολικών Ινδιών. Σύμφωνα με τον Smolka, μπορεί η Ρωσία να ήταν περικυκλωμένη από τρεις μεριές, διέθετε ωστόσο στο βορρά μία ανεξάρτητη ακτογραμμή, στην οποία δε μπορούσε να έχει πρόσβαση κανείς. Η θεωρία του ωστόσο πέρασε μάλλον απαρατήρητη, καθώς κανένας από τους σύγχρονους του και κατοπινούς δασκάλους της γεωπολιτικής δεν αναθεώρησε την αντίληψη του σχετικά με την στρατηγική της ανάσχεσης της ρωσικής ισχύος.¹⁰⁴

Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης η Ρωσία έχασε σημαντικό κομμάτι των εδαφών στον Νότο και τα ανεξάρτητα, νεοσυσταθέντα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ανέλαβαν πια την ευθύνη της υπεράσπισης των συμφερόντων τους. Οποιοσδήποτε βλέψεις υπήρχαν από τη ρωσική πλευρά για επέκταση προς τον Ινδικό ωκεανό ή τον Περσικό Κόλπο τέθηκαν στο περιθώριο. Το άνοιγμα, όμως, τώρα του Αρκτικού δίνει στη Ρωσία τη δυνατότητα επέκτασής της προς τον Βορρά, όχι μόνο για να επωφεληθεί από τα σημαντικά ενεργειακά και άλλα πλεονεκτήματά που προσφέρει η περιοχή της Αρκτικής, αλλά κυρίως για να καταφέρει να αποκτήσει ένα πολύ σημαντικό προνόμιο: να καταστεί επιτέλους ναυτική δύναμη, αρχίζοντας από την περιοχή του Αρκτικού και αποκτώντας μέσα από τις νέες θαλάσσιες διαδρομές σταδιακά πρόσβαση σε όλο το παγκόσμιο θαλάσσιο εμπόριο. Όσο ο Αρκτικός καθίσταται όλο και πιο προσβάσιμος, τόσο τείνει να αποτελέσει τη νέα "Heartland" του 21^{ου} αιώνα εξαιτίας της σημασίας του ως νέο θαλάσσιο πέρασμα και ως πλούσια ενεργειακή αποθήκη.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Caitlyn L. Antrim., «The next geographical pivot: the Russian Arctic in the Twenty-first Century.», ό.π, pg 19-20

¹⁰⁵ Caitlyn L. Antrim., «The next geographical pivot: the Russian Arctic in the Twenty-first Century.», ό.π, pg 31-32

Η Ρωσία, προκειμένου να καταφέρει να διαχειριστεί τις νέες δυνατότητες που ανοίγονται μπροστά της και να διασφαλίσει τη διατήρηση της ελεύθερης ναυσιπλοΐας και της ασφάλειας στις παράκτιες περιοχές του Αρκτικού, θα αναζητήσει σίγουρα την συνεργασία των ΗΠΑ και των άλλων μεγάλων θαλάσσιων δυνάμεων στη διαμόρφωση μίας διεθνούς ναυτικής πολιτικής. Η ανάδειξη της σε μέλος των παγκόσμιων ναυτικών δυνάμεων απαιτεί μεγάλη προσπάθεια, προκειμένου να ενσωματωθεί στα διεθνή θαλάσσια δίκτυα: δέσμευση προς το διεθνές δίκαιο, συνεργασία στην περιοχή του Αρκτικού και κοινές επιχειρήσεις ασφαλείας κρίνονται απαραίτητα για τη διεκδίκηση ενός υπολογίσιμου ρόλου ως ναυτική δύναμη¹⁰⁶.

Αλλά και η Δύση έχει να επωφεληθεί σημαντικά από την ανάδειξη της Ρωσίας από «μαύρη τρύπα» ("Black hole"), κατά τον Brzezinski, σε μία ναυτική δύναμη που θα προάγει το παγκόσμιο εμπόριο πρώτων υλών και αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων, ενώ σύμφωνες φαίνεται να βρίσκουν τις ΗΠΑ οι ρωσικές προθέσεις να καταστεί ο Αρκτικός «ζώνη ειρήνης και συνεργασίας».¹⁰⁷ Κατά τον Ι.Μάζη, ένας ακόμη σημαντικός λόγος για τον επαναπροσανατολισμό των αμερικανικό-ρωσικών σχέσεων και την επιδίωξη μίας ηπιότερης προσέγγισης της ρωσικής πλευράς από τις ΗΠΑ είναι και η σταδιακή απομείωση του ρόλου που έπαιζε μέχρι σήμερα η Τουρκία στο πλαίσιο της Βόρειο-Ατλαντικής Συμμαχίας ως κύριος αναχωματικός δρών για την γεωστρατηγική ανάσχεση (geostrategic containment) της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ προς τα εμπορευματικά δίκτυα της Μεσογείου και των διεξόδων της (Δαρδανέλια, Σουέζ, Γιβραλτάρ) και εν γένει για τη διασφάλιση των βόρειο-ατλαντικών συμφερόντων στην περιοχή (ανάσχεση ΕΣΣΔ, ασφάλεια Ισραήλ).¹⁰⁸

¹⁰⁶ Caitlyn L. Antrim., «The next geographical pivot: the Russian Arctic in the Twenty-first Century.», ό.π, pg 35

¹⁰⁷ Caitlyn L. Antrim., «The next geographical pivot: the Russian Arctic in the Twenty-first Century.», ό.π, pg 33

¹⁰⁸ Ι. Μάζης, «Το νέο γεωστρατηγικό τοπίο στην Ν/α Μεσόγειο και η ελληνισρ ηλινή συνεργασία.» 22 Αύγουστος 2010. ΣΚΑΪ.gr. 2 Σεπτέμβριος 2010 <<http://www.skai.gr/news/folders/folder/?cid=89>>.

Σύμφωνα με τον Spykman, «η γεωγραφία είναι ο πιο καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής μίας χώρας, διότι είναι ο πιο μόνιμος». Το θέμα είναι ότι η γεωγραφία στον Αρκτικό αλλάζει συνεχώς με αποτέλεσμα να αλλάζει ταυτόχρονα και η αντίληψη της γεωπολιτικής και συνακόλουθα της γεωστρατηγικής. Στις απαρχές της γεωπολιτικής σκέψης ιδιαίτερη αξία κατείχε η κυριαρχία στις θάλασσες, γεγονός που οδήγησε στην ανάδειξη των θαλάσσιων γραμμών. Στην συνέχεια, το γεωπολιτικό βάρος μετατοπίστηκε στη στεριά και η κυριαρχία των ναυτικών δυνάμεων αντικαταστάθηκε από την επικράτηση των χερσαίων και την ανάπτυξη των σιδηροδρόμων. Στο γεωπολιτικό παιχνίδι έπειτα μπήκε ο παράγοντας της ενέργειας και τα γεωπολιτικά ενδιαφέροντα διαμορφώνονταν γύρω από τους αγωγούς πετρελαίου και φυσικού αερίου. Μεταβολές, όμως, στη γεωγραφία, στο κλίμα και στην τεχνολογία επανέφεραν στις μέρες μας και πάλι στο προσκήνιο την ναυτική ισχύ σε έναν εκρηκτικό συνδυασμό με τον ενεργειακό παράγοντα, συνδυασμός ο οποίος έχει οδηγήσει με την σειρά του στην ανάδειξη της ανάγκης για απόκτηση στόλου και ανάπτυξη της εξορυκτικής βιομηχανίας.

Βλέπουμε, λοιπόν, με ποιο τρόπο μία αλλαγή στο κλίμα, στη γεωγραφία και στην τεχνολογία που συνέβη μέσα σε μόλις λίγα χρόνια έρχεται να κλονίσει την παλαιοψυχροπολεμική κατάσταση ανταγωνιστικών ισορροπιών ισχύος, που εδιέπετο εξολοκλήρου από το πρότυπο της Heartland και της Rimland και να ανατρέψει ολοκληρωτικά τη γεωπολιτική σκέψη που κυριαρχούσε επί ολόκληρες δεκαετίες. Αυτό φανερώνει ότι η γεωπολιτική αποτελεί πηγή ανατροφοδοτούμενου θεωρητικού στοχασμού, ο οποίος ερμηνεύει και προβλέπει τους μηχανισμούς απόκτησης και πολλαπλασιασμού της ισχύος και επιρροής των υποκειμένων άσκησης της εξουσίας στο διεθνές περιβάλλον. Αυτό που διαφαίνεται άλλωστε από τη διαμόρφωση του γεωπολιτικού παιχνιδιού στον Αρκτικό είναι ότι η φύση και η γεωγραφία δεν είναι οι μόνοι παράγοντες που ορίζουν την εξέλιξη της ιστορίας. Τις πρωτοβουλίες τις αναλαμβάνει ο άνθρωπος, όχι η φύση. Η τελευταία, όμως, ασκεί σε μεγάλο βαθμό τον έλεγχο. Με άλλα λόγια, ο άνθρωπος από τη μία καλείται να αντιμετωπίσει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που δημιουργεί η διαμόρφωση του γεωγραφικού περιβάλλοντος, από την άλλη με

ενεργητική δράση μπορεί να επωφεληθεί από τα πλεονεκτήματα και αντίστοιχα να αντιστρέψει τα μειονεκτήματα μέσω της τεχνολογίας και της δημιουργικότητάς του.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Λάμπρος Καφίδας, Γεωπολιτική ανάλυση, συγκριτική παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης, ό.π, σελ.37

Δ' ΜΕΡΟΣ

Το άνοιγμα του Αρκτικού υπό το πρίσμα των Διεθνών Σχέσεων

- Η Παραδοσιακή Θεωρία των Διεθνών σχέσεων

Το κεντρικό αντικείμενο της μελέτης των Διεθνών Σχέσεων¹¹⁰ είναι το διακρατικό σύστημα και οι διεθνείς σχέσεις που αναπτύσσουν τα σύγχρονα κυρίαρχα κράτη μεταξύ τους. Τα κράτη είναι ανεξάρτητα το ένα από το άλλο από νομική άποψη, είναι δηλαδή κυρίαρχα εντός του πλαισίου της επικρατείας τους. Κάτι τέτοιο, όμως, σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι είναι και απομονωμένα ή ότι μένουν ανεπηρέαστα το ένα από το άλλο. Αντίθετα, συνδέονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σε τέτοιο βαθμό, που κρίνεται απαραίτητη η συνεχής αναζήτηση νέων τρόπων συνύπαρξης και επικοινωνίας.

Οι διεθνείς σχέσεις μπορούν να φέρουν κέρδη και ζημίες σε αυτούς που θα επιλέξουν να συμμετάσχουν σε αυτές. Ωστόσο, στην σύγχρονη πραγματικότητα η ανάπτυξη διακρατικών σχέσεων για ένα κράτος αποτελεί μονόδρομο καθώς μία πολιτική απομονωτισμού δεν αποτελεί βιώσιμη επιλογή. Οι Διεθνείς Σχέσεις είναι η επιστήμη που μελετά τη φύση και τις συνέπειες αυτών των σχέσεων υπό το πρίσμα διαφόρων επιστημονικών προσεγγίσεων.

Τα κράτη καλούνται να υπηρετήσουν πέντε βασικές κοινωνικές αξίες: ασφάλεια, ελευθερία, τάξη, δικαιοσύνη και ευημερία. Ο ηγετικός ρόλος του κράτους έγκειται ακριβώς στο σημείο ότι θεωρείται αυτονόητη η υποχρέωσή του να εξασφαλίσει στους πολίτες του τις αξίες αυτές.

Η ασφάλεια αποτελεί πρωταρχικό μέλημα για τα κράτη. Τα κράτη μπορούν την ίδια στιγμή που υπερασπίζονται κάποιους να απειλούν την ασφάλεια

¹¹⁰ Robert Jackson, Georg Sorensen. Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων. Αθήνα: Gutenberg, 2006.

άλλων. Πρόκειται για ένα παράδοξο των διεθνών σχέσεων, το αποκαλούμενο και «δίλημμα ασφαλείας» ("security dilemma"). Από την άλλη πλευρά, ενώ κάποια κράτη είναι φιλειρηνικά, άλλα παροφυσιάζουν επιθετικές διαθέσεις, χωρίς να υπάρχει κάποια υπέρτατη διεθνής αρχή που να μπορεί να δράσει ανασχετικά σε αυτή την συμπεριφορά τους. Εδώ ακριβώς βρίσκεται και η ουσία του βασικότερου προβλήματος του διακρατικού συστήματος, του προβλήματος της εθνικής ασφάλειας. Συνέπεια του προβλήματος αυτού είναι η ανάπτυξη της στρατιωτικής ισχύος των κρατών, η οποία στην σύγχρονη εποχή αποτελεί μία αναγκαιότητα προκειμένου τα κράτη να διασφαλίζουν ειρηνικά την συνεννόηση και την συμβίωσή τους χωρίς να εκφοβίζονται ή να ελέγχονται από άλλα κράτη. Πολλά κράτη, για τον λόγο αυτό, συνάπτουν συμμαχίες μεταξύ τους, ενώ άλλα επιδιώκουν τη διαμόρφωση μίας ισορροπίας στρατιωτικής ισχύος στην οποία δε θα υπάρχει κάποιος ηγεμόνας ο οποίος θα επιβάλει μονομερώς τη θέλησή του.

Η ασφάλεια ως θεμελιώδης αξία χαρακτηρίζει ιδιαίτερα τις ρεαλιστικές θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, η βασική θεωρητική παραδοχή των οποίων είναι πως οι σχέσεις ανάμεσα στα κράτη θα μπορούσαν να περιγραφούν ως ένας κόσμος, όπου στρατιωτικά εξοπλισμένα κράτη ανταγωνίζονται με άλλα εχθρικά κράτη, φθάνοντας συχνά μέχρι την ένοπλη σύγκρουση.

Η ελευθερία, η ειρήνη και η προοδευτική αλλαγή βρίσκονται και αυτές ανάμεσα στις θεμελιώδεις αξίες των διεθνών σχέσεων και χαρακτηρίζουν περισσότερο τις φιλελεύθερες θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων. Η βασική θεωρητική τους παραδοχή είναι πως οι διεθνείς σχέσεις θα μπορούσαν να περιγραφούν ως ένας κόσμος όπου τα κράτη συνεργάζονται μεταξύ τους με σκοπό τη διατήρηση της ειρήνης και της ελευθερίας και ταυτόχρονα την επιδίωξη προοδευτικών μεταρρυθμίσεων.

Η τάξη και η δικαιοσύνη αποτελούν και αυτές θεμελιώδεις αξίες των διεθνών σχέσεων. Τα κράτη έχουν κοινό συμφέρον να διασφαλίζουν τη διεθνή τάξη, προκειμένου η συνεργασία τους να στηρίζεται σε μία βάση σταθερότητας, βεβαιότητας και προβλεψιμότητας. Στο πλαίσιο αυτό, ο σεβασμός του διεθνούς δικαίου θεωρείται υποχρέωση των κρατών. Αυτή η προσέγγιση στη

μελέτη της διεθνούς πολιτικής χαρακτηρίζει τις θεωρίες της διεθνούς κοινωνίας, η βασική θεωρητική παραδοχή των οποίων είναι πως οι διεθνείς σχέσεις θα μπορούσαν να περιγραφούν ως ένας κόσμος στον οποίο τα κράτη είναι κοινωνικά υπεύθυνα μέρη και έχουν κοινό συμφέρον να διατηρούν τη διεθνή τάξη και να προωθούν τη διεθνή δικαιοσύνη.

Η τελευταία θεμελιώδης αξία των διεθνών σχέσεων, η ευημερία, τίθεται στο επίκεντρο μίας άλλης βασικής θεωρητικής προσέγγισης των Διεθνών Σχέσεων, της διεθνούς πολιτικής οικονομίας. Η βασική θεωρητική παραδοχή της κατεύθυνσης αυτής είναι πως οι διεθνείς σχέσεις μπορούν να περιγραφούν καλύτερα ως ένας κοινωνικοοικονομικός κόσμος, όπου κυριαρχεί η οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ των δρώντων του, και όχι απλά ως ένας κόσμος ο οποίος χαρακτηρίζεται αποκλειστικά από την πολιτική ή την στρατιωτική ισχύ. Τα κράτη σήμερα επιδιώκουν να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν οικονομικές πολιτικές οι οποίες θα ανταποκρίνονται καλύτερα στις απαιτήσεις των διεθνών αγορών. Εξαιτίας του υψηλού βαθμού εξάρτησης των σύγχρονων κρατών στον οικονομικό τομέα, η συνεργασία τους στη χάραξη κοινών πολιτικών κρίνεται απαραίτητη για τη διατήρηση της σταθερότητας της διεθνούς οικονομίας.

Ας δούμε αναλυτικότερα τέσσερις από τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων.

➤ Ρεαλισμός

Οι ρεαλιστές έχουν γενικά μία απαισιόδοξη αντίληψη για την ανθρώπινη φύση. Λειτουργούν με βάση την παραδοχή ότι η διεθνής πολιτική εξελίσσεται σε ένα περιβάλλον διεθνούς αναρχίας ανάμεσα στα κράτη. Απουσία, λοιπόν, μίας παγκόσμιας υπέρτατης αρχής το κράτος αναδεικνύεται στον κυρίαρχο παίκτη στη διεθνή πολιτική σκηνή. Οι διεθνείς σχέσεις έχουν για τους ρεαλιστές έντονα συγκρουσιακό χαρακτήρα και η διεθνής πολιτική ανάγεται σε μία πολιτική ισχύος ("power politics"), όπου η τελική λύση στις διεθνείς αντιπαραθέσεις δίνεται συνήθως μέσα από τον πόλεμο. Η άσκηση της εξωτερικής πολιτικής για ένα κράτος βασίζεται σε έναν προσεκτικό

υπολογισμό των δυνατοτήτων και των συμφερόντων του σε συνάρτηση πάντα με τις αντίστοιχες δυνατότητες και τα συμφέροντα του αντιπάλου, με απώτερο σκοπό την επίτευξη της ισορροπίας δυνάμεων. Η ισορροπία δυνάμεων εξασφαλίζει στο σύστημα σταθερότητα και ελευθερία.

Για τους ρεαλιστές, οι διεθνείς συμφωνίες είναι προσωρινές και μπορούν να λειτουργήσουν μόνο υπό την προϋπόθεση ότι τα κράτη θα επιδείξουν τη βούληση να τις τηρήσουν. Το διεθνές δίκαιο και εν γένει η διεθνής έννομη τάξη αποτελούν απλά πρόσκαιρες διευθετήσεις, που σε περίπτωση σύγκρουσης με το εθνικό συμφέρον του κράτους θα παραβιαστούν. Δεν υπάρχουν ηθικές υποχρεώσεις ούτε δεσμοί αμοιβαίας ευθύνης που να δεσμεύουν τα κράτη, παρά μόνο η προσπάθεια του εθνικού συμφέροντος, της εθνικής ασφάλειας και επιβίωσης. Η ηθική των διεθνών σχέσεων είναι μία πολιτική ή περιστασιακή ηθική, η οποία επιτρέπει ενίοτε κινήσεις που δε θα ανεχόταν σε καμία περίπτωση η προσωπική ηθική.

➤ Φιλελευθερισμός

Σε αντίθεση με τους ρεαλιστές, οι οποίοι επιδιώκουν μία κοινωνικο-επιστημονική ανάλυση των δομών και διαδικασιών της διεθνούς πολιτικής με μια τάση αδιαφορίας προς αρχές και αξίες, το σημείο αφετηρίας για τη φιλελεύθερη θεωρία είναι ο άνθρωπος, ο άνθρωπος εντός των πλαισίων του κράτους αλλά και των επιχειρήσεων, των διεθνών οργανισμών και των κοινωνικών συνόλων κάθε τύπου. Κατά τους φιλελεύθερους, τις διεθνείς σχέσεις διαμορφώνουν όχι μόνο η αντιπαλότητα αλλά και η συνεργασία.

Οι φιλελεύθεροι υιοθετούν μία αισιόδοξη αντίληψη για τη φύση του ανθρώπου, ο οποίος όταν κάνει χρήση της λογικής του μπορεί να θέσει τέρμα στον πόλεμο επιτυγχάνοντας αμοιβαία επωφελείς συνεργασίες. Αυτό συνεπάγεται, επομένως, πρόοδο και εκσυγχρονισμό για το κράτος και κατ' επέκταση για όλο το διακρατικό σύστημα, εν α τιθέσει με τη ρεαλιστική παραδοχή της απουσίας προόδου στην εξέλιξη του διεθνούς συστήματος.

Στο ρεύμα των φιλελευθέρων αναπτύχθηκαν τέσσερις ξεχωριστές κατευθύνσεις υπέρ της στενότερης συνεργασίας στις διεθνείς σχέσεις: ο κοινωνιολογικός φιλελευθερισμός, ο φιλελευθερισμός της αλληλεξάρτησης, ο θεσμικός φιλελευθερισμός και ο δημοκρατικός φιλελευθερισμός.

Ο κοινωνιολογικός φιλελευθερισμός αφορά στη μελέτη των σχέσεων όχι ανάμεσα σε κράτη και κυβερνήσεις, αλλά ανάμεσα σε ανθρώπους ως άτομα, ομάδες και κοινωνίες. Ένας κόσμος με υψηλό βαθμό συνεργασίας ανάμεσα στους ανθρώπους του θα είναι σίγουρα πιο ειρηνικός.

Ο φιλελευθερισμός της αλληλεξάρτησης αφορά στη μελέτη των σχέσεων αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών. Στόχος είναι η εθνική ευημερία και όχι η εθνική ασφάλεια, οι υπερεθνικοί παράγοντες αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία, ενώ αντίθετα η στρατιωτική ισχύς δεν αποτελεί και ένα σημαντικό χρήσιμο εργαλείο. «Σύνθετη αλληλεξάρτηση» σημαίνει και πιο σύνθετο πλέγμα συνεργασίας ανάμεσα στα έθνη.

Ο θεσμικός φιλελευθερισμός στηρίζει πάρα πολύ τον ρόλο και την συνεισφορά των διεθνών οργανισμών στην επίτευξη της διακρατικής συνεργασίας, καθιστώντας την πιο ελκυστική. Οι θεσμικοί φιλελεύθεροι διαφωνούν με την άποψη των ρεαλιστών ότι οι διεθνείς οργανισμοί αποτελούν «πιόνια» των μεγάλων δυνάμεων και ισχυρίζονται ότι η δράση τους είναι ανεξάρτητη και η συνεισφορά τους στην προώθηση της διεθνούς συνεργασίας ιδιαίτερα σημαντική.

Τέλος, ο δημοκρατικός φιλελευθερισμός βασίζεται στην άποψη ότι οι δημοκρατίες είναι πιο φιλειρηνικές και νομοτάγεις σε σχέση με τα υπόλοιπα πολιτικά συστήματα. Κατ' αυτούς οι δημοκρατίες δεν συμμετέχουν σε πόλεμους και ειδικά μεταξύ τους λόγω του εσωτερικού τους πολιτικού πολιτισμού, ο οποίος επιτάσσει την επίλυση των διαφωνιών με ειρηνικά μέσα, βασιζόμενες πάντα στις κοινές ηθικές τους αξίες και στους αμοιβαίους επωφελείς δεσμούς οικονομικής συνεργασίας και αλληλεξάρτησης.

➤ Διεθνής Κοινωνία

Η παράδοση της διεθνούς κοινωνίας εστιάζει στα άτομα και στις πολιτικές τους αξίες. Στο επίκεντρο της μελέτης της βρίσκονται οι ιδέες και οι ιδεολογίες οι οποίες διαμορφώνουν τη διεθνή πολιτική. Αποτελεί τη μέση οδό στην κλασσική βιβλιογραφία των Διεθνών Σχέσεων: βρίσκεται κάπου ανάμεσα στον κλασσικό ρεαλισμό και στον κλασσικό φιλελευθερισμό. Από τη μία απορρίπτει την αποκλειστικά απαισιόδοξη άποψη των κλασσικών ρεαλιστών για τα κράτη ως αυτάρκεις και εσωστρεφείς πολιτικές οντότητες, που σχετίζονται μεταξύ τους μόνο για ωφελιμιστικούς λόγους, από την άλλη, όμως, δε μπορεί να ενστερνιστεί και την άκρατη αισιοδοξία των κλασσικών φιλελεύθερων οι οποίοι διατείνονται υπέρ μίας απεριόριστης ανθρώπινης προόδου και αιώνιας ειρήνης στην παγκόσμια κοινότητα.

Αντιλαμβάνεται τις διεθνείς σχέσεις ως μία «κοινωνία» κρατών, οι σημαντικότεροι παράγοντες της οποίας είναι οι κρατικοί αξιωματούχοι της που έχουν εξοικειωθεί με την πολιτική πράξη. Οι αξιωματούχοι αυτοί μέσα από τις συγκεκριμένες αποφάσεις και ενέργειες τους δρουν εκ μέρους εδαφικά καθορισμένων πολιτικών οντοτήτων, οι οποίες είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους και δεν υπόκεινται σε καμία υπέρτατη αρχή. Πρόκειται για μία ανθρωποκεντρική προσέγγιση, καθώς κύριο στόχο των διεθνολόγων θα πρέπει να αποτελέσει η κατανόηση της φύσης της ροπής αυτών των αξιωματούχων προς τη μία ή την άλλη πολιτική ενέργεια, μελετώντας σε βάθος τον τρόπο σκέψης τους αλλά και την ιδεολογία που καθορίζει τις εξωτερικές τους πολιτικές. Μόνο μέσα από τη μελέτη των εμπειριών των ανθρώπων που έδρασαν στο πεδίο αυτό θα μπορέσουν να αντιληφθούν το νόημα των πολιτικών τους επιλογών και να τις αξιολογήσουν.

Η Διεθνής Κοινωνία προτείνει επίσης έναν εναλλακτικό τρόπο διαχωρισμού της αντίληψης μας για τις Διεθνείς Σχέσεις, ο οποίος κυμαίνεται μεταξύ ρεαλισμού, ορθολογισμού και επαναστατισμού. Η πρώτη έννοια αντιλαμβάνεται τα κράτη ως φορείς ισχύος που στοχεύουν αποκλειστικά στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Η δεύτερη βλέπει τα κράτη ως νομικά πρόσωπα που λειτουργούν με βάση τις επιταγές του διεθνούς δικαίου και

τους κανόνες της διπλωματικής πρακτικής. Έτσι, οι διεθνείς σχέσεις υπόκεινται σε κανόνες και βασίζονται στην αμοιβαία αναγνώριση της εθνικής κυριαρχίας εκ μέρους των κρατών. Τέλος, η τρίτη έννοια υποβαθμίζει την σημασία των κρατών αποδίδοντας μεγαλύτερη σημασία στον ανθρώπινο παράγοντα. Ο επαναστατισμός υπογραμμίζει την σημασία του ανθρωπισμού, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ανθρώπινης δικαιοσύνης.

➤ Διεθνής Πολιτική Οικονομία

Αντικείμενο της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας είναι η σχέση μεταξύ πολιτικής και οικονομίας καθώς και η σχέση των κρατών με τις αγορές. Αφορά κυρίως ζητήματα πλούτου και φτώχειας, ποιος, δηλαδή, λαμβάνει τι στο διεθνές οικονομικό και πολιτικό σύστημα. Οι τρεις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις αυτού του ρεύματος είναι ο мерκαντισμός, ο οικονομικός φιλελευθερισμός και ο μαρξισμός.

Ο мерκαντισμός βλέπει την οικονομία ως υποχέριο της πολιτικής. Η οικονομική δραστηριότητα μπορεί να νοηθεί μόνο στο πλαίσιο της ενίσχυσης της κρατικής ισχύος. Πλούτος και ισχύ αλληλοσυμπληρώνονται και σε καμία περίπτωση δεν ανταγωνίζονται, ωστόσο όταν υπάρχει σύγκρουση οικονομικών συμφερόντων και συμφερόντων ασφαλείας τα δεύτερα έχουν προτεραιότητα. Το κράτος θα πρέπει να επιδιώκει την αυτάρκειά του και να αποφεύγει την υπερβολική οικονομική εξάρτησή από άλλα κράτη.

Οι φιλελεύθεροι οικονομολόγοι από την άλλη απορρίπτουν την επέμβαση του κρατικού παράγοντα στη λειτουργία της αγοράς, υπογραμμίζοντας ότι η αγορά λειτουργεί με βάση τους δικούς της κανόνες οι οποίοι δε θα πρέπει να στρεβλώνονται από την κρατική δραστηριότητα. Μόνο η ακώλυτη λειτουργία της αγοράς θα οδηγήσει σε μεγιστοποίηση τα οφέλη των ατόμων, των νοικοκυριών αλλά και του ίδιου του κράτους, συνιστώντας ένα παίγνιο θετικού αθροίσματος για όλες τις χώρες και ανθρώπους.

Οι μαρξιστές οικονομολόγοι θεωρούν την οικονομία ως ένα πεδίο εκμετάλλευσης και ανισότητας μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, μεταξύ της

μπουρζουαζίας και της εργατικής τάξης. Οι μαρξιστές αποδίδουν μεγάλη σημασία στην οικονομία, αφήνοντας την πολιτική σε δεύτερη μοίρα, ως καθοριζόμενη από το υπάρχον κοινωνικό-οικονομικό κατεστημένο. Η φύση των οικονομικών σχέσεων είναι καθαρά συγκρουσιακή και συνιστά ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Η Διεθνής Πολιτική Οικονομία για τους μαρξιστές αφορά στην ιστορία της εξάπλωσης του καπιταλισμού και στην πάλη μεταξύ των κοινωνικών τάξεων και κατ' επέκταση των κρατών. Η καπιταλιστική ανάπτυξη έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία σοβαρών ανισοτήτων με αποτέλεσμα την εμφάνιση κρίσεων τόσο μεταξύ κοινωνικών τάξεων όσο και μεταξύ κρατών.

- **Η Πράσινη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων ("Green Theory")**

Οι παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις εστιάζουν στα κλασικά ζητήματα των Διεθνών Σχέσεων: τον πόλεμο και την ειρήνη, τον πλούτο και τη φτώχεια, την συνεργασία και την σύγκρουση. Τα τελευταία χρόνια έχουν κάνει την εμφάνισή τους κάποια νέα ζητήματα, τα οποία βέβαια προϋπήρχαν, ωστόσο για ορισμένους λόγους σήμερα βρίσκονται υψηλότερα στην ημερήσια διάταξη των Διεθνών Σχέσεων. Ένα από τα ζητήματα αυτά είναι και το ζήτημα του περιβάλλοντος, το οποίο έχει άμεση σχέση με το θέμα που διαπραγματεύεται η παρούσα εργασία.

Τα περιβαλλοντικά ζητήματα έχουν κάνει δυναμική εμφάνιση στη διεθνή ατζέντα τα τελευταία τριάντα χρόνια. Ο ραγδαία αυξανόμενος πληθυσμός, η βιομηχανική μαζική παραγωγή και εν γένει η πλειοψηφία των ανθρώπινων και κοινωνικών δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα με τρόπους που βλάπτουν το περιβάλλον, όλα μαζί συντελούν στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Αν η διεθνής ασφάλεια και η παγκόσμια οικονομία αποτελούν τους δύο παραδοσιακούς τομείς ενδιαφέροντος της διεθνούς πολιτικής, κάποιοι θεωρητικοί υποστηρίζουν πως το περιβάλλον σήμερα έχει εξελιχθεί στον τρίτο σημαντικότερο τομέα (Porter and Brown, 1996, σ.1)¹¹¹.

¹¹¹ Robert Jackson, Georg Sorensen. Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων, ό.π., σελ. 393

Πόσο σοβαρό είναι, ωστόσο, το πρόβλημα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης; Υπάρχουν δύο αντιπαρατιθέμενες ομάδες στο ζήτημα αυτό. Από τη μία βρίσκονται οι «μοντερνιστές», οι οποίοι θεωρούν ότι η συνεχής βελτίωση της επιστημονικής γνώσης και της τεχνολογικής επάρκειας συνεπάγεται και διεύρυνση των δυνατοτήτων του ανθρώπου για την προστασία του περιβάλλοντος. Από την άλλη πλευρά βρίσκονται οι «ριζοσπάστες οικολόγοι», οι οποίοι διατείνονται ότι το περιβάλλον έχει πεπερασμένες δυνατότητες και πως η άλογη χρησιμοποίηση και εκμετάλλευση των περιβαλλοντικών πόρων από τον άνθρωπο θα οδηγήσει αναπόφευκτα κάποια στιγμή στην εξάντλησή τους. Επιπλέον, απορρίπτουν την άποψη της ύπαρξης απλών τεχνολογικών λύσεων αντιμετώπισης του οικολογικού προβλήματος.

Με ποιους τρόπους, όμως, μπορούν τα περιβαλλοντικά ζητήματα να επηρεάσουν τις διεθνείς συγκρούσεις; Τα περιβαλλοντικά προβλήματα μπορούν να αποτελέσουν αιτία διαμάχης μεταξύ των κρατών. Η έλλειψη περιβαλλοντικών πόρων μπορεί να οδηγήσει σε αντιπαράθεσεις, εθνικές συγκρούσεις ακόμα και σε πόλεμο ανάμεσα σε δύο κράτη ή δύο εθνικές ομάδες στο εσωτερικό κάποιου κράτους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο η έλλειψη φυσικών πόρων μπορεί να επιδεινώσει τις διακρατικές αντιπαράθεσεις αποτελεί η διαμάχη για τους υδάτινους πόρους της Μέσης Ανατολής, η οποία αποτελεί τμήμα του ευρύτερου προβλήματος της αραβοϊσραηλινής αντιπαράθεσης. Οποιαδήποτε μόνιμη ειρήνη στην περιοχή οφείλει να λαμβάνει υπόψιν της και την επίλυση του προβλήματος της διαχείρισης των υδάτινων πόρων της περιοχής (Gleick, 1993, Lowi 1993)¹¹².

Ωστόσο, δεν είναι σπάνιες και οι περιπτώσεις δημιουργίας πλαισίων συνεργασίας μεταξύ δύο κρατών με αφορμή κάποιο περιβαλλοντικό ζήτημα. Η περιβαλλοντική υποβάθμιση δε μπορεί να θεωρηθεί ότι απευθύνεται αποκλειστικά σε ένα κράτος, αφού οι συνέπειες της θα έχουν αντίκτυπο σε

¹¹² Robert Jackson, Georg Sorensen. Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων, ό.π., σελ. 394

ολόκληρη ή σε κάποιο σημαντικό κομμάτι της ανθρωπότητας. Γι αυτό και προκρίνεται η συνεργασία σε διεθνές επίπεδο μέσα από διάφορα κανονιστικά πλαίσια για την αντιμετώπιση της απειλής και τη διατήρηση των παγκόσμιων κοινών αγαθών. Ποια από τα δύο ενδεχόμενα τελικά θα επικρατήσει, η σύγκρουση ή η συνεργασία, εξαρτάται από την κάθε ξεχωριστή περίπτωση και τις διάφορες κάθε φορά συγκυρίες.

Άλλο ένα σημείο ενδιαφέροντος για την επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων είναι το ερώτημα αν για την εξήγηση των περιβαλλοντικών φαινομένων απαιτούνται νέες θεωρητικές προσεγγίσεις ή η εξήγηση τους με βάση την παραδοσιακή θεωρία κρίνεται επαρκής. Από τη μία πλευρά, η παραδοσιακή θεωρία αντιμετωπίζει το περιβαλλοντικό ζήτημα σε σημαντικό βαθμό. Για τον ρεαλισμό, τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι άλλη μία πηγή αντιπαράθεσης μεταξύ των κρατών, ενώ οι φιλελεύθεροι τα βλέπουν ως έναν επιπλέον λόγο για τη διεύρυνση των υπάρχοντων κανονιστικών πλαισίων συνεργασίας μεταξύ των κρατών. Η Διεθνής Πολιτική Οικονομία αντιμετωπίζει το περιβάλλον ως ένα ακόμα στοιχείο της παγκόσμιας οικονομίας. Υπέρ της πλευράς αυτής τίθεται και η ομάδα των μοντερνιστών.

Από την άλλη, οι υποστηρικτές της «ριζοσπαστικής οικολογίας» θεωρούν ανεπαρκή την υπάρχουσα θεωρία των Διεθνών Σχέσεων για την αντιμετώπιση του παγκόσμιου οικολογικού προβλήματος. Κατά πρώτον, υποστηρίζουν την ανάγκη απαγκίστρωσης από την κεντρική έννοια του κράτους, καθώς υπεύθυνες για το φαινόμενο της περιβαλλοντικής υποβάθμισης δεν είναι μόνο οι κρατικές πολιτικές αλλά και οι πολιτικές άλλων παραγόντων της διεθνούς πολιτικής, όπως οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, το καταναλωτικό κοινό και οι προτιμήσεις του.

Κατά δεύτερον, οι «ριζοσπάστες οικολόγοι» ζητούν δραματικές αλλαγές στον τρόπο ζωής, γεγονός που συνεπάγεται και αλλαγές στην πολιτική και οικονομική οργάνωση. Ο άνθρωπος δε θα πρέπει να εκμεταλλεύεται τη φύση προς επιδίωξη της προόδου του, αντίθετα έχει καθήκον να διατηρεί την οικολογική ισορροπία μέσα από την υιοθέτηση ενός νέου, οικολογικότερου τρόπου ζωής. Ωστόσο, δεν υπάρχει και μεταξύ τους ομοφωνία ως προς το

ποιος μπορεί να αναλάβει την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος. Το κράτος, αφενός,¹ μπορεί να αποτελέσει το κεντρικό συντονιστικό όργανο της όλης διαδικασίας, αφετέρου τον ρόλο αυτό θα μπορούσαν να παίξουν, ίσως και πιο αποτελεσματικά, και μικρότερες, τοπικές κοινότητες, που θα μπορούσαν να εμψυχήσουν στους πολίτες έναν νέο, μη καταναλωτικό τρόπο ζωής. Με βάση της άποψη αυτή, θα πρέπει να αναθεωρήσουμε εντελώς την αντίληψη μας για τις διεθνείς σχέσεις, οι οποίες υπό το πρίσμα της «ριζοσπαστικής οικολογίας» γίνονται αντιληπτές ως ένα παγκόσμιο οικοσύστημα το οποίο απειλείται από την αλαζονική επιδίωξη του ανθρώπου για όλο και περισσότερη υλική ευημερία.

Με βάση τα παραπάνω, η φύση της πρόκλησης των Διεθνών Σχέσεων από το ζήτημα του περιβάλλοντος εξαρτάται από τη θέση που υιοθετεί ο καθένας. Άλλοι θεωρούν ότι το ζήτημα του περιβάλλοντος μπορεί άνετα να αντιμετωπιστεί από τις παραδοσιακές θεωρητικές προσεγγίσεις, ενώ άλλοι υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα πλήρους αναθεώρησης του τρόπου αντίληψης μας για τις διεθνείς σχέσεις¹¹³.

- **Η περίπτωση του Αρκτικού ωκεανού**

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα μπορεί να οδηγήσει τις σχέσεις μεταξύ των εμπλεκομένων μερών σε ένταση. Η ένταση αυτή μπορεί να εκτονωθεί με διάφορους τρόπους, ανάλογα με την αντίληψη που έχει ο καθένας για τις διεθνείς σχέσεις και τον τρόπο διαμόρφωσής τους.

Η τεταμένη ατμόσφαιρα που επικρατεί τους τελευταίους μήνες στην περιοχή του Αρκτικού αποτελεί σίγουρα για τους ρεαλιστές το προμήνυμα μίας επικείμενης ένοπλης σύγκρουσης. Οι διεκδικητριες χώρες έχουν επιδοθεί σε έναν επίμονο αγώνα εξοπλισμών. Τόσο οι χερσαίες όσο και οι ναυτικές και αεροπορικές δυνάμεις των χωρών αυξάνουν. Οι στρατιωτικές βάσεις στην περιοχή ολοένα και πληθαίνουν, με απ' τερο σκοπό την προβολή

¹¹³ Robert Jackson, Georg Sorensen. Θεωρία και Μεθόδολογία των Διεθνών Σχέσεων, ό.π., pg 399-400

στρατιωτικής ισχύος στη νέα αυτή περιοχή ενδιαφέροντος. Το NATO έχει πια ξεκάθαρα εκφράσει την επιθυμία του για ενεργό ρόλο στην περιοχή, γεγονός που διευκολύνεται άλλωστε σε σημαντικό βαθμό και από την σύνθεση των χωρών-μελών του. Από τις πέντε κύριες αρκτικές δυνάμεις, όλες εκτός της Ρωσίας, είναι ενταγμένες στον οργανισμό και δεσμεύονται από το Άρθρο 5 του καταστατικού του, σύμφωνα με το οποίο οι χώρες-μέλη είναι υποχρεωμένες να προσφέρουν στρατιωτική ενίσχυση σε οποιαδήποτε άλλη χώρα-μέλος τη ζητήσει. Οι φήμες, πάντως, για “warfare” στην περιοχή δε φαίνεται να είναι υπερβολικές και αυτό φαίνεται άλλωστε και από το γεγονός ότι χρόνια τώρα φιλειρηνικά κράτη, όπως η Νορβηγία και η Δανία, ξεδιπλώνουν και αυτά σιγά-σιγά τα σχέδιά τους για αύξηση των στρατιωτικών δυνατοτήτων τους στον Αρκτικό, προκειμένου να μπορέσουν να υπερασπιστούν τα κυριαρχικά τους δικαιώματα στην περιοχή, αν χρειαστεί. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε και το γεγονός ότι ο Αρκτικός ωκεανός γνώρισε έντονη στρατιωτικοποίηση, όταν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αποτέλεσε πεδίο ένοπλης σύγκρουσης ανάμεσα στις δύο τότε υπερδυνάμεις: τις ΗΠΑ και την Σοβιετική Ένωση.

Από τη μία, η Ρωσία έχοντας ανακτήσει μεγάλο μέρος των δυνάμεών της επιθυμεί μία δυναμική επανεμφάνιση στη διεθνή σκηνή, από την άλλη οι ΗΠΑ και το NATO διερευνούν τρόπους αναχαίτισης της ρωσικής εφόρμησης και διοχέτευσης της σύγκρουσης των συμφερόντων στο κανάλι της πολιτικής.

Μετά τη διάλυση του σοβιετικού συστήματος, ο ρωσικός στρατός απώλεσε μεγάλο μέρος του γοήτρου του και η επιρροή του στην πολιτική ζωή μειώθηκε αισθητά. Η άνοδος στην εξουσία του Βλαντίμιρ Πούτιν συνέβαλε σημαντικά στην εδραίωση του στρατιωτικού θεσμού¹¹⁴. Συν των άλλων, η Ρωσία είναι το μόνο κράτος στον κόσμο που διαθέτει την πυρηνική τριάδα: βομ αρδιστικά αεροσκάφη, χερσαίους και υποβρύχιους βαλλιστικούς πυραύλους μεγάλου βεληνεκούς. Η Μόσχα, έχοντας στηρίξει την αμερικανική στρατιωτική επέμβαση στο Αφγανιστάν, αναμένει να αποσπάσει πολιτικά οφέλη, όπως μία μείωση του πυρηνικού οπλοστασίου, μία συμμετοχή της Ρωσίας στο

¹¹⁴ F. Gere, Γιατί οι πόλεμοι; - Ένας αιώνας γεωπολιτικής. Αθήνα: Παπαζήσης, 2005, σελ.161

αντιπυραυλικό σύστημα που θα καλύπτει τα νότια και ανατολικά της Κοινότητας των Ανεξάρτητων Κρατών και τον μετριασμό της κριτικής των Δυτικών σχετικά με το τσετσενικό ζήτημα.¹¹⁵

Από την άλλη, οι ΗΠΑ επιδιώκουν την περικύκλωση της ρωσικής δύναμης σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι έχουν ήδη πετύχει μέχρι σήμερα στις θάλασσες Μπάρεντς, Βαλτική, Μαύρη και Κασπία με την εγκατάσταση αντιπυραυλικής υποδομής στην Ουκρανία, ενώ ταυτόχρονα η Εσθονία, η Λετονία και η Λιθουανία, όπως αντίστοιχα η Γεωργία και ο Καναδάς, έχουν γίνει οι κύριες υποψήφιες χώρες μεταφοράς δυτικών στρατιωτικών δυνάμεων του NATO εναντίον των δυτικών, νοτίων και βορείων συνόρων της Ρωσίας.¹¹⁶

Με βάση τα παραπάνω, δεν είναι χωρίς έρεισμα οι προβλέψεις πολλών ρεαλιστών για πιθανή αναβίωση ψυχροπολεμικού κλίματος στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Τα ποσά, άλλωστε, που επενδύονται στα εξοπλιστικά προγράμματα δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό «περί κούρσας εξοπλισμών». Μία προσεκτικότερη, ωστόσο, ματιά στις εξελίξεις, ιδιαίτέρως σε αυτές των τελευταίων μηνών, θα μας βοηθήσει να δούμε την παρούσα κατάσταση στον Αρκτικό από μία διαφορετική οπτική γωνία: αυτή της φιλελεύθερης σχολής σκέψης.

Για τους φιλελεύθερους η συζήτηση περί γεωπολιτικής δεν αφορά αποκλειστικά αντιπαραθέσεις συμφερόντων, αν και ως επί το πλείστον τέτοια ζητήματα φαίνεται να κυριαρχούν στη γεωπολιτική ατζέντα. Συχνά αφορά πρωτοβουλίες πολυμερούς συνεργασίας μέσω των οποίων ένα κράτος προσπαθεί να διασφαλίσει τα συμφέροντά του έναντι των συμφερόντων των άλλων κρατών. Τέτοιες πρωτοβουλίες συνεργασίας είναι επιθυμητές και πολλές φορές ακόμα και αναπόφευκτες, καθώς η επίτευξη ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος ευνοϊκού για ένα κράτος δε μπορεί να καταστεί εφικτή μονομερώς, ενώ ταυτόχρονα συμβάλει στην εδραίωση πνεύματος

¹¹⁵ F. Gere, Γιατί οι πόλεμοι; - Ένας αιώνας γεωπολιτικής, ό.π., σελ.161

¹¹⁶ Rick Rozoff, «Arctic: Canada Leads NATO Confrontation With Russia.» Global Research.

αμοιβαίας κατανόησης και εμπιστοσύνης και στην διαλεύκανση των προθέσεων.¹¹⁷

Υπό αυτό το ιδεολογικό πρίσμα, ο «πολιτικός πάγος» μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας φαίνεται να υποχωρεί τελευταία, αφήνοντας ανοικτά σημαντικά περιθώρια συνεργασίας στο μέλλον. Στόχος των δύο «αντίπαλων» δυνάμεων, των ΗΠΑ και της Ρωσίας, είναι η επίτευξη αμοιβαίου κέρδους, η πραγματοποίηση του οποίου θα θέσει τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών σε μία νέα, εντελώς διαφορετική βάση συνεργασίας. Η συνεργασία στον Αρκτικό θα προωθήσει την ειρηνική εκμετάλλευση του ωκεανού, δημιουργώντας κλίμα οικειότητας ανάμεσα σε όλους αυτούς που θα κάνουν χρήση των πλεονεκτημάτων του ωκεανού και αποδεικνύοντας το εφικτό της συνεργασίας σε μία περιοχή αυξανόμενης γεωπολιτικής σημασίας. Για την επίτευξη της συνεργασίας αυτής χρήσιμα θα αποδειχτούν εργαλεία, όπως η διπλωματία, η ανταλλαγή απόψεων και πληροφοριών μεταξύ των χωρών, η προώθηση δραστηριοτήτων και η ανάπτυξη πλαισίων συνεργασίας μεταξύ των ναυτικών δυνάμεων των παράκτιων χωρών.

Πρόκειται για μία άποψη που σε καμία περίπτωση δε φαίνεται να ενστερνίζονται οι ρεαλιστές, καθώς για αυτούς οι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί προκαλούν συνήθως εντάσεις μακροχρόνιου χαρακτήρα που δεν αντιμετωπίζονται με απλούς πολιτικούς ελιγμούς, αλλά σφυρηλατούνται από την ισορροπία της ισχύος μεταξύ των γεωπολιτικών παικτών.¹¹⁸

¹¹⁷ Library of Parliament, Parliamentary Information and Research Service. «The Arctic: Geopolitical Issues.» Infoseries 24 Οκτώβριος 2008, pg 3-4

¹¹⁸ «Ανταγωνισμό ή και σύγκρουση NATO-Ρωσίας προβλέπει Αμερικανός ναύαρχος για τον Αρκτικό Κύκλο», ό.π.

Επίλογος

Η «Καρδιά της Γης» για τον 21ο αιώνα, ο Αρκτικός ωκεανός, θα αποτελέσει σίγουρα αντικείμενο σοβαρής αντιπαράθεσης, ωστόσο θεωρώ ότι η διαμάχη αυτή θα διοχετευτεί από τις χώρες στο κανάλι του διεθνούς δικαίου και της πολιτικής και σε καμία περίπτωση δε θα υπάρξει μετατόπιση της ένοπλης διαμάχης από το νοτιοδυτικό προς το βόρειο τμήμα της Ευρασίας. Αυτό φανερώνουν, άλλωστε, και οι αλληπάλληλες συμφωνίες μεταξύ των χωρών για τη διευθέτηση των διαφορών στα σύνορά τους στον Αρκτικό. Μία μία οι υπάρχουσες διαφορές τείνουν πλέον προς επίλυση, προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος για αμοιβαία επωφελή συνεργασία ανάμεσα στις χώρες. Καμία χώρα δε θα μπορούσε να βγει κερδισμένη από μία ένοπλη σύγκρουση με την αντίπαλό της. Σε αντίθεση με τις διαμάχες του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, βάση για την διευθέτηση των συνοριακών διαφορών στην περιοχή της Αρκτικής θα αποτελέσει το διεθνές δίκαιο, μέσω του οποίου θα διασφαλιστεί η ειρηνική ανάπτυξη των αρκτικών θαλάσσιων διαδρόμων και το δικαίωμα των παράκτιων κρατών στην διαχείριση και προστασία των έμβιων οργανισμών και ορυκτών πόρων που βρίσκονται στην αρκτική θάλασσα. Η διευθέτηση των διαφορών μεταξύ των αρκτικών χωρών, αν και ζήτημα σημαντικό, αφορά ωστόσο ζητήματα κυρίως νομικής και διπλωματικής φύσεως και δεν άπτεται του ζητήματος της ασφάλειας, για αυτόν τον λόγο κρίνεται περισσότερο συμφέρουσα η διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας στην περιοχή, ενώ οι όποιες στρατιωτικές δραστηριότητες θα περιοριστούν μόνο σε περιπολίες και σποραδικές καταγγελίες ενοχλήσεων και παραβιάσεων της κυριαρχικής δικαιοδοσίας των κρατών.

Ωστόσο, η επίλυση του ζητήματος δε μπορούμε να αναμένουμε ότι θα πραγματοποιηθεί και κατά το πρότυπο της διευθέτησης του νομικού καθεστώτος της Ανταρκτικής, καθώς οι διαφορές που υφίστανται μεταξύ των δύο περιοχών και των συμφερόντων που διακυβεύονται στην κάθε μία είναι εξαιρετικά σημαντικές. Μία καίρια διαφορά μεταξύ των δύο άκρων της Γης είναι το γεγονός ότι η μεν Ανταρκτική είναι μία ήπειρος, η οποία περικλείεται από ωκεανούς, η δε Αρκτική είναι ένας απέραντος ωκεανός, ο οποίος

περικλείεται από πέντε χώρες, οι οποίες σε κάθε ευκαιρία τονίζουν ότι δεν πρόκειται να επιτρέψουν την επέμβαση άλλων συμφερόντων στην περιοχή του Αρκτικού μέσω της επίκλησης καθεστώτων ανάλογων αυτού της Ανταρκτικής. Τα συμφέροντα που διακυβεύονται στον Αρκτικό είναι δυσανάλογα μεγαλύτερα από αυτά στην περιοχή της Ανταρκτικής. Επιπλέον, η Ανταρκτική είναι ακατοίκητη, ενώ στην Αρκτική ζήτημα ζωτικής σημασίας αποτελεί και αυτό των αυτοχθόνων πληθυσμών, οι οποίοι αισθάνονται εξαρτημένοι από τις μεγάλες δυνάμεις και εγκλωβισμένοι σε έναν τόπο, τη διακυβέρνηση του οποίου δεν ελπίζουν ποτέ ότι θα πάρουν στα χέρια τους.

Κατά την άποψη μου, υπάρχει ανάγκη θέσπισης ενός νέου θεσμικού πλαισίου που να ανταποκρίνεται αποκλειστικά στις ανάγκες του Αρκτικού ωκεανού. Αφενός, διότι είναι τόσα πολλά τα συμφέροντα και τα ζητήματα που ανακύπτουν στην περιοχή, ώστε το νομικό της καθεστώσ δε μπορεί να συνεχίσει άλλο να είναι θολό και συγκεχυμένο. Αφετέρου, η UNCLOS του 1982 δεν προσφέρει τα εχέγγυα της εκτελεστότητας των κανονιστικών της διατάξεων. Πώς οι χώρες θα υποχρεωθούν να συμμορφωθούν προς τις επιταγές της UNCLOS, αν τα πορίσματα της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών, μετά την εξέταση των αξιώσεων όλων των διεκδικητριών χωρών, δεν είναι για κάποιες χώρες τα αναμενόμενα; Κάτι τέτοιο αναμφίβολα θα θέσει σε δοκιμασία την σημερινή στάση που διατηρούν το Αρκτικό Συμβούλιο και οι πέντε κύριες αρκτικές δυνάμεις υπέρ της διατήρησης του υπάρχοντος καθεστώτος της UNCLOS του 1982. Από το σημείο αυτό και μετά, τον βασικό ρόλο αναλαμβάνει η γεωστρατηγική, μέσω της οποίας θα προσαρμοστούν οι επιθυμίες και τα συμφέροντα κάθε κράτους στη βάση της υπάρχουσας γεωπολιτικής κατάστασης.

Βιβλιογραφία

- **Βιβλία**

Brzezinski, Z. Η μεγάλη σκακιέρα. Αθήνα: Εκδ. Οικ. Α.Α.Λιβάνη , 1998.

Dunne, Tim, Milja Kurki και Steve Smith. International Relations Theories: Discipline and Diversity. New York: Oxford University Press , 2007.

Gere, F. Γιατί οι πόλεμοι; - Ένας αιώνας γεωπολιτικής. Αθήνα: Παπαζήσης, 2005.

Jackson, Robert και Georg Sorensen. Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων. Αθήνα: Gutenberg, 2006.

Mearscheimer, J. Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων. Αθήνα: Ποιότητα, 2007.

Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια. Γεωγραφία Α', Τόμος 17. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1993.

Ήφαιστος, Π και Αρβανιτόπουλος Κων/νος. Ευρωπαϊτικές Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα, 1999.

Ρούκουνας, Ερμανουήλ. Διεθνές Δίκαιο, Τεύχος Δεύτερο: Το κράτος και το έδαφος - Το δίκαιο της θάλασσας. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005.

- **Άρθρα**

Akimoto, Kazumine. «Power Games in the Arctic Ocean.» 20 October 2009. second issue Arctic Ocean Quarterly Bulletin. 19 July 2010.

Anderson, F. «Law of the Sea.» 2010. Water Encyclopaedia, Science and Issues. 14 June 2010 < <http://www.waterencyclopedia.com/La-Mi/Law-of-the-Sea.html>>.

Antrim, Caitlyn L. «The next geographical pivot: the Russian Arctic in the Twenty-first Century.» Naval War College Review 15-35.

Arctic Council, About Arctic Council. 22 October 2007. 21 May 2010 <<http://arctic-council.org/article/about>>.

Aristov, M. «China will look before leaping in the Arctic.» 24 March 2010. Eye on the Arctic. 13 May 2010 <<http://eyeonthearctic.rcinet.ca/en/news/russia/90-geopolitics/64-china-will-look-before-leaping-in-the-arctic>>.

Baev, P. «Russia's Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole.» The Jamestown Foundation (2007).

Benett, M. «Russia and Norway agree on border in Barents Sea.» 28 April 2010. Foreign Policy Association. 14 May 2010 <<http://arctic.foreignpolicyblogs.com/2010/04/28/russia-and-norway-agree-on-border-in-barents-sea/>>.

Borgerson, S. «Arctic Meltdown.» Foreign Affairs (2009).

Boswell, R. «China moves to become major arctic player.» The Vancouver Sun (2010).

Braune, G. «Cold War in the Arctic? Countries Seek Piece of Pie.» 23 March 2009. Spiegel Online International. 22 May 2010 <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,614900,00.html>>.

Brian, David. «The Arctic in NATO's Crosshairs.» 26 January 2009. Global Research, The Voice of Russia. 17 July 2010.

Byers, M. «Breaking the ice.» Ottawa Citizen (2009, Oct 27).

— «China is coming to the Arctic.» 29 March 2010. Ottawa Citizen. 30 May 2010 <<http://byers.typepad.com/arctic/2010/03/china.html#more>>.

— «It's time to resolve our Arctic differences.» 30 April 2010. The Globe and Mail. 23 May 2010 <<http://www.theglobeandmail.com/news/opinions/its-time-to-resolve-our-arctic-differences/article1551694/>>.

Cote, F και R. Dufresne. «The Arctic: Canada's legal claims.» Library of Parliament - Parliamentary Information and Research Service (2008).

Econews.gr. Αιθάλη: μέτρα προστασίας από τα αρκτικά κράτη. 7 May 2009. 4 June 2010 <www.econews.gr/2009/05/07/soot-thaw-ice/>.

France-Presse, Agence. «NATO Chief calls for greater role in the Arctic.» 29 Jan 2010. DefenseNews. 11 July 2010 <<http://www.defensenews.com/story.php?i=3924042>>.

Georgescu, Ioana. «Arctic Geopolitics - Time for a new regime.» 2010. Centre International de Formation Européenne. 18 August 2010.

Horinouchi, H. «Japan and the Arctic.» 26 April 2010. Japan-Norway Polar Seminar. 12 May 2010 <http://www.norway.or.jp/PageFiles/395907/JAPAN_AND_THE_ARCTIC.pdf>

Jacobson L., "Preparing for an ice-free Arctic (2)", 21 April 2010, Chinadialogue <http://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/3581-Preparing-for-an-ice-free-Arctic-2->
-«Preparing for an ice-free Arctic (3)», 21 April 2010, Chinadialogue <http://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/3584-Preparing-for-an-ice-free-Arctic-3->

Jensen, O και S.V Rottem. «The politics of security and international law in Norway's Arctic waters.» *Polar Record* 46 (236) (2010): 75-83.

Hayward, J. «China warming up to be an arctic player.» 1 March 2010. thestar.com. 12 May 2010

<<http://www.thestar.com/news/world/china/article/773148--china-warming-up-to-be-an-arctic-player>>.

Kefferputz, R. «On thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North .» *Centre for European Policy Studies* February 2010.

Kennan, G (X). «The Sources of Soviet Conduct.» *Foreign Affairs* (1947).

Library of Parliament, Parliamentary Information and Research Service. «The Arctic: Geopolitical Issues.» *Infoseries* 24 Οκτώβριος 2008.

McDowell M, Batson P., "Last of the Firsts: Diving to the Real North Pole", http://www.explorers.org/flag_reports/Mike_McDowell_Flag_42_Report.pdf

Mychajlyszyn, N. «The Arctic: Geopolitical Issues.» *Library of Parliament* (2008).

O' Rourke, R. «Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress.» 30 March 2010. Congressional Research Service. 21 July 2010 <<http://www.fas.org/sgp/crs/misc/R41153.pdf>>.

Petersen, N. «The Arctic as a new arena for Danish Foreign Policy: The Ilulissat Initiative and its Implications.» Hvidt, N και H Mouritzen. *Danish Foreign policy Yearbook* 2009. Copenhagen, Denmark: Danish Institute of International Relations, DIIS, 2009. 35-78.

Pugliese, D. «China eyes the Arctic but what does that mean for Canada?» *Ottawa Citizen* (2010).

Rozoff, Rick. «Arctic: Canada Leads NATO Confrontation With Russia.» *Global Research*.

Sloan, Geoffrey. «Sir Harfold Mackinder: The Heartland Theory Then and Now.» *Journal of Strategic Studies*, Vol.22, Issue 2 (1999): 15-38.

Sloan, Geoffrey και Colin S. Gray. «Why Geopolitics?» *Journal of Strategic Studies*, Vol.22, Issue 2 (1999): 1-11.

Spears, J. «China and the Arctic: The Awakening Snow Dragon.» *China Brief by the Jamestown Publication*, Vol.9, Issue 6 (2009).

Sumida, Jon. «Alfred Thayer Mahan, Geopolitician.» *Journal of Strategic Studies* (n.d.).

United Press International. «Russia invites China to explore Arctic.» 3 May 2010. UPI.com. 27 May 2010
<http://www.upi.com/Science_News/Resource-Wars/2010/05/03/Russia-invites-China-to-explore-Arctic/UPI-40391272903186/>.

Yeager, Br. B. «The Ilulissat Declaration: Background and Implications for Arctic Governance.» 5 Nov 2008. The Arctic Governance project. 22 May 2010 <<http://www.arcticgovernance.org/the-ilulissat-declaration-background-and-implications-for-arctic-governance.4626039-137746.html>>.

Καραβίτη, Φαίη «Γροιλανδία: Η δημοκρατία των πάγων», Έθνος online, 30 Ιουνίου 2009,
<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=11402&subid=2&pubid=4356926>

Καφίδας, Λάμπρος. «Γεωπολιτική Ανάλυση! Συγκριτική Παρουσίαση των διαφορετικών σχολών σκέψης.» Στρατιωτική Επιθεώρηση (2009): 26-39.

Λιαρόπουλος, Α και Δ Τσιριγώτης. «Εισαγωγή στη Γεωπολιτική.» 5 Δεκέμβριος 2008. 23 Ιούλιος 2010
<<http://www.ifestos.edu.gr/88Geopolitics.htm>>.

Μάζης, Ι. Για μία εισαγωγή στην κατανόηση της Γεωπολιτικής. Αθήνα, 10 Ιαν 2010.

—. «Το νέο γεωστρατηγικό τοπίο στην Ν/α Μεσόγειο και η ελληνοισραηλινή συνεργασία.» 22 Αύγουστος 2010. ΣΚΑΪ.gr. 2 Σεπτέμβριος 2010
<<http://www.skai.gr/news/folders/folder/?cid=89>>.

«Denmark plans forces for Arctic.» 29 July 2010. BBC News. 20 August 2010
<http://www.pedc.uqam.ca/IMG/pdf/BBC_News_-_Denmark_plans_forces_for_Arctic.pdf>.

«Ανταγωνισμό ή και σύγκρουση NATO-Ρωσίας προβλέπει Αμερικανός ναύαρχος για τον Αρκτικό Κύκλο» 3 Οκτωβρίου 2009, 22 Μαΐου 2010
<<http://news.kozaninet.gr/?p=6410>>.

«Η Αρκτική αξίζει την προσοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Πρώτο βήμα προς μία αρκτική πολιτική της ΕΕ.» 20 Nov 2008. EUROPA-Press Releases. 14 June 2010
<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1750&format=HTML&aged=0&language=EL&guiLanguage=en>>.

«Χρυσή εμπορική οδός από λιωμένους πάγους» 15 Σεπτέμβριος 2009. 17 Ιούλιος 2010 <<http://www.mediashipping.gr/?q=node/4068>>.

- **Internet Sites**

Arctic Council. < www.arctic-council.org>.

Arctic Ocean Conference. The Ilulissat Declaration. Ilulissat, Greenland, 27-29 May 2008, <http://arctic-council.org/filearchive/Ilulissat-declaration.pdf>

International Court of Justice. North Sea Continental Shelf Cases. Federal Republic of Germany/Denmark; Federal Republic of Germany/Netherlands. <http://www.icj-cij.org/docket/files/52/5561.pdf> , 1969.

United Nations. «Part V, Exclusive Economic Zone (UNCLOS 1982).» 2010. Oceans and Law of the Sea (Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea). 13 July 2010
http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part5.htm.

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

--	--	--

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000104832